T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ MİMARLIĞI: İSTANBUL ÖRNEKLERİ

Gülten DURSUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı

Danışman

Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU

Ağustos, 2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ MİMARLIĞI: İSTANBUL ÖRNEKLERİ

Gülten DURSUN tarafından hazırlanan tez çalışması 08.08.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU

Yıldız Teknik Üniversitesi

Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Dr. Zafer SAĞDIÇ, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Ebru ÖZEKE TÖKMECİ, Üye
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi _____

Danışmanım Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU sorumluluğunda tarafımca hazırlanan Sultan Abdülaziz Dönemi Mimarlığı: İstanbul Örnekleri başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim

Gülten DURSUN

İmza

Aileme

TEŞEKKÜR

“Sultan Abdülaziz Dönemi Mimarlığı; İstanbul Örnekleri” başlıklı tez konusu, 19. yüzyıl Osmanlığı Mimarlığı içerisinde kendine has özellikler barındırdığı için tercih edilmiştir. Sultan II. Mahmut ile başlayan ve oğlu Sultan Abdülmecit ile devam eden Tanzimat Dönemi, Sultan Abdülaziz’in tahttan indirildiği 1876 yılına kadar devam ettirilse de, bu dönem, mimari üslup açısından, selefleri olan Sultan Abdülmecit ve Sultan II. Mahmut döneminden farklılıklar gösterir.

Bu çalışmada yapılar plan, cephe ve bezeme özellikleri ele alınarak incelenmiş ve kendinden önceki mimari yaklaşım ile ilgili farklılıkları doğuran sebepler ortaya konmaya gayret edilmiştir. Böylelikle bu on beş yıllık dönemin Osmanlı mimarisi, özellikle de 19. yüzyıl Osmanlı mimarisi içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tezin hazırlık sürecinde bana tecrübe ve bilgisiyle destek olan hocam Prof. Dr. Nur Urfalıoğlu’na, bu uzun ve yorucu süreçte devamlı desteğini hissettiğim, beni motive eden ablam Adalet Gökalp’e, teknik konularda yardımcı olan yeğenlerim Berfu, Hesna ve Hasan Çelebi’ye, nezaket ve ilgisinden ötürü Çırağan Sarayı Halkla İlişkiler Sorumlusu Cansu Baş’a ve beni güler yüzle ağırlayan Kabataş Erkek Lisesi Müdür Yardımcısı Hüseyin Mısırlıoğlu’na çok teşekkür ederim.

Gülten DURSUN

İÇİNDEKİLER

KISALTMA LİSTESİ viii

ŞEKİL LİSTESİ ix

TABLO LİSTESİ xiv

ÖZET xv

ABSTRACT xvii

1 Giriş 1

1.1 Literatür Özeti ... 1

1.2 Tezin Amacı ... 1

1.3 Hipotez ... 2

2 19. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığı 3

2.1 Kuruluşundan 19.yüzyıla kadar Osmanlı Mimarisi ... 3

2.2 İstanbul'daki 19.yy Osmanlı Mimarlığı ... 9

3 Sultan Abdülaziz 13

3.1 Sultan Abdülaziz'in Kişiliği ve Padişahlık Dönemi ... 13

3.2 Sultan Abdülaziz Dönemi Mimarlığı ... 14

4 Sultan Abdülaziz Dönemi İstanbul Mimarlığı 20

4.1 Sultan Abdülaziz Dönemi İstanbul'daki Yapıların Kataloğu ... 20

4.1.1 Sadabad Camii ... 23

4.1.2 Yıldız Sarayı Büyük Mabeyn Köşkü ... 27

4.1.3 Beylerbeyi Sarayı ... 32

4.1.4 Beylerbeyi Sarayi Deniz Köşkleri ... 43

4.1.5 Ayazağa Kasrı ... 49

4.1.6 Çinili Av Köşkü (Ayazağa Av Köşkü) ... 56

4.1.7 Süvari Köşkü ... 63

4.1.8 Harbiye Nezareti Anıtsal Giriş Kapısı ... 71

4.1.9 Harbiye Nezareti Köşkleri ... 74

4.1.10 Malta Köşkü ... 79

4.1.11 Süslü Karakol ... 83

4.1.12 Galata Sarayı Sultanisi 86
4.1.13 Bahriye Nezareti..... 90
4.1.14 Darülfünun Binası 97
4.1.15 Çırağan Sarayı.....100
4.1.16 Kabataş Erkek Lisesi (Feriye Saraylarından Seyfettin Efendi Sahil Sarayı) 107
4.1.17 Pertevniyal Valide Sultan Külliyesi 113
4.1.18 Yıldız Çadır Köşkü.....119
4.1.19 Maçka Silahhanesi 123
4.1.20 Akaretler (Sıra Evler) 126
4.1.21 Cer Binası.....131
4.1.22 Maçka Karakolu 134
5 Sultan Abdülaziz Dönemi İstanbul'daki Yapıların Özelliklerinin Değerlendirilmesi 139
5.1 Plan Özellikleri.....139
5.2 Cephe Özellikleri.....141
5.3 Bezeme Özellikleri….....144
5.4 Mimari Ögeler.....146
6 Sonuç ve Öneriler 148
Kaynakça 151
Tezden Üretilmiş Yayınlar 157

KISALTMA LİSTESİ

TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 4.1 Tez Kapsamındaki Yirmi İki Yapının Haritada Gösterimi 21
Şekil 4.2 Sadabad Camii Vaziyet Planı 23
Şekil 4.3 Sadabad Camii Planı 24
Şekil 4.4 Sadabad Camii Cephe 25
Şekil 4.5 Sadabad Camii Girişi 26
Şekil 4.6 Hünkar Mahfili 26
Şekil 4.7 Mihrap 27
Şekil 4.8 Yıldız Büyük Mabeyn Köşkü Vaziyet Planı 28
Şekil 4.9 Zemin Kat Planı 29
Şekil 4.10 Birinci Kat Planı 29
Şekil 4.11 Üst Kat Tavan Planı 29
Şekil 4.12 Yıldız Büyük Mabeyn Köşkü Cephe 30
Şekil 4.13 Bezeme ve Sütunlar 31
Şekil 4.14 Havuzlu Salon 32
Şekil 4.15 Beylerbeyi Sarayı Vaziyet Planı 33
Şekil 4.16 Beylerbeyi Sarayı Bodrum Kat Planı 34
Şekil 4.17 Beylerbeyi Sarayı Alt Kat Planı 34
Şekil 4.18 Beylerbeyi Sarayı Cephe 35
Şekil 4.19 Havuzlu Salon 37
Şekil 4.20 Moresk Sütunlar 37
Şekil 4.21 Mavi Salon 37
Şekil 4.22 Moresk Başlıklı Mavi Sütun 38
Şekil 4.23 Mavi Salon Detay 38
Şekil 4.24 Çift Kollu Dönel Merdiven 38
Şekil 4.25 Giriş Katı Merdivenleri 39
Şekil 4.26 Tavan Bezeme 39
Şekil 4.27 Tavan Bezeme Detayı 39
Şekil 4.28 Tavan Bezeme Detayı 40
Şekil 4.29 Tavan Bezeme Detayı 40
Şekil 4.30 Tavan Bezeme Detayı 40
Şekil 4.31 Tavan Bezeme Detayı 41
Şekil 4.32 Tavan Bezeme Detayı 41
Şekil 4.33 Tavan Bezeme Detayı 41
Şekil 4.34 Ahşap Kaplama Duvar 42
Şekil 4.35 Ahşap Kaplama Duvar 42
Şekil 4.37 Cephe Köşe Detayı 43
Şekil 4.38 Cephe Detayı 43
Şekil 4.39 Beylerbeyi Sarayı Deniz Köşkleri Vaziyet Planı 44
Şekil 4.40 Harem Deniz Köşkü Planı 44
Şekil 4.41 Deniz Köşkü Cephe 45
Şekil 4.42 Deniz Köşkü Revaklı Giriş 46
Şekil 4.43 Tavan Detayı 46
Şekil 4.44 Bezeme Detayı 47

Şekil 4.45 Revaklı Giriş Tavan Detayı 47
Şekil 4.46 Revaklı Giriş Sütunu 48
Şekil 4.47 Beylerbeyi Sarayı ve Harem Deniz Köşkü 48
Şekil 4.48 Ayazağa Kasrı Vaziyet Planı 49
Şekil 4.49 Ayazağa Kasrı Zemin Kat Planı 50
Şekil 4.50 Ayazağa Kasrı Cephe 51
Şekil 4.51 Dilimli Mermer Konsol 52
Şekil 4.52 Sütunlar 52
Şekil 4.53 Anıtsal Merdivenler Tonozlu Tavanı 53
Şekil 4.54 Sütunlar 53
Şekil 4.55 Tavan Detayı 53
Şekil 4.56 Anıtsal Merdivenler 54
Şekil 4.57 Servis Merdivenleri 54
Şekil 4.58 Kafesli Tavan 54
Şekil 4.59 Kafesli Tavan Detayı 55
Şekil 4.60 Tavan Detayı 55
Şekil 4.61 Çatı Pencereleri 55
Şekil 4.62 Çağdaş Ekler 55
Şekil 4.63 El-Hamra Sarayı KemerDetayı 56
Şekil 4.64 Ayazağa Çinili Av Köşkü Vaziyet Planı 57
Şekil 4.65 Çinili Av Köşkü Zemin Kat Planı 58
Şekil 4.66 Çinili Av Köşkü Kuzey Cephe 59
Şekil 4.67 Çinili Av Köşkü Güney Cephe 59
Şekil 4.68 Tavan Köşe Detayı 60
Şekil 4.69 Tavan Süslemesi 60
Şekil 4.70 Havuzlu Salon 61
Şekil 4.71 Salon Görünüm 61
Şekil 4.72 Duvar Bezeme Detay 62
Şekil 4.73 Çeşme 62
Şekil 4.74 Ocak 62
Şekil 4.75 Kuzey Girişi 63
Şekil 4.76 Ahşap Furuşlar 63
Şekil 4.77 Süvari Köşkü Vaziyet Planı 64
Şekil 4.78 Süvari Köşkü Bodrum Kat Planı 65
Şekil 4.79 Süvari Köşkü Zemin Kat Planı 65
Şekil 4.80 Süvari Köşkü Arka Cephe Görünüş 66
Şekil 4.81 Yan Cephe Görünüş 67
Şekil 4.82 Merdivenler 68
Şekil 4.83 Merdivenler 68
Şekil 4.84 Merdiven Bezemesi 68
Şekil 4.85 Merdiven Bezemesi 69
Şekil 4.86 Lavabolar 69
Şekil 4.87 Çatı Katı Penceresi 69
Şekil 4.88 Tavan Bezeme Detayı 69
Şekil 4.89 Tavan Bezeme Detayı 70
Şekil 4.90 Tavan Bezeme Detayı 70
Şekil 4.91 Tavan Bezeme Detayı 70

Şekil 4.92 Harbiye Nezareti Anıtsal Giriş Kapısı Vaziyet Planı 71
Şekil 4.93 Harbiye Nezareti Anıtsal Giriş Kapısı Beyazıt Meydanı Yönü 73
Şekil 4.94 Harbiye Nezareti Ana Giriş Kapısı Kampüs Yönü 73
Şekil 4.95 Harbiye Nezareti Giriş Kapısı Detayı 74
Şekil 4.96 Harbiye Nezareti Köşkleri Vaziyet Planı 74
Şekil 4.97 Harbiye Nezareti Biniş Köşkü Planı 75
Şekil 4.98 Köşkler Kuzey Cephe 76
Şekil 4.99 Köşkler Güney Cephe 77
Şekil 4.100 Köşk Girişi 77
Şekil 4.101 Köşk Girişi Detayı 77
Şekil 4.102 Köşkler Bezeme 78
Şekil 4.103 Köşkler Bezeme Detayı 78
Şekil 4.104 Köşkler Bezeme Detayı 79
Şekil 4.105 Malta Köşkü Vaziyet Planı 79
Şekil 4.106 Malta Köşkü Cepheden Görünüş 80
Şekil 4.107 Selsebil 81
Şekil 4.108 Havuz 81
Şekil 4.109 Çift Kollu Merdiven 82
Şekil 4.110 Tavan Bezeme Detay 82
Şekil 4.111 Tavan Bezeme Detay 82
Şekil 4.112 Tavan Bezeme Detay 83
Şekil 4.113 Cephe Sütunları 83
Şekil 4.114 Pencere Detay 83
Şekil 4.115 Süslü Karakol Vaziyet Planı 84
Şekil 4.116 Süslü Karakol Zemin ve Birinci Kat Planları 84
Şekil 4.117 Süslü Karakol Cephe 85
Şekil 4.118 Yan Cephe 85
Şekil 4.119 Çift Kollu Merdiven 85
Şekil 4.120 Süslü Karakol Arka Cephe 86
Şekil 4.121 Galata Sarayı Sultanisi Vaziyet Planı 87
Şekil 4.122 Galata Sarayı Sultanisi Birinci Kat Planı 87
Şekil 4.123 Galata Sarayı Sultanisi İkinci Kat Planı 88
Şekil 4.124 Galata Sarayı Sultanisi Cephe 89
Şekil 4.125 Galata Sarayı Sultanisi Ana Giriş 89
Şekil 4.126 Ana Giriş Detay 90
Şekil 4.127 Feshane Giriş Kapısı 90
Şekil 4.128 Bahriye Nezareti Vaziyet Planı 91
Şekil 4.129 Bahriye Nezareti Planları 91
Şekil 4.130 Bahriye Nezareti Giriş Kat Planı 92
Şekil 4.131 Bahriye Nezareti Cephe 93
Şekil 4.132 Bahriye Nezareti Orta Avlu 94
Şekil 4.133 Merdivenlerden Orta Avlu Görünüş 94
Şekil 4.134 Alt Kat Çift Kollu Merdivenler 95
Şekil 4.135 Üst Kat Sütun Demetli Koridor 95
Şekil 4.136 Giriş Salonu Çift Kollu Merdivenleri 96
Şekil 4.137 Merdiven Tavanı 96
Şekil 4.138 Kabul Salonu Tavanı 97

Şekil 4.139 Darülfünun Binası Vaziyet Planı 97
Şekil 4.140 Darülfünun Binası Planı 98
Şekil 4.141 Darülfünun Binası Divan Yolu Caddesi Cephesi 99
Şekil 4.142 Darülfünun Giriş Detay 99
Şekil 4.143 Sütunlu Alan 100
Şekil 4.144 Sütun Detay 100
Şekil 4.145 Çırağan Sarayı Vaziyet Planı 101
Şekil 4.146 Çırağan Sarayı Zemin Kat Planı 101
Şekil 4.147 Çırağan Sarayı Cephe 102
Şekil 4.148 Çırağan Sarayı Deniz Tarafı Avlu Girişi 103
Şekil 4.149 Merdivenli Sofa 104
Şekil 4.150 Çırağan Caddesi Yönü Girişi 104
Şekil 4.151 Dış Avlu Kapısı Çırağan Caddesi Yönü 105
Şekil 4.152 Çırağan Sarayı Köprüsü Detay 105
Şekil 4.153 Köprü Sütun Demetleri 106
Şekil 4.154 Çırağan Sarayı Köprüsü 106
Şekil 4.155 Kabataş Erkek Lisesi Vaziyet Planı 107
Şekil 4.156 Zemin Kat Planı 108
Şekil 4.157 Birinci Kat Planı 108
Şekil 4.158 Kabataş Erkek Lisesi Çırağan Caddesi Cephesi 109
Şekil 4.159 Kabataş Erkek Lisesi Girişi 110
Şekil 4.160 Tavan Bezeme Detay 110
Şekil 4.161 Tavan Bezeme Detay 111
Şekil 4.162 Tavan Bezeme Detay 111
Şekil 4.163 Tavan Bezeme Detay 111
Şekil 4.164 Tavan Bezeme Detay 112
Şekil 4.165 Tavan Bezeme Detay 112
Şekil 4.166 Tavan Bezeme Detay 112
Şekil 4.167 Tavan Bezeme Detay 113
Şekil 4.168 Tavan Bezeme Detay 113
Şekil 4.169 Pertevniyal Valide Sultan Camii Vaziyet Planı 114
Şekil 4.170 Pertevniyal Valide Sultan Cami Planı 115
Şekil 4.171 Pertevniyal Valide Sultan Camii Cephe 116
Şekil 4.172 Camii Cephe Detay 117
Şekil 4.173 Cephe Detay 117
Şekil 4.174 Pertevniyal Valide Sultan Külliyesi Çeşmesi 117
Şekil 4.175 Çeşme Detay 118
Şekil 4.176 Harim Pencereleri 118
Şekil 4.177 Bezeme Detay 118
Şekil 4.178 Yıldız Çadır Köşkü Vaziyet Planı 119
Şekil 4.179 Yıldız Çadır Köşkü Cephe 120
Şekil 4.180 Çift Kollu Giriş Merdivenleri 121
Şekil 4.181 Çift Kollu Giriş Merdivenleri 121
Şekil 4.182 Tavan Bezeme Detayı 121
Şekil 4.183 Tavan Bezeme Detayı 122
Şekil 4.184 Tavan Bezeme 122
Şekil 4.185 Tavan Bezeme Detayı 122

Şekil 4.186 Maçka Silahhanesi Vaziyet Planı 123
Şekil 4.187 Maçka Silahhanesi Zemin Kat Planı 124
Şekil 4.188 Maçka Silahhanesi Ön Cephe..... 125
Şekil 4.189 Öğrenci Girişi Detay 126
Şekil 4.190 Cephe Detay 126
Şekil 4.191 Akaretler Vaziyet Planı 127
Şekil 4.192 Akaretler Havadan Görünüş 129
Şekil 4.193 Akaretler..... 129
Şekil 4.194 Cephe Detay 130
Şekil 4.195 Cephe Detay 130
Şekil 4.196 Cephe Detay 130
Şekil 4.197 Cer Binası Vaziyet Planı 131
Şekil 4.198 Cer Binası Zemin Kat Planı 132
Şekil 4.199 Cer Binası Birinci Kat Planı 132
Şekil 4.200 Cer Binası İkinci Kat Planı 133
Şekil 4.201 Cer Binası Cephe 134
Şekil 4.202 Maçka Karakolu Vaziyet Planı..... 135
Şekil 4.203 Maçka Karakolu Zemin Kat Planı 136
Şekil 4.204 Maçka Karakolu Birinci Kat Planı..... 136
Şekil 4.205 Maçka Karakolu Ön Cephe 137
Şekil 4.206 Çift Kollu Merdivenler 138
Şekil 4.207 Yan Cephe Detay 138

TABLO LİSTESİ

Tablo 5.1 Tez Kapsamındaki Yapıların Plan Tablosu.……..……..140
Tablo 5.2 Tez Kapsamındaki Yapıların Cephelerinin Tablosu.……143
Tablo 5.3 Tez Kapsamındaki Yapıların Bezeme Tablosu.……145
Tablo 5.4 Tez Kapsamındaki Yapıların Havuz ve Sütun Örnekleri Tablosu…147

ÖZET

Sultan Abdülaziz Dönemi Mimarlığı: İstanbul Örnekleri

Gülten DURSUN

Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU

Bu tez çalışmasının birinci bölümü giriş kısmından oluşmaktadır. Burada genel olarak, tezin seçiliş amacı ve araştırma konusu olan yapıların niteliği ve niceliği üzerinde durulmuştur.

İkinci kısımda, genel olarak, Osmanlı mimarisinin başlangıcından, Sultan Abdülaziz'in tahta çıktığı tarih olan 1861'e kadar ki mimari süreç ele alınmıştır. Osmanlı mimarisi de diğer tüm kültürlerde olduğu gibi mabet mimarisi ekseninde şekillendiğinden, bu süreç daha çok camiler üzerinden özetlenmeye çalışılmış, bunun yanında medrese, türbe, imaret, zaviye, han, hamam gibi diğer Osmanlı yapılarının durumu ele alınmaya çalışılmıştır. Yine bu bölümde tez konusunun geçtiği yüzyıl olan, 19. yüzyıl mimarisi genel olarak incelenmiştir. Son olarak da, bu yüzyılla özdeşleşen Balyan ailesi hakkında bir takım bilgiler verilmiştir.

Üçüncü kısımda, tez çalışmasına konu olan yapıların banisi Sultan Abdülaziz'in kişiliği ve dönemin sosyo-ekonomik yapısı üzerinde durulmuştur.

Dördüncü kısımda, Sultan Abdülaziz dönemi (1861-1876) içerisinde yapımına başlanmış ve bitirilmiş ve yine günümüzde ayakta kalmayı başarmış yapılar tespit edilerek, katalog halinde sunulmuştur. Katalogdaki eserler plan, cephe ve bezeme açısından tek tek ele alınmış ve fotoğraflarıyla birlikte çalışmaya eklenmiştir.

Beşinci bölümde harita ve tablolar yardımıyla yapılar değerlendirilmiştir.

Altıncı bölümde ise elde edilen bütün veriler ışığında, kendinden önceki ve sonraki mimari faaliyetler ile karşılaştırma yapılmış ve dönemin mimarlığı hakkında bir sonuca ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Sultan Abdülaziz, mimari, batılılaşma, oryantalizm

ABSTRACT

The Architecture of Sultan Abdülaziz: Istanbul Samples

Gülten DURSUN

Department of Architecture

MSc. Thesis

Advisor: Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU

The first part of this thesis consists of an introduction. In this part, in addition to the purpose of the thesis, the nature and quantity of the structures which are subjects of the research are also emphasized.

İn the second part, generally, from the beginning of Ottoman architecture until Sultan Abdülaziz period (1861-1876) is mentioned. As it's the case in every culture, the Ottoman architecture was also shaped around temple architecture. This process is mostly summarised with mosques and also the types of Ottoman buildings like tomb, imaret, zawiya, khan and Turkish bath is mentioned. Additionally, 19. century architecture is studied in this part. Finally, some information about Balyan Family is given.

The third part of the thesis emphasizes the personality of Sultan Abdülaziz who built structures mentioned in this thesis and socio-economic status of the period.

In the fourth part, structures which belong to Abdülaziz period (1861-1876) and which are still standing in our day are shown as a catalogue. The structures in the catalogue are examined in terms of plan, aspect and ornament. Photographs are also added.

In the fifth part, buildings were interpreted with the aid of maps and charts.

In the sixth part, the periods before Sultan Abdülaziz and after Sultan Abdülaziz are compared and a conclusion about period's architecture is portrayed.

Keywords: Ottoman, Sultan Abdülaziz, architecture, westernization, orientalism

1
Giriş

1.1 Literatür Özeti

Bu çalışmanın kapsamı Sultan Abdülaziz'in saltanat süresi olan 25 Haziran 1861-30 Mayıs 1876 yıllarını, yani; on beş yıllık bir dönemi içermektedir. Tez kapsamına alınan yapılar, Sultan Abdülaziz dönemi mimarlığını doğru okumak adına, sadece sultanın saltanatı süresince başlanmış ve tamamlanmış İstanbul'daki yapılar olmuştur. Sultan Abdülmecid döneminde başlanmış ve Sultan Abdülaziz döneminde tamamlanmış yapılar ya da Sultan Abdülaziz döneminde yarım kalmış yapılar çalışma kapsamına alınmamıştır. Ayrıca daha önce var olup, Sultan Abdülaziz döneminde köklü onarım ve bakım geçirmiş yapılar ile Sultan Abdülaziz dönemine ait olup, günümüze ulaşmamış yapılar da çalışma kapsamına alınmamıştır. Teze daha çok katkı sağlayacak, özgünlüğünü koruyabilmiş ve hakkında daha çok kaynak bulunan yapılar seçilmeye özen gösterilmiştir. Çalışma yürütülürken çoğunlukla Afife Batur, Zeynep Çelik, Doğan Kuban, Mustafa Cezar, Selman Can gibi yazarların ilgili kitaplarından, makalelerinden ve ilgili tezlerden yararlanılmıştır. Yapılar, gerekli izinler alınarak yerinde incelenmiş ve mümkün olduğu kadarıyla tarafımdan fotoğraflanmıştır. Eserler mümkün olduğu kadar kronolojik olarak sıralanmaya çalışılmıştır.

1.2 Tezin Amacı

Sultan Abdülaziz döneminde ekonomik olarak sıkıntılı bir süreç yaşansa da yapı faaliyetleri azımsanmayacak kadar fazladır. 19. yüzyıla ait birçok çalışma olmasına rağmen, Sultan Abdülaziz dönemi yapılarını topluca inceleyen bir kaynak olmaması nedeniyle, böyle bir çalışmanın yapılması kararlaştırılmıştır. 19. yüzyıl mimarlık faaliyetleri içerisinde, Sultan Abdülaziz dönemi mimarlığının

kendine has bir üslubunun olup olmadığının ortaya konması amaçlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullar, Sultan Abdülaziz'in kişiliği, Avrupa'daki Oryantalizm akımının Osmanlı Devleti'ne etkileri ve Balyan ailesinin rolü ile şekillenen Sultan Abdülaziz dönemi mimarlığı hakkında, bütün bu faktörler göz önünde bulundurularak, bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Yapılar tek tek plan, cephe ve bezeme açısından değerlendirilmiş ve ortak bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

1.3 Hipotez

Tez kapsamında Sultan Abdülaziz dönemine ait İstanbul'daki yirmi iki adet; saray, köşk, kasır, cami, nezaret binası, silahhane, karakol ve eğitim yapıları gibi yapıların kataloğu yapılmıştır. Katalog hazırlanırken yapının; yapılış tarihi, mimarı, konumu, hangi amaçla yapıldığı, günümüzde hangi amaçla kullanıldığı, plan okuması, cephe tasviri, bezeme özellikleri ve mimari elemanları tek tek incelenmiştir. Ayrıca yapıların vaziyet planları, planları, cephe ve bezeme fotoğrafları kataloğa eklenmiştir. İncelenen yirmi iki yapı bir harita üzerinde gösterilmiş ve benzer görseller tablolarla gösterilmiştir. Böylelikle bu katalogla, Sultan Abdülaziz dönemi yapılarının; plan özellikleri, cephe özellikleri ve bezeme özellikleri açısından ortak bir üsluba sahip olduğu görülmüştür. Sade ve Klasik cephe düzenleri, iç sofalı ve simetrik plan tipleri, moresk sütun başlıkları, at nalı kemerler ve bitkisel bezeme motifleri ile Oryantalist etkinin en fazla hissedildiği ve en iyi örneklerinin verildiği dönem olarak, Sultan Abdülaziz dönemi, Osmanlı mimarlık tarihi açısından ayrı bir yere konulabilir.

2
19. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığı

2.1 Kuruluşundan 19.yüzyıla kadar Osmanlı Mimarisi

Osmanlı mimarisi üslup açısından dört dönemde ele alınıp incelenebilir.

*Erken Osmanlı Dönemi (1299-1447)

*Klasik Osmanlı Dönemi (1447- 17.yüzyıl sonu)

*Yabancı Etkiler Dönemi (18. ve 19.yüzyıllar)

*Neo-Klasik Dönem (1890-1922) [1].

Osmanlı mimarlığı; Selçuklu, İran, Arap, Asya, Hint, Kuzey Afrika ve Endülüs mimarisi gibi, İslami üslup özelliklerini benimsemiş bir kökenden beslenmektedir. Selçuklu ve Asya kaynaklı mimari birikimlerini, yine İslam düşünce ve inanç sistemi içinde değerlendirerek, Bilecik'in Söğüt İlçesi'nde, kendilerine has Osmanlı mimarlık temellerini, 14.yüzyılın başında atmışlardır [2].

Osmanlı mimarlığının etkisi Balkan coğrafyasından Arap ülkelerine kadar uzanır. Fakat; eski İslam eyaletlerinde Osmanlı çizgisinin yerele kaydığını görmek de mümkündür, Kahire'deki Sinan Paşa Camisi'nde olduğu gibi. Mimari bir dayatma olmadığından, yerel mimari özelliklerin muhafaza edildiği görülür. "Osmanlı mimarisi" derken aslında bir egemenlik alanı kast edilmektedir.

Erken Osmanlı dönemi mimarisinin temellerini, 12. yüzyılda Doğu ve Orta Anadolu'daki bölgesel etkenler ve Selçuklu gelenekleri ile ortaya çıkan yapı oluşturur. Bizans yapı teknik ve biçimlerinin de Osmanlı toplumunda etkisi görülür. 1340'lı yıllarda Karesi Beyliği'nin Osmanlı'ya bağlanmasından sonraki yirmi yıllık süreçte imar faaliyetleri büyük hız kazanmış, Bitinya'nın fethi tamamlandığında ise mescit, medrese, türbe, imaret, zaviye, han, hamam gibi

Selçuklu çağına ait bütün yapı türleri Osmanlı'da da mevcut hale gelmiştir. Fakat bu yapıların mimari tasarımı Osmanlı'ya özgüdür. Kubbe örtünün yaygınlaşması ve pencere düzenleri gibi konularda Selçuklu'dan ayrışsa da çini, alçı ve mukarnas gibi bezeme öğelerinin kullanımı sürdürülmüştür.

Yapı teknolojisi olarak yerelden faydalanılmıştır. Bizans'tan taş ve tuğla almaşık duvar örgüsü, tuğla tonoz ve kubbe gibi inşaat teknikleri kullanılırken, kubbe ile duvar arasındaki geçişlerde, önceden bilinen Türk üçgeni ve tromp gibi geçiş öğeleri kullanılmıştır. Henüz bir derleme dönemi içinde olan Osmanlı mimarisinde iddiasız fakat işlevsel örnekler karşımıza çıkar. Duvar konstrüksiyonu itinasız, silmeler gelişmemiştir. Saçak profillerinde tuğladan kirpi saçak tercih edilmiştir. Sütun ve sütun başlıkları Bizans yapılarından alınmıştır.

Selçuklu döneminde gelişen medrese yapılarının Osmanlı dönemi boyunca kendini tekrar ettiği görülür. Hemen bütün örnekleri avlulu, iki, üç ya da dört kenarı revaklı, tek katlı ve gösterişsiz yapılar olarak tarif edilebilir. Medreselerde tek özen gösterilmiş kısım taç kapılarıdır. Osmanlı medreseleri, Selçuklu örnekleri ile karşılaştırıldıklarında, onlardan çok daha sade oldukları görülür.

Türklerin geçmişinde oldukça eskilere dayanan türbeler Osmanlı mimarisinde de en erken dönemlerden itibaren önemli bir yere sahip olmuştur. Bursa'daki Yıldırım Bayezid Türbesi'ne kadar kare ya da sekizgen planlı olup kubbe örtülüdür. Moloz taş ve tuğla duvar malzemesi olarak kullanılmıştır.

Selçuklu'da kervansaray olarak karşımıza çıkan ticaret yapıları Osmanlı'da biraz daha çeşitlenir. Kervansaray ya da han, şehir içi han, bedesten ve arasta olmak üzere dört yapı türü karşımıza çıkar. Bu yapılarda da tipolojide süreklilik vardır. En eski Osmanlı şehir hanları da en yenileri de iç avlulu ve revaklı bir plan sergiler. Arasta ise iki tarafında dükkanlar olan bir sokaktır. Kapalı ya da açık olması değişebilir. Bu ticaret yapılarının yapı malzemesi olarak hem ahşap hem de taş kullanıldığı görülür. İlk Osmanlı bedesteni ise Yıldırım Bayezid zamanında yaptırılmıştır. Plan şeması tek tiptir. Üzeri kubbe örtülü ve etrafı dükkanlarla çevrilidir [3].

Osmanlı mimari gelişimini izleyebilmek için en iyi yol ise cami mimarisini takip etmektir. Mabet mimarisi her kültürde olduğu gibi, Türk-İslam toplumları için de odak noktasını oluşturur.

Osmanlının kuruluşundan günümüze kadar kullanılan, en yaygın cami plan şeması tek kubbeli ve kare mekanlardır. Osmanlı Devleti'nin tamamen başka dinde toplumlara açık konumu ile ilgili olarak, fethettikleri topraklarda kendi kültürünü ve dünya görüşünü yaymasını sağlayacak yapı düzenine doğan ihtiyaçtan ötürü, çok fonksiyonlu yapı tipi meydana getirilmiştir. Bu oluşuma "Çok Fonksiyonlu", "Zaviyeli", "Ters T Tipi" gibi değişik isimlendirmeler kullanılır. Bu tarz yapıların günümüze ulaşan en eski örneği, Bursa Orhan Camii (14.yy) dir. Bursa'da çok yaygın olarak kullanıldığından "Bursa Tipi" de denen, bu tarz yapıların en ilginç örneği Murad Hüdavendigar Camii'dir. Düzgün kesme taş sıraları ile birkaç sıra tuğladan oluşan hatıllar nöbetleşe kullanılarak, Osmanlının Bizans'tan etkilendiğini de ortaya koyar.

14. yüzyılın sonlarında görülen bir diğer plan şeması ise Bursa Ulu Camii'de karşımıza çıkar. Cami, "Kufe Tipi" denen tarzı akla getiren, dikdörtgen plana sahip ve eş aralıklarla yerleştirilmiş ayaklar üzerinde taşınan yirmi kubbeden oluşur. Bu şemaya daha sonra Edirne Eski Camii'de rastlanır [4].

Orhan Gazi Camii ve Nilüfer Hatun İmareti gibi erken dönem yapıları kendilerinden sonra gelecek olan Osmanlı mimari eserlerine ilham kaynağı olmuşlardır. Yine erken döneme ait İznik Yeşil Camii, farklı kültürlere ait mimari unsurları bir araya getirerek, Osmanlı'nın ileride oluşturacağı toplumsal mutabakatın izlerini de mimari bir dil üzerinden yansıtmaktadır. Ayrıca, Osmanlı sanatçıları, etraflarındaki medeniyetleri de hassasiyetle incelemiş ve bir sentez üretmeye yönelik uğraş içinde olmuşlardır. Anadolu ve Balkanlar'da varlığını pekiştiren Osmanlı Devleti, Murad Hüdavendigar (1360-1389) ve Yıldırım Bayezid (1389-1402) dönemlerinde Bursa'da ilk büyük eserlerini vermeye başlar. Murad Hüdavendigar Külliyesi, cami ve medrese birimlerini bir araya getirmesi bakımından, Selçuklu uygulamalarına yeni bir katkı sağlar. Bursa'daki

Yeşil Cami ve Yeşil Türbe gibi yapılarda gördüğümüz çini ile kaplı cepheler de, bir Asya etkisi olarak, Osmanlı erken döneminde karşımıza çıkan unsurlardandır.

Osmanlı'nın klasik dönemine gelindiğinde ise kare plandan kubbeye geçişte kullanılan Türk üçgenleri, sivri-armudi kemerler, Bursa kemerleri, mukarnaslar ve pandantifler kullanılmaya devam eden mimari elemanlar olarak karşımıza çıkmaktadır [2].

Klasik dönemde merkezi kubbenin yanlara genişletilme çabaları gözükmektedir. Oldukça geniş alanlara kurulmuş külliyeler ise simetrik ya da dağınık yerleşim planlarıyla karşımıza çıkar [1]. İstanbul'un fethinden önce yaygın olarak görülen cami ve medrese fonksiyonlarının bir arada olması durumu değişmiş, 1453 ile başlayan yeni dönemde, cami, medrese, imarethane gibi yapılar ayrı ayrı tasarlanmaya başlanmıştır. 15. 16. ve 17. yüzyılda esas mimari plan şeması bu şekilde devam edecektir [2].

Sinan devri olarak adlandırılabilecek (1538-1588) tarihleri ise Klasik dönemin zirveye ulaştığı bir dönemdir. Çok sayıda eser Osmanlı mimarisine bu dönemde kazandırılmıştır. Sinan devrinin öne çıkan külliyeleri arasında Süleymaniye, Kadırga Sokullu, Üsküdar Atik Valide sayılabilir. Mimar Sinan tasarladığı camilerde birçok plan denemelerinde bulunmuştur. Süleymaniye ve Kılıç Ali Paşa camilerinde merkezi kubbe mihrap ekseninde iki yarım kubbe ile genişletilmiştir. Altı ve sekiz desteğe oturan merkezi kubbeli cami şemasını da ilk deneyen Mimar Sinan olmuştur. Kendisinden sonra da bu şema uygulanmaya devam etmiştir. Kadırga Sokullu Mehmet Paşa ve Atik Valide Sultan Cami'leri altı desteğe oturan merkezi kubbe şemasına örnektir ve yine Azapkapı Sokullu Mehmet Paşa, Rüstem Paşa ve Edirne Selimiye Cami'leri sekiz desteğe oturan merkezi kubbe şemasına örnek olarak verilebilir [1].

Fatih Külliyesi (1470) ile başlayan ve Eminönü Valide Sultan Cami (Yeni Cami) (1663) ile son bir yükseliş yakalayan Osmanlı mimarisi, artık şaheser niteliğinde eserler üretemeyecektir [2].

İlk Osmanlı sarayının Bursa' da yapıldığı bilinmektedir, fakat günümüze ulaşmamıştır. Edirne Sarayı ve İstanbul'da yapılan ilk saray olan Eski Saray'da

günümüze ulaşmamıştır. 19. yüzyıla kadar kullanılacak olan Topkapı Sarayı, Fatih Sultan Mehmet döneminde yaptırılmıştır. Osmanlı Devleti'nin hem idare merkezi hem de padişah ve ailesinin yaşadığı yer olarak hizmet vermiştir [1]. Topkapı Sarayı, İslam öncesi Orta Asya ve İslam geleneği örneklerine benzer bir kurgu ile ele alınmıştır. Saraya çeşitli dönemlerde yapılar eklenmiş, bu nedenle de önceki bazı yapılar yıkılmıştır. Bu nedenle sabit bir mimari şemadan bahsetmek olanaksızdır [3].

Osmanlı mimarisine göz atmaya devam ederken karşımıza çıkan bir başka mimari öge de köprülerdir. Klasik dönemde yüzden fazla köprü yapılmıştır. Bu köprülerden bazıları, üzerinde köşkler bulunması, çok uzun olmaları ya da geniş kemer açıklığına sahip olmaları ile dikkat çekmektedir. Üzerinde köşkleri bulunan Meriç Köprüsü, 1392 metre olan Ergene Köprüsü, tek gözlü olup kemer açıklığı 32 metre olan Saray Bosna Keçi Köprüsü bunlardan birkaçına örnek olarak verilebilir.

Çeşme ve sebiller de Osmanlı mimarisinde önemli bir yer tutmaktadır. Külliye bünyesinde ya da şehirlerde hemen her mahallede karşımıza çıkarlar. Erken ve klasik dönemdeki çeşmeler sade bir tasarıma ve sivri kemerli nişlere sahipken 17. yüzyıldan itibaren alınlıklarda başlayan süsleme zenginliği, bütün cepheyi kapsayacak şekilde, ilerleyen dönemlerde devam etmiştir.

Kütüphaneler ise ancak 17. yüzyılda müstakil bir yapı olarak karşımıza çıkar. Daha öncesinde bir kitap dolabı olarak cami, medrese, tekke gibi birimlerin içerisinde yer almaktadır. İlk kütüphane binası Köprülü Külliyesi'nde yapılmıştır. Kütüphane planları kare ya da dikdörtgen olarak tasarlanmıştır. Yapılar rutubetten korunmak için bodrum kat üzerine inşa edilmiştir.

Erken Osmanlı döneminden itibaren görülen hamam yapılarının İstanbul'da da birçok örneği görülür. Pek çok külliyede yer alan hamamlar, Mahmud Paşa ya da Haseki Hürrem Hamamı gibi çifte hamam olarak nitelendirilirken, Kılıç Ali Paşa Hamamı gibi tek hamam örnekleri de vardır [1].

Klasik dönem sonrasında yabancı etkiler gözükmeye başlar. Osmanlı'da Batılılaşma kavramı 18. yüzyılın ilk çeyreğine dayandırılmaktadır. Batılılaşma

kavramı ise Geç Osmanlı dönemini anlamaya çalışma adına vazgeçilmez bir referans noktası olmuştur. Oysa Batılılaşma terimi oldukça genel geçer bir kavramdır. Bu nedenle işin özünü anlamak ve farklılıkları ortaya koymak zorlaşır.

Batılaşma ile Batılılaştırma ilişkisi, ele alınan süreci kavrayabilmek adına önemli bir göreve sahiptir. Osmanlı'daki Batılılaşma herhangi bir sömürgenin uygarlaştırılmasından çok daha farklı bir seyirde yol alır. Batı'da "öteki" için duyulan merakın arttığı bir dönemde Osmanlıda da Batılılaşma adına bir merak uyanmıştır. Bu ilgi zamanla, Batılılaşmanın sömürgeci baskısına dönüşecektir. 18. yüzyılda Osmanlıda yaşanan toprak kayıpları ve siyasi gücün azalması, buna mukabil Batı'da yaşanan ilerleme, Osmanlı'da bazı değişimleri başlatmıştır. Osmanlı'nın bu yeni düzene adapte olma çabasına Batılılaşma yerine "değişim" ve "yenileşme" terimlerini kullanmak daha sağlıklı bir zeminde dönemi ele almak açısından faydalı olacaktır.

Sultan III. Ahmed'in (1703-1730) özel elçisi olarak Fransa'ya gönderilen (1721-1722) Yirmisekiz Mehmed Çelebi ile diplomatik bir etkinliğin ötesinde, kültürel açıdan derinlemesine bir etki gerçekleşir. Sadabad uygulaması ile yeni bir çevre ve kentsel mekan kurgusu ortaya çıkar. Haliç kıyıları hanım sultan saraylarına ev sahipliği yapmaya ve böylece konutu mimarlığın gündeminde ilk sıraya taşıyan gelişmeler yaşanmaya başlar [5].

1730'lardaki ayaklanmalarla o dönemin eserleri tümüyle yok olsa da mimari dil etkisini korumuş, Osmanlı Barok'u denen kavisli cephe düzenleri, yine uzun kavisli saçaklar ve girift cephe süslemeleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemin en dikkat çekici örnekleri arasında Nur-ı Osmaniye Camii (1755) ve Laleli Camii (1763) sayılabilir [6].

Değişimin bir başka göstergesi de meydan çeşmeleridir. Saliha Sultan Çeşmesi (Azapkapı) ve I. Mahmud Çeşmesi (Tophane) yeni kentsel tasarımlar olmalarının yanında, Osmanlı Barok üslubunun doğuşunun gözlendiği yapılardır [5].

18. yüzyılın ortalarından itibaren cami, çeşme, sebil ve diğer yapılarda barok çizgiler ve rokoko bezemeler kendini hissettirmeye başlar. Ancak bu etki tam

anlamıyla Batı'daki örnekler gibi yer almamış, Osmanlı Klasik üslubunun düz çizgileri yumuşatılmış, plastır ve kornişlerde taşkınlıklara yer verilmiş ve yapılarda dikeye vurgu daha belirgin hale getirilmiştir [7].

2.2 İstanbul'daki 19.yy Osmanlı Mimarlığı

Yıldız Osmanlı Klasik Çağı kabul edilen 15. ve 16. yüzyıla göre 18. ve 19. yüzyıl mimarlığı büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Oysaki, 1830 sonrası yaşanan Türk-İslam mimari zevkinden bilinçli kopuş, Bizans Konstantinopol'ünden, Osmanlı İstanbul'una dönüşüm kadar çarpıcıdır. 19. yüzyılda Batı dünyasının dışında olan birçok kent gibi Avrupa'nın kültürel ve fiziksel etkisinde olan İstanbul'un değişimi diğerlerinden farklı olmuştur. Bu farklılığın sebebi, Osmanlı'nın karmaşık tarihsel mirası ve hiçbir zaman sömürgeleşmemiş olmasıdır [6].

1838 yılında İngiliz-Türk Ticaret anlaşması öncü olmak üzere diğer devletlerle de yapılan bu tür anlaşmalar ve Tanzimat Fermanı'nın 1839'da kabul edilmesi ile Osmanlı Devleti'nde Batılı anlamda ciddi bir kentsel dönüşümün başladığından bahsedilebilir. Tanzimat öncesi ise Mustafa Reşit Paşa'nın tavsiyeleri üzerine Sultan II. Mahmud, İstanbul'a davet ettiği Helmuth von Moltke'ye İstanbul'un topografik haritasını çıkarma görevi vermiştir [8].

19. yüzyılın ikinci yarısı Paris, Viyana, Roma gibi Avrupa başkentlerinin gelişim gösterdiği zamanlara karşılık gelir. Osmanlı Devleti de bu gelişmeleri taklit ederek İstanbul'u çağdaşlaştırmaya çalışmıştır. Oysaki bu dönem, Avrupa'nın ekonomik olarak zenginleştiği, Osmanlı'nın ise ekonomik sorunlar yaşadığı bir sürece karşılık gelir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin inşa faaliyetleri sınırlı kalmış, yöneticilerin hedeflediği, İstanbul'u Avrupa kentleri düzeyine çıkarma girişimleri de istenilen düzeyde olamamıştır.

18. yüzyıldan farklı olarak, 19. yüzyılda Batı'nın fikri yapısı da ithal edilmeye başlanmıştır. Böylece bu yüzyılda daha radikal değişiklikler görülür. Tanzimat ile birlikte daha merkezi bir yönetim anlayışı sergileyen Osmanlı Devleti, Avrupa tarzı belediyecilik anlayışıyla İstanbul'u imar etmeye çalışır. 19. yüzyıl İstanbul'unun başlıca dört mimari tarzı öne çıkar. Bunlar Klasik, Gotik ve İslami

üslupların yeni biçimleri ile Art-Nouveau'dur. 19. yüzyılda en çok ön plana çıkan üslup ise Neo-Klasiktir. Klasik Yunan, Rönesans ve Fransız Ampir üslupları eklektik düzenlemelerle karşımıza çıkmaktadır [6].

Lale Devri ve onu izleyen süreçte Rokoko ve Barok'un artık yeterli gelmemesi üzerine II. Mahmud döneminde bir taklit psikolojisine girilmiştir. Bunun ilk aşaması da Ampir (Empire) üslubudur. Barok motiflerden tamamen vazgeçilmeden Fransa'dan bu akımın ithal edildiğini görmekteyiz. Bu defa yerel sanatçıların yorumu olmaksızın, doğrudan Fransız örneklerini taklit ederek Rokoko bezemenin yerini almayı başarmıştır. Ampir üslubunun motifleri bütün 19.yüzyıl boyunca özel ya da kamuya ait yapılarda kullanılmıştır. Yerli ve yabancı ustalar sayesinde İstanbul'a özgü bir seçmecilik mimariye egemen olmuştur. O dönemin mimari tasarımdaki özgürlüğü oldukça şaşırtıcıdır. Barok, Rokoko, Ampir ve Neo-Klasisizm, aşamalarını bir yüzyıl içinde tamamlayarak, yüzyılın ikinci yarısında, her üslubun birbirine karıştığı bir seçmeciliğe dönüşmüştür. Bu seçmeciliğin son iki aşamasını ise "Oryantalist" ve "Art-Nouveau" üslupları oluşturur [3].

19. yüzyılın ikinci yarısında hızlı bir gelişme içerisinde olan İstanbul'un semtlerinde işlevsel ayrışmalar belirgin hale gelmiştir. Karaköy iş merkezine dönüşürken, Karaköy'den Tophane ve oradan Kabataş'a uzanan kıyı hattı ticari rıhtıma dönüştürülmüştür. Bu rıhtım boyunca uzanan binalar, Avrupa'daki benzerlerini anımsatan, sade Neo-Klasik üsluba sahiplerdir. Dolmabahçe-Beşiktaş kıyı şeridi saraylar bölgesi olurken, Pera kültür, eğlence ve alışveriş merkezi işlevi görmektedir. Taksim ve Maçka'nın boş arazileri kışla yapılarına ayrılmış ve bu bahsettiğimiz yeni oluşumlarda ağırlıklı olarak Neo-Klasik üslup kullanılmıştır. Yine Pera'daki hakim Neo-Klasik üsluba katkı sağlayan bir diğer unsur sefaret binalarıdır. Bunların başlıcaları olarak Rus sefareti, Fransız Sefareti, İngiliz Sefareti ve Hollanda Sefareti sayılabilir. 1888'den sonra da Sultan II. Abdülhamit'in emriyle yaptırılan saat kuleleri karşımıza çıkar ki bunlar da Batılılaşmanın bir simgesi olarak görülmüştür [6].

19.yüzyılda dikkat çeken başka bir konu ise büyük bir çoğunluğunu kubbenin oluşturduğu örtü sisteminin yerini kırma çatılara terk etmeye başlamasıdır. Kamu yapıları olarak adlandırılan kışla ve okul binaları modern eğitime uygun biçimde yapılmışlardır.

Osmanlı'da sivil inşaat alanına giren ve Türk saray yapılarına Batı esintileri değdiren ilk yabancı mimar, Sultan III. Selim (1789-1808) dönemindeki Melling'dir. Sultan Abdülmecid döneminde Batı'da eklektisizm hakimdi. Batı ile ilişkileri oldukça artan Osmanlı'nın da eklektisizm rüzgarına kapıldığı görülür. Bu etkinin de doğal bir sonucu olarak Dolmabahçe Sarayı karşımıza çıkar.

Osmanlı Başkenti İstanbul'un, 19. yüzyılda bünyesine çok fazla saray ve köşk yapıları kattığını görmekteyiz. Çağa ayak uydurma çabası olarak niteleyebileceğimiz bu yeni saraylar, geleneksel yaşam biçimimiz olan sedir ve minder düzeninden koparak, çağdaş yaşamın gereği olarak görülen masa ve sandalye düzenine göre tasarlanmış ve meydana getirilmişlerdir. Bu yüzyılın sarayları öncekilerden plan bütünlüğüne sahip saraylar olması bakımından ayrılır. Ayrıca saraylardaki görkem ve gösteriş, onların üslup sorunu ve kullanış amacı kadar mimarı düşündüren bir konu haline gelmiştir [7].

19. yüzyılda saltanat süren padişahlar hayata, Süleymaniye Külliyesi gibi muhteşem dinsel anıtlar yapıp, Topkapı Sarayı gibi mütevazi konutlarda yaşayan ataları gibi bakmıyorlardı. Yeni bakış açışı 18. yüzyılın ilk çeyreğinde filizlenmeye başlamıştır. Batı ile siyasi, ekonomik, teknolojik ve kültürel ilişkilerin artması ile Greko-Romen kültürün temelinde olan daha dünyevi yaklaşım Osmanlı'yı da etkilemeye başladı. Bunun sonucu olarak da daha iyi binalarda oturma, daha iyi giyinme ve yeme-içme gibi yaşam standardını yükseltmeye yönelik girişimler arttı. Bu değişimi de ilk yaşayacak olanlar saray çevresiydi. 19. Yüzyıldaki bu değişim Batı'yı taklitten daha çok, dünya görüşündeki değişimin bir sonucuydu [9].

Yeni İslamcı üslup ise İstanbul'a Avrupalı mimarlar aracılığıyla girmiştir. Bu egzotik üslup, Batı'da 19. yüzyılda yayılan sömürgecilikle ilişkili olarak gelişmiş, Batılı mimarlar, tamamen Batı üslubunda yaptıkları kendi binalarında İslami

unsurları süsleme aracı olarak kullanmışlardır. Alman mimar Jachmund'un Sirkeci Garı, Antoine Vallaury'nin Düyun-ı Umumiyye binası bu anlayışla yapılan yapılar olarak sayılabilir. 19. Yüzyılın sonlarında İstanbul'da yayılan bu yeni İslamcı akım, tamamen Avrupa'da hakim olan eklektik sanat anlayışının bir uzantısıdır. Bu da yabancı mimarların katkılarıyla gerçekleşmektedir. Yeni İslami üslup, Türk mimarisine köklü bir etki yapmış, "Birinci Milli Mimari Hareketi" ne öncülük etmiştir. Mimar Kemaleddin ve Vedat Tek gibi isimler bu hareketin öncülerinden olarak birçok eser ortaya koymuşlardır [6].

3
Sultan Abdülaziz

3.1 Sultan Abdülaziz'in Kişiliği ve Padişahlık Dönemi

Sultan Abdülaziz'in babası Sultan II. Mahmud, annesi Pertevniyal Valide Sultandır. Sultan Abdülmecid'in de kardeşidir. 1830-1876 yılları arasında sadece kırk altı yıllık bir ömür sürmüştür. Abisinin saltanat yıllarında oldukça rahat bir dönem geçirmiş ve bu süre zarfında iyi bir eğitim almıştır [10]. Geleneksel İslam ve saray eğitimi alan, müzik ve resimde de kendini geliştirme imkanı bulan şehzade politik ve askeri deneyim konusunda yetersiz kalmıştır [11]. Sultan Abdülaziz musiki alanında iyi bir eğitime sahipti. Türk ve Batı musikisine hakimdi ve her iki alanda da besteleri bulunmaktaydı. Batı musikisi tarzında piyano için yaptığı besteler bulunmaktadır. Hatta bunlar Milano'da Lucca yayınevi tarafından basılmıştır [12]. Sporla da oldukça ilgilenmiş, avcılık, cirit, yüzme ve güreş gibi alanlarda faaliyetlerde bulunmuştur. Sade hayat tarzıyla halkın sevgisini, sağlıklı ve gösterişli yapısıyla da halkın güvenini kazanmıştır. Sultan Abdülmecid'in aşırı yenilik düşkünlüğünün taklitçiliğe varması, Sultan Abdülaziz'e bir kurtarıcı gözüyle bakılmasına yol açmıştır.

Sultan Abdülaziz'in tahta çıktığı günler, Osmanlı Devleti'nin oldukça karışık olduğu bir döneme rastlar. Mali sorunların yanı sıra Karadağ ve Hersek gibi bölgeler büyük bir karışıklığın içindeydi. Sultan Abdülaziz'in tahta çıkması Batılı devletleri Tanzimat'ın geleceği ile ilgili endişelendirdi [10]. Fakat bu endişeler yersizdi, çünkü; Tanzimat Dönemi Abdülaziz'in tahttan indirildiği 1876 tarihine kadar sürdü [11]. II. Mahmud'un Batı'yı örnek alarak başlattığı her alandaki reformlar, kendisinden sonra gelen Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz döneminde de gerçek anlamda sürdürüldü. II. Abdülhamid, döneminde otokratik idarenin devamını ve İslami ideallere dönüşü benimserken, Batılı anlamda reformlara da devam etmiştir [6].

Dönemin en önemli sorunu mali konular olduğundan, Sultan Abdülaziz önceliği bu konuya vermiş, özellikle saray masraflarının kısılması yönünde tedbirler almıştır. Mali açıdan ülkeyi bir nebze olsun rahatlatmayı başarmıştır [10].

Sultan Abdülaziz ilk yurt dışı seyahatini Kavalalı Mehmed Ali Paşa isyanından beri ayrı bir devlet gibi hareket etmeye başlayan Mısır'a yaptı. Böylelikle Mısır'ın Osmanlı Devletine bağlılığını artırmak istiyordu. Fakat Mısır Valisi İsmail Paşa hazırladığı eğlence törenleriyle padişahın gözüne girmeyi başardı. İsmail Paşa 1866 'da "Hidiv" ünvanını alarak bu ünvanın da babadan oğula geçmesini sağladı [10]. Böylelikle veraset hakkını yitirdikleri için İstanbul'a göç eden Kavalalı Hanedanı üyelerinin sayısı oldukça artmış, yaşamış oldukları lüks hayat İstanbul halkını da kısa sürede etkilemiştir [11].

Sultan Abdülaziz'in uğraştığı bir diğer mesele de iç ayaklanmalardır. Tanzimat ve Islahat Fermanlarının getirdiği ayrıcalıkları yeterli bulmayan gayr-i müslim tebaanın ayrılıkçı faaliyetleri, dış güçlerin müdahalesini ve Bab-ı Ali üzerindeki baskıları artırıyordu. Elbette ki bu yaşananlar Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini gerçekleştirmek isteyen büyük devletlerin birer oyunuydu [10].

Sultan Abdülaziz'in tahtta kaldığı yıllar (1861-1876) askeri anlamda bir barış dönemi iken eyaletlerde ayaklanma ve isyanlarla uğraşılmaktadır. Batılı devletlerin iç işlerine karışması, hürriyet ve meşrutiyet ile ilgili talepler ve en önemlisi mali sıkıntılar Sultan ve devlet adamlarını zora sokan gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet kurumlarını güçlendirmek gibi zorunlu giderler dışında lüks ve ihtişama olan eğilim mali iflasa sürüklemiştir. Bu on beş yıllık süreçte altı kez dış borçlanma yoluna gidilmiştir [13].

3.2 Sultan Abdülaziz Dönemi Mimarlığı

Fransa imparatoru III. Napolyon, Milletlerarası Paris Sanayi Sergisi'nin açılışına Sultan Abdülaziz'i davet etti. Elçisi vasıtasıyla genel barışı kuvvetlendirecek bir fikir-alış verişinden bahsediyordu. Bu sırada İngiliz Kraliçesi Victoria'dan Londra'ya gelmesi için davet alan padişah, 21 Haziran 1867'de Avrupa Seyahatine çıktı. Yabancı ülkelere seyahate çıkan ve Hristiyan dünyasına dost

olarak giden Osmanlı Tarihi'nin ilk halifesi oldu. Fransa ve İngiltere'nin yanı sıra Belçika, Prusya ve Avusturya'ya da uğrayarak 7 Ağustos 1867'de İstanbul' a geri döndü [10].

Bu seyahatte Sultan'ın adeta bir öğrenci gibi olduğu kanısı oldukça yaygındır. Batılı devletlerle daha iyi ilişkiler geliştirebilmek için Sultan Abdülaziz uygarlık öğrencisi gibi bir tavır içerisindedir. Sultan Paris'te on bir, Londra'da yine yaklaşık on bir ve Viyana'da ise beş gün kalmıştır. Bu seyahat esnasında Sultan Abdülaziz uluslararası serginin (seyahatin asıl amacı) yanı sıra müze, okul, hizmet yapıları, saray ve tersane gibi birçok farklı yapıyı ziyaret etme olanağı bulmuştur [14].

Avrupa şehirlerinden çok etkilenen Sultan Abdülaziz gördüklerini İstanbul'da da hayata geçirmek istedi, Avrupa bankalarından alınan borçlarla Beylerbeyi ve Çırağan saraylarının yanı sıra Ayazağa, Tokat Bahçesi, Alemdağ ve İcadiye Köşklerini de yaptırdı. Artık devlet törenleri daha gösterişli olacak ve saray hizmetlilerinin sayısı binleri bulacaktı [11].

Çağdaşı olan devletlerin birçoğunda olduğu gibi Sultan Abdülaziz Dönemi'nde de yapıların cephelerinde devleti ve sultanı simgeleyen semboller kullanılmıştır. Tuğranın yanı sıra ay-yıldız ve arma da eşlik etti. İlk kez miğfer, zırh, tabanca ve tüfek gibi sembollerin görülmesi Sultan Abdülaziz döneminde olur. Meşale, rozet, bayrak ve sancak gibi egemenlik sembolleri de Avrupa'da olduğu gibi popüler bir yöntemdi. Sultanın denize ve denizciliğe olan ilgisi de denizcilik sembollerinin bu dönemde karşımıza çıkmasında önemli bir etkendir. Birçok devletin sembol olarak kullandığı güneş ışınları, Abdülaziz Dönemi'nde yıldız formuna dönüşmüş ve tuğrasının etrafını süslemiştir [15].

Türk Mimarlık Tarihine ilişkin Türkiye'de hazırlanmış ilk kitap, Sultan Abdülaziz döneminde, 1873 Viyana Sanayi Sergisi için hazırlanan Usul-i Mimari-i Osmani (Fransızca adı L'Architecture Ottomane) dir. Osmanlı üslubu özellikle bezemeye dayalı örnekler üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır. Kitapta Bursa Yeşil Cami, Edirne Selimiye Cami, Kanuni Türbesi ve III. Ahmet Çeşmesi gibi simge yapılar üzerinden bezeme ayrıntılarına yer verilmiştir. Kitabın mimari resimleri Pietro

Montani adlı İtalyan mimara, yazılı bölümleri ise Marie de Launay'a aittir. Daha sonra Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde de Bizans ve Osmanlı Mimarisi' nin belgelendiği bu tür bir çalışma karşımıza çıkacaktır [3].

Sultan Abdülaziz Dönemi Mimarisi'nde sıkça adı geçen Balyanlar'dan da biraz bahsetmek gerekirse; Balyanlar, Afife Batur'a "Balyan Mimarlığı" ifadesini kullandıracak kadar Osmanlı Batılılaşma döneminin simge yapılarına damgasını vurmuş aile bireyleridir. Kesin olmamakla beraber 18. yüzyılda Kayseri'den İstanbul'a gelen Ermeni kökenli bir ailedir. Osmanlı'nın 19.yüzyıldaki resmi Batılılaşma hareketi olarak kabul edilen Tanzimat'ın ilanı, bu aileyi de doğrudan etkilemiş görünmektedir. Tanzimat'ın ilanıyla Avrupa'ya askerlik alanı dışında da öğrenci gönderilmeye başlanmış, ikinci kuşak Balyan ailesi mensuplarının Batı tarzı eserler ortaya koyması, Batı'da aldıkları eğitimle açıklanmaya çalışılmıştır [16].

Selman Can ise son dönem Osmanlı Mimarlığı üzerine yaptığı çalışmalarda o dönemin resmi mimarlık işleyişini ve Balyan ailesinin durumunu şöyle açıklamaktadır. "Hassa Mimarlar Ocağı" idari olarak sarayın birun teşkilatı içerisinde olup şehreminine bağlıdır. Ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, saray teşkilatının kurulma ve genişlemesi, Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde olduğundan, teşkilatın da XV. yüzyılın ikinci yarısında kurulmuş olması üzerinde durulmaktadır. Hassa Mimarları İstanbul ve imparatorluk genelinde imar ile ilgili bütün faaliyetleri yürütmek sorumluluğundaydılar. Sultan III. Selim dönemine gelindiğinde ise Hassa Mimarlar Ocağı'ndaki başıbozukluk nedeniyle, Sultan III. Selim tarafından mimar halifeleri Mühendishane-i Berri-i Hümayun'a yönlendirilerek bu alanda iyileştirme yapılmaya çalışılmıştır. Fakat başarılı olunamamıştır. Beklenen gelişme sağlanamayınca Hassa Mimarlar Ocağı 4 Kasım 1831'de yerini "Ebniye-i Hassa Müdürlüğü" ne bırakır.

Yunanlıların 1821'de ilk isyanı başlatmaları ve 1829'da gelen bağımsızlıkla Osmanlı ile Rum milleti arasındaki güven sarsılmıştır. 19.yüzyılda Rumların devlet kademelerinde yer almalarının önü tamamen kapanmasa da sayıları

oldukça azalmıştır. Böylece imar sektöründe daha ön planda olan Rum kalfaların yerini, Ermeni kalfalar almaya başlamıştır. 1820 sonrası etkinliğini artıran Ermeni kalfalar ile Rum kalfalar arasında ciddi bir rekabet ortamının oluştuğu görülmektedir. Balyanlar, Ermeni asıllı kalfalar arasında ayrı bir yere sahiptir. İnşaat sektöründe üç nesil boyunca etkin rol oynamışlardır. Ailenin kökleri bir görüşe göre Maraş ve Kozan arasındaki Belen Köyü'ne dayandırılsa da yaygın olan görüş Kayserili olduklarıdır.

Birinci kuşağı Kirkor (1764-1831) ve kardeşi Senekerim Balyan (1768-1833) oluştururken, ikinci kuşak Kirkor Balyan'ın oğlu Garabet Balyan'dır (1800-1866). Üçüncü kuşakta en çok ön plana çıkanlar Nikoğos (1826-1858) ve Sarkis Balyan (1831-1899) dır. Selman Can, bu ailenin hemen bütün fertlerinin Hassa mimarı oldukları yapılan çalışmalarda tekrar tekrar yazılsa da, bununla ilgili bir kaynağın olmadığını söyler. Ayrıca Hassa Mimarlar Ocağı 1831'de kaldırıldıktan sonra "Hassa mimarı" diye bir tabirin de artık kullanılmadığını belirtir. Tezini destekleyen ikinci bir argüman ise Balyanların İstanbul dışında hiçbir eserinin olmayışıdır. "Hassa mimarı olsalardı daha önceki meslektaşları gibi imparatorluğun her yerinde görev yapmış olmaları gerekirdi" der. Arşiv belgelerinde Balyanlar için kullanılan tabir "Ebniye-i Seniyye Kalfası"dır, ki bu tabir saraya iş yapan müteahhit anlamına gelmektedir diyerek fikrini ortaya koyar [17].

Sultan Abdülaziz Dönemi Mimarlığından bahsederken Batı'da etkili olan ve Osmanlı'ya da Batı üzerinden gelen Oryantalizmden de bahsetmekte fayda var.

19.yy'da var olan eklektik anlayış, Oryantalizmin etkisiyle iyice renklenmiştir. 18. yüzyılda Batı'da büyük beğeni kazanmış ve birçok yapıda kendisini göstermiş olan oryantalist eğilim, Osmanlı'da ilk kez Sultan Abdülaziz döneminde oldukça yaygınlık kazanmıştır [17]. 19.yüzyılın ikinci yarısında saray ve benzeri zengin konutlarında İslam kökenli mimarinin, özellikle de Kuzey Batı Afrika ve Endülüs Emevi Mimarisinin etkili olduğu gözükmektedir. Kemerleri, mukarnasları, renkleri ve bezemesi ile en çok başvurulan yapı ise El-Hamra Sarayı olmuştur

[18]. Böylelikle, model alınan Avrupa Oryantalizmi sayesinde, El-Hamra'nın dolaylı etkisi Osmanlı yapıları üzerinde görülmeye başlanır [17].

Oryantalizm en genel tanımıyla, Batı'nın Doğu'yla ilgili söylemidir. Bilimsel ve teknik bir terim olmayıp, belirsizlikler barındıran bir kavramdır. Oryantalizmin resmi varlığı oldukça eskilere 1312'lere kadar götürülür. Viyana Kilise Konseyi'nin Paris, Oxford, Bolognia, Avignon ve Salamanca'da Arapça, Grekçe, İbranice ve Süryanice üzerine kürsüler kurulması kararıyla başladığı kabul edilir. Oryantalist söylem, Akdeniz'in batısı ile doğusu arasındaki savaşlar, istila ve göçler, en çok da ticaretle oluşan uzun bir süreç sonucunda ortaya çıkmıştır. 15.yüzyıl sonunda başlayan Hindistan deniz yolunun keşfi ve deniz ticaretinin artması farklı olana veya bilinmeyene olan merakı besledi. 17.yüzyıl sonundan itibaren İngiltere ve Fransa'nın Doğu Akdeniz'de varlığını daha güçlü hissettirmesi, bu ülkelere karşı bilgi gereksiniminin artmasına, böylelikle de linguistik (Dil bilimi), tarih, arkeoloji vs. gibi disiplinler Doğu Bilimi adına iki yüzyıl içinde önemli bir birikim sağladı.

Mimarlıkta Doğu ilgisinin ortaya çıkışının 18. yüzyılda başladığı kabul edilir. Doğu gezilerinden dönenlerle ve bilimsel araştırmalarla ilgi uyanmaya başlamış, erken örnekler klasik geleneğe bağlı Fransa'da değil, İngiltere'de görülmüştür. İngiltere'de Çin ve Hindistan egzotizmi mobilya, duvar kağıtları ve bahçe düzenlemeleriyle kendini göstermeye başlamıştır. Chinoiserie, Rokoko üslubu ve İngiliz Gotik'i ile birleştirilerek, 18. yüzyılın ortalarında oldukça rağbet görmüştür. Klasisizme bağlılığı ile bilinen William Chambers, kraliyet ailesinin mimarı olarak Kew Gardens'ta bir pagoda (Budistlerin dini yapıları) tasarlamıştır. Sadece bir pagoda değil, bunun yanı sıra bir Konfiçyüs Evi ve bir cami tasarladıklarından bir kaçıdır.

Avrupa mimarisinde kullanılan oryantalist öğeler, oryantal ilgiye cevap vermeye çalışan tam anlamıyla ekleme motiflerdir. Kubbenin bitmiş formu üzerine yapıştırılmış gibi duran soğan biçimli öğe, minare görünümlü seyir kuleleri ve moresk pencere kemerleri bunlara birkaç örnek olarak sayılabilir. Bu dekoratif ekler arasında bir üslup birliği olmadığı gibi kendi işlevlerinden de soyutlanmış

olarak kullanılmışlardır. ‘Cafe Turc’ adıyla bilinen kahveler ilk olarak Osmanlı İmparatorluğu’na komşu İtalya, Avusturya ve Polonya gibi ülkelerde görülmeye başlanmıştır [18].

4
Sultan Abdülaziz Dönemi İstanbul Mimarlığı

4.1 Sultan Abdülaziz Dönemi İstanbul'daki Yapıların Kataloğu

Bu katalogda; Sadabad Cami, Yıldız Sarayı Büyük Mabeyn Köşkü, Beylerbeyi Sarayı, Beylerbeyi Sarayı Deniz Köşkleri, Ayazağa Kasrı, Ayazağa Çinili Av Köşkü, Süvari Köşkü, Harbiye Nezareti Anıtsal Giriş Kapısı, Harbiye Nezareti Köşkleri, Malta Köşkü, Süslü Karakol, Galata Sarayı Sultanisi, Bahriye Nezareti, Darülfünun Binası, Çırağan Sarayı, Kabataş Erkek Lisesi, Pertevniyal Valide Sultan Külliyesi, Yıldız Çadır Köşkü, Maçka Silahhanesi, Akaretler (Sıraevler), Cer Binası ve Maçka Karakolu olmak üzere toplam yirmi iki yapı bulunmaktadır. Yapılar kronolojik olarak sıralanmaya çalışılmıştır. Her biri ele alınırken plan, cephe ve bezeme olarak ayrı başlıklar halinde değerlendirilmiştir. İçerikte; vaziyet planları, güncel adresleri, kimin yaptırdığı, ne zaman yaptırıldığı, ne amaçla yaptırıldığı, mimarı ve günümüzdeki işlevleri fotoğraflarıyla birlikte yer almaktadır.

Şekil 4.1 Tez Kapsamındaki Yirmi İki Yapının Haritada Gösterimi

Tez kapsamında bulunan yirmi iki yapı harita üzerinde gösterilmiştir (Şekil 4.1). Numaralandırma sırasına göre harita üzerindeki yerlerini belirtecek olursak;

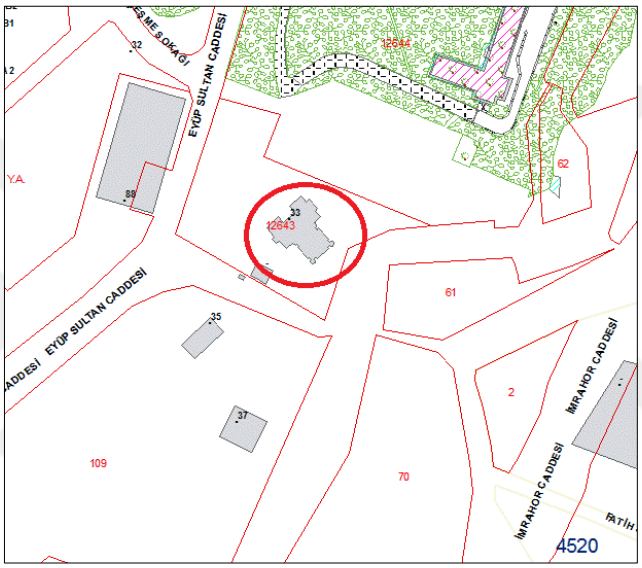
1 rakamı ile gösterilen Sadabad Cami Kağıthane'de, 2 rakamı ile gösterilen Büyük Mabeyn Köşkü Yıldız'da, 3 ve 4 rakamı ile gösterilen Beylerbeyi Sarayı ve Beylerbeyi Sarayı Deniz Köşkü Beylerbeyi'nde, 5, 6 ve 7 rakamı ile gösterilen Ayazağa Kasrı, Çinili Av Köşkü ve Süvari Köşkü Ayazağa Korusunda, 8 ve 9 rakamı ile gösterilen Harbiye Nezareti Anıtsal Giriş Kapısı ve Harbiye Nezareti Köşkleri Beyazıt Meydanı'nda, 10 rakamı ile gösterilen Malta Köşkü Yıldız Parkı'nda, 11 rakamı ile gösterilen Süslü Karakol Ihlamur Yokuşu'nda, 12 rakamı ile gösterilen Galata Sarayı Sultanisi İstiklal Caddesi'nde, 13 rakamı ile gösterilen Bahriye Nezareti Kasımpaşa'da, 14 rakamı ile gösterilen Darüfünun Binası Divan Yolu Caddesi üzerinde, 15 ve 16 rakamı ile gösterilen Çırağan Sarayı ile Kabataş Erkek Lisesi Çırağan Caddesi üzerinde, 17 rakamı ile gösterilen Pertevniyal Valide Sultan Cami Aksaray'da, 18 rakamıyla gösterilen Yıldız Çadır Köşkü Yıldız Parkı'nda, 19 rakamı ile gösterilen Maçka Silahhanesi Maçka'da, 20 rakamı ile gösterilen Akaret Sıraevler Akaretler'de, 21 rakamı ile gösterilen Cer Binası İstiklal Cadesi'nde, 22 rakamı ile gösterilen Maçka Karakolu Maçka'da bulunur.

Yapılar, Beylerbeyi Sarayı ve Beylerbeyi Sarayı Deniz Köşkü hariç Avrupa Yakası'nda yer almaktadır. Beylerbeyi Sarayı ve Beylerbeyi Sarayı Deniz Köşkü, Çırağan Sarayı, Kabataş Erkek Lisesi ve Bahriye Nezareti dışında deniz kenarında yapı bulunmamaktadır.

4.1.1 Sadabad Camii

İstanbul İli'nin, Kağıthane İlçesi'nin, Merkez Mahallesi'nde, Kağıthane Deresi kenarında yer almaktadır. Günümüzde cami olarak işlevini sürdürmektedir.

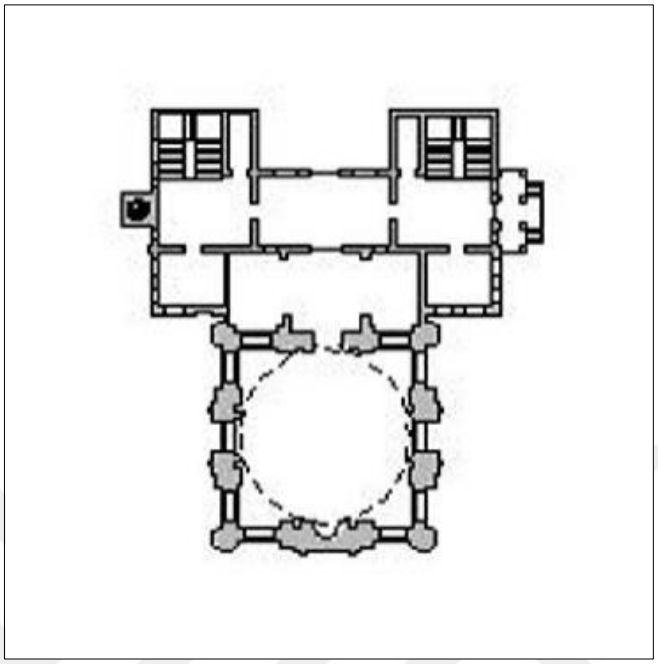
Daha önce caminin yerinde Sultan III. Ahmed tarafından yaptırılan bir cami bulunmaktaydı. Yerine Sultan Abdülaziz tarafından, 1862 tarihinde Sadabad Camii yaptırılmıştır (Şekil 4.4). Mimarları, Pars Tuğlacı tarafından Sarkis ve Agop Balyan olarak belirtilmektedir [19]. Çağlayan Camii olarak da bilinmektedir [20].

Şekil 4.2 Sadabad Camii Vaziyet Planı

Plan: Yapı tek minareli oluşunun ve hünkar kasrının doğu cephesinden eklenen girişinin haricinde simetriktir (Şekil 4.3). Caminin harim kısmı tek kubbeli ve kare planlı olup kâgir bir yapıdır. Kuzeyde hünkar kasrı yer alır. Hünkar kasrı simetrik bir plan özelliği gösterir. İki katlıdır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan kasrın doğu tarafındaki kapıdan hünkar mahfiline (Şekil 4.6) batı tarafındaki kapıdan ise konut kısmına açılan bir kapı mevcuttur [20]. Caminin ana girişi ise hünkar kasrından olmaktadır (Şekil 4.5). Diğer bir ek giriş ise hünkar kasrının doğu cephesinde yer almaktadır. Cami tek minareli olup hünkar kasrının batı kısmında yer alır. Minare ise tek şerefelidir (Şekil 4.4) ve arabesk tarzda yapılmıştır [19]. Ortaköy'deki Küçük Mecidiye ve Sultanhamam'daki Hacı Küçük

Camileri minaresini anımsatmaktadır. Her üçünde de Gotik şerefeler mevcuttur [21].

Şekil 4.3 Sadabad Camii Planı [19].

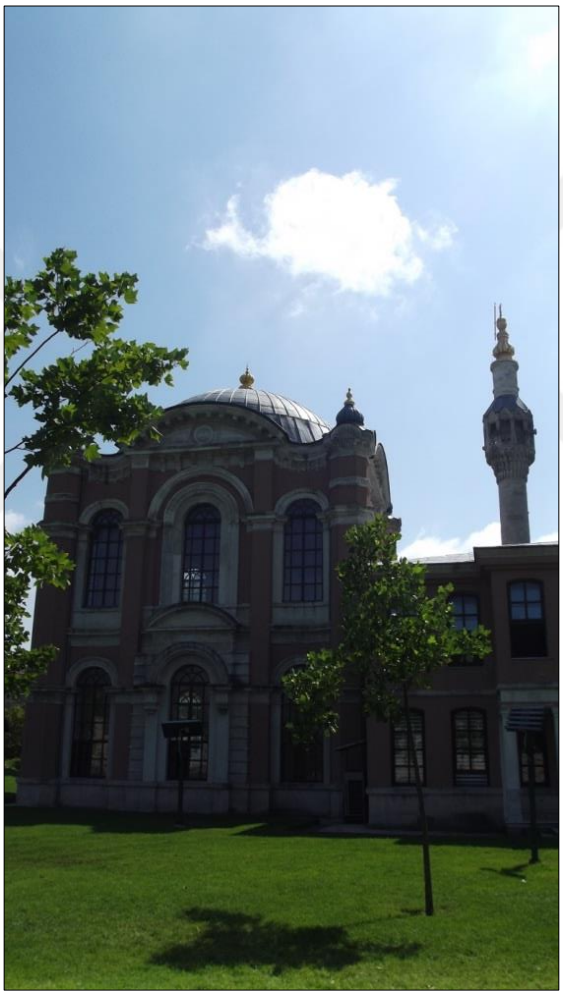
Cephe: Sade bir dış cepheye sahiptir. Caminin kare planlı harim kısmının, yatayda iki kat pencere, düşeyde ise üç sıra pencere ile cephesi oluşturulmuştur. Güney cephede alt orta pencere yerini mihraba bırakmıştır. Pencere açıklıkları oldukça büyük olduğundan harim kısmı da oldukça aydınlıktır. Pencerelerin hepsi yarım daire nişler içine alınmış, ortadaki pencerelerin nişleri daha geniş tutulmuştur.

Ayrıca bu orta pencere kemerlerinin üzerinde kabartma motifler yapılarak vurgu artırılmıştır. Saçak kornişi, ağırlık kuleleri ve orta pencere sırası üzerinde yükselerek eğri bir forma dönüşür [20]. Köşelerde yer alan ağırlık kuleleri küçük kubbeler ile sonlanır. Pencere aralarında plastırlar yer alır. Kubbe kurşun ile kaplıdır.

Caminin harim kısmı ile konut kısmı arasında bir bağlantı yok gibidir. Farklı iki yapı birbirine yapıştırılmış gibi bir görüntü verir [20]. Harime eklenen hünkar kasrının cephesi de oldukça sadedir. Hünkar kasrı iki katlı olup dikdörtgen pencerelere sahiptir. Hünkar kasrı ahşap bir çatı ile sonlanır.

Giriş kapısı beyaz mermerdendir ve iki yanındaki plastırlar duvara bitişiktir. Üzerlerinde bir silme uzanır. Kitabenin bulunduğu kısım tekrar bir silme ile sınırlandırılır. Silmenin üzerinde içerisinde tuğranın yer aldığı kabartma bir mermer süsleme ile kapı sonlanır [20].

Doğan Kuban Sadabad Camii cephesini, Ortaköy Camisi tasarımından etkilenmiş çok başarılı olmayan bir varyasyonu olarak niteler. Pencere düzenlerinin ise Geç Barok kilise cephelerini anımsattığını söyler [3].

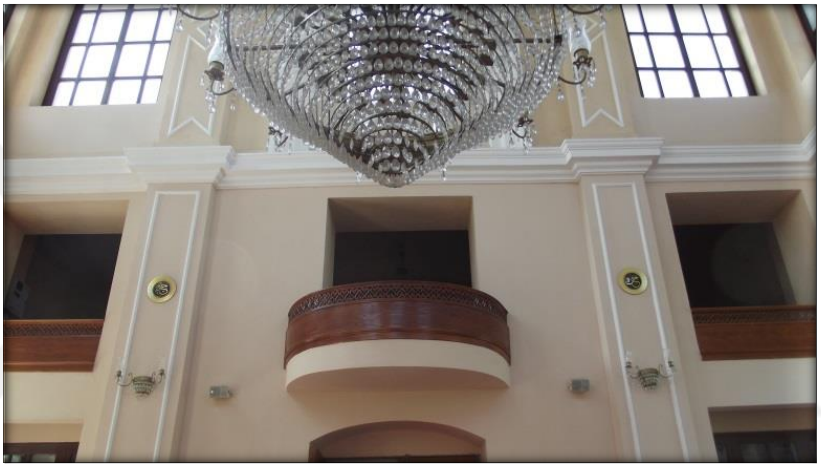

Şekil 4.4 Sadabad Camii Cephe

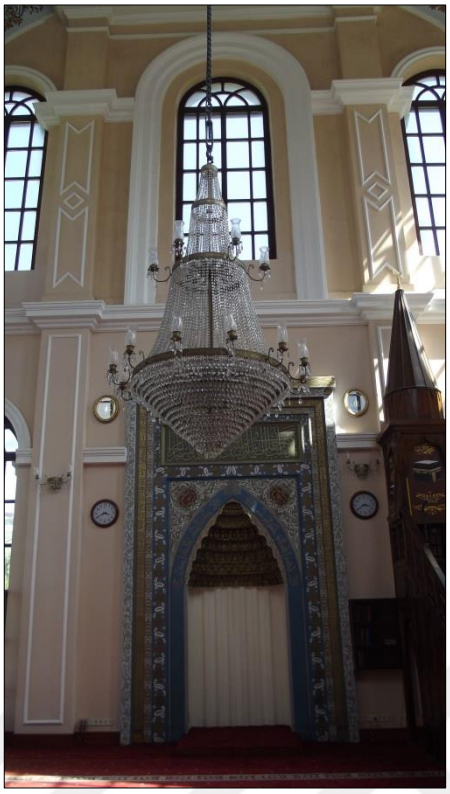
Bezeme: Mihrap renkli ve karışık bezeme öğelerine sahiptir. Alışık olmadık tarzda, mihrap nişini sınırlayan sivri kemerin içinde bir yazı kuşağı vardır [21]. Mihrap kemeri El-Hamra Sarayı kemer formunu yansıtır (Şekil 4.7). Bina yangın geçirdiğinden, özgün iç dekorasyona sahip değildir.

Şekil 4.5 Sadabad Camii Girişi

Şekil 4.6 Hünkar Mahfili

Şekil 4.7 Mihrap

4.1.2 Yıldız Sarayı Büyük Mabeyn Köşkü

İstanbul İli'nin, Beşiktaş İlçesi'nin, Gayrettepe Mahallesi'nde bulunan Hamam Sokak'ta yer alır. Köşk günümüzde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından ofis olarak kullanılmaktadır.

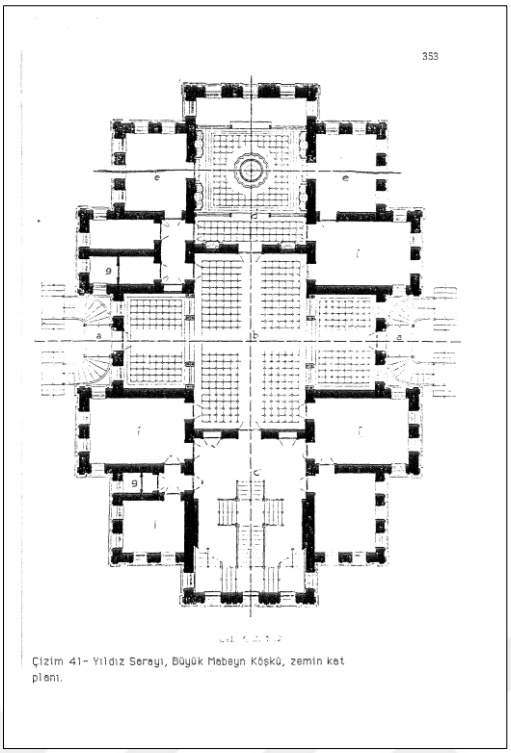
Yıldız Sarayı'nın en önemli yapısıdır (Şekil 4.12). Daha önce ahşap olarak yapılan köşk yıktırılarak, 1865 (bazı kaynaklarda 1866 olarak geçmektedir) yılında, Sultan Abdülaziz tarafından, bir rivayete göre Sarkis Balyan'a yaptırılmıştır. Mimari olarak benzerleri gibi olgun ve sade bir kitle yapısına sahiptir [22].

Büyük Mabeyn Köşkü zevk ve anlayış bakımından Beylerbeyi Sarayı'na ama daha çok Çırağan Sarayı'na benzemektedir [9]. Köşk sultan için bir dinlenme yeri olarak planlanmış ve hayata geçirilmiştir [23].

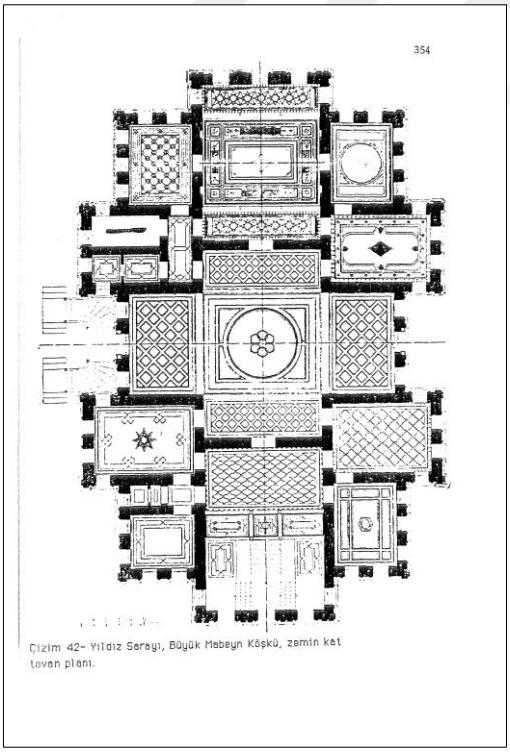

Şekil 4.8 Yıldız Büyük Mabeyn Köşkü Vaziyet Planı

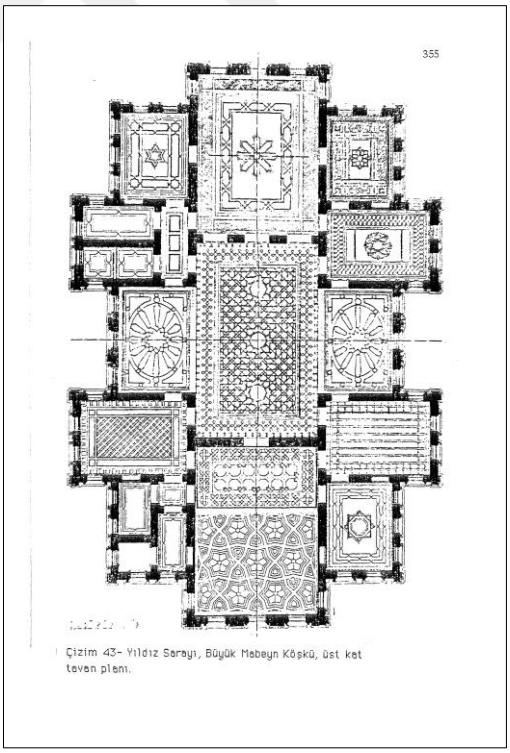
Plan: Plan (Şekil 4.9) daha önce İstanbul sahil saraylarında rastladığımız, merkezi sofalı ve eyvanlı şemanın sade bir uygulamasıdır [24]. Köşk, bodrum kat üzerinde yükselen iki katlı kâgir bir binadır. Plan, kesişen iki eksen üzerine oturur. Uzun eksen havuzlu divanhaneden başlayarak sırasıyla orta sofa ve merdiven sofasını keser. Kısa eksen ise orta sofayı enine keser. Yapıda simetriyi yakalayabilmek için havuzlu sofa ve merdiven sofası aynı büyüklükte tutulmuştur. Orta sofada iki eyvan bulunur [23]. Uzun eksen kuzey-güney doğrultusundadır. Enine eksen üzerinde bulunan girişler orta sofanın eyvanlarına açılır. Eyvanlar ise sofaya, üç basamaklı bir seki ve parapetle birbirine bağlı kolon çiftleriyle bağlanmıştır [24]. Bu yapıda dikkat çeken unsur, birinci kattaki divanhanelerden birinin eski kasırlar gibi havuzlu oluşudur (Şekil 4.14) . Diğer divanhane ise anıtsal merdivenlere ayrılmıştır. İki katın plan şeması birbirinden ufak farklarla ayrılır [3].

Şekil 4.9 Zemin Kat Planı [23]

Şekil 4.10 Birinci Kat Planı [23]

Şekil 4.11 Üst Kat Tavan Planı [23]

Cephe: Yapı, döneminin diğer yapıları gibi, cephede girinti ve çıkıntılarla monotonluktan kurtarılmaya çalışılmıştır (Şekil 4.12). Bu uygulama Sultan Abdülaziz dönemi yapılarında oldukça fazla başvurulan bir yöntemdir. Köşkün cephesinde Roman Mimari tarzında, kemerli pencereler, kemerlerde kilit taşı kullanılmıştır. Taş oymalı sütun taklitleri ise köşelerde ve bazı pencere aralarında kullanılmıştır. Bunların yanı sıra cephede alınlık ve frizler görülür. Katları birbirinden ayırmak ve bina bitimini çevrelemek için ajurlu şebekelerden oluşan kornişler yer alır. Birinci kata iki kollu mermer merdivenlerle ulaşılır.

Kornişin altında yer alan friz Gotik esintilidir ve Çırağan Sarayı cephesinde kullanılan frizle aynıdır. Yivli plastırlar üzerinde kompozit başlıklar bulunur. Pencere kemerlerinin ve bu kemerlerin oturduğu konsolların dışarı taşkın oluşu cepheye ayrı bir hareketlilik katar. Yan cephelerde de orta bölüm dışarı taşırılarak bina cephesi tek düzelikten kurtarılmaya çalışılmıştır [23].

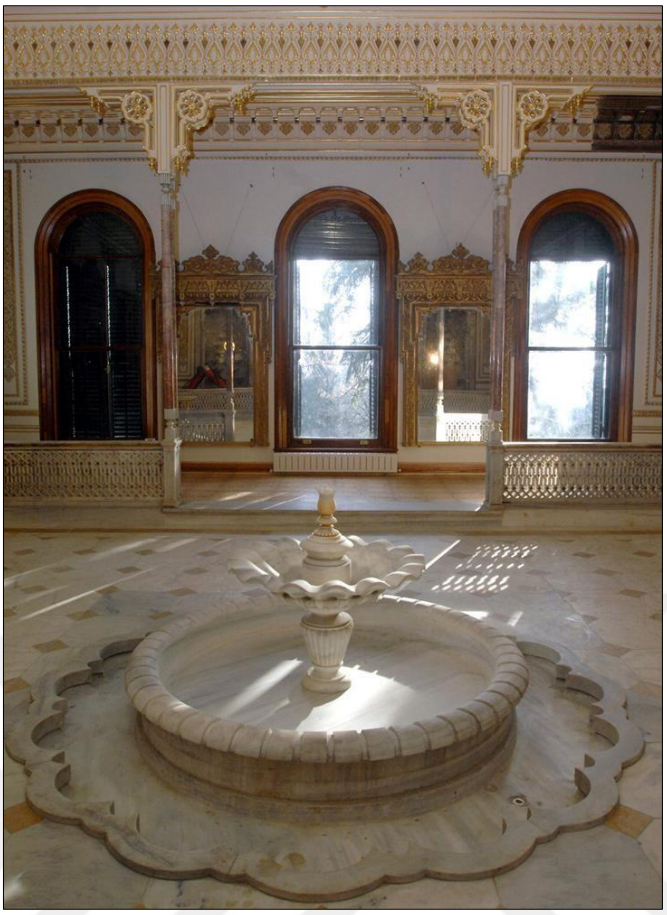
Şekil 4.12 Yıldız Sarayı Büyük Mabeyn Köşkü Cephe [25]

Bezeme: Köşkün içerisinde zarif ve uzun kolon çiftleri bulunur (Şekil 4.13). Bu kolonlar birbirine dilimli kemerlerle bağlanmıştır. Bu düzenleme, ortama oryantalist bir hava vermiştir [24]. Çırağan Sarayı'nda görülen Oryantalist bezeme burada da karşımıza çıkar [3].

Köşkün tavanları, geometrik desenlerden ve yıldız motiflerinden yararlanılarak süslenmiştir (Şekil 4.13). Üst kat tavanları alt katın tavanlarına nispetle daha zengin bir bezemeye sahiptir. Duvarlara yerleştirilmiş altı adet selsebil orta havuza nazaran daha süslüdür. Selsebiller mermerden oyulmuş olup arabesk tarzda yapılmıştır ve yaldızlıdır. Giriş kapısındaki çifte merdiven uygulaması içeride de kullanılmış, üst kata çıkan bu çifte merdivenlerin korkulukları kristalden yapılmıştır [23].

Şekil 4.13 Bezeme ve Sütunlar [26]

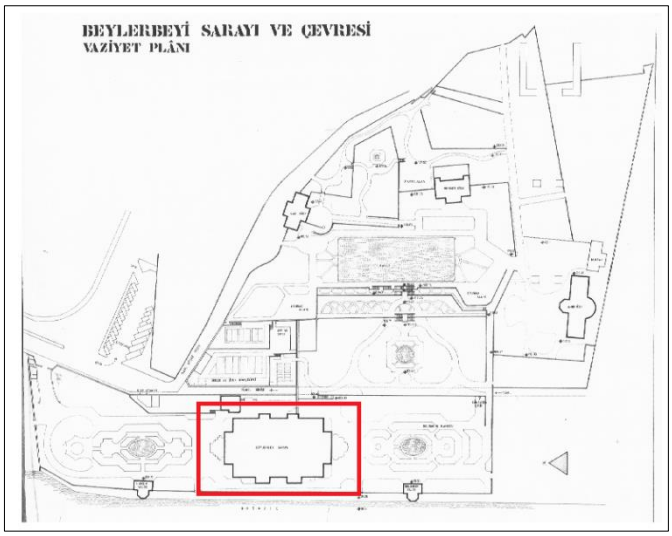

Şekil 4.14 Havuzlu Salon [27]

4.1.3 Beylerbeyi Sarayı

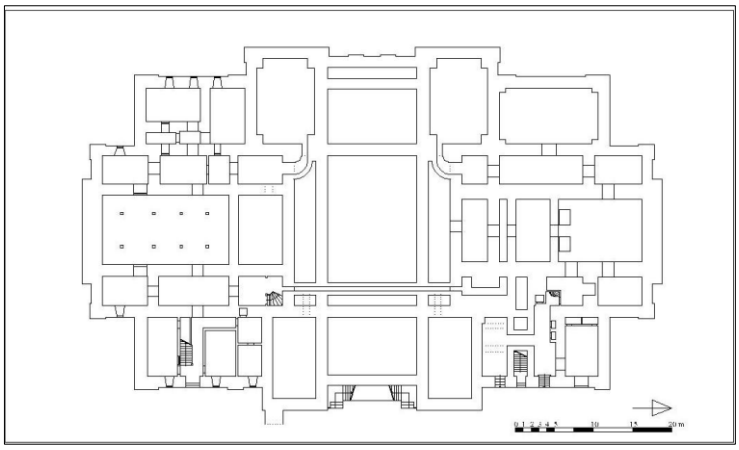
İstanbul İli'nin, Üsküdar İlçesi'nin, Beylerbeyi Mahallesi'nin, Abdullah Ağa Caddesi'nde yer alır. Günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.

Anadolu yakasında yer alan bu saraydan (Şekil 4.18) önce burada pek çok kez saray yapılmıştır. 1851'de son sarayın yanması üzerine 1865'de tamamlanan bu saray yapılmıştır ve günümüze ulaşmıştır [28]. Mustafa Cezar ise Sultan Abdülaziz'in, II. Mahmud'un yaptırdığı sarayı yıkıp bugünkü sarayı yaptırdığını söylemektedir [9]. Saray kompleksi içerisinde yer alan Sarı Köşk ve Mermer Köşk'ün eski saray döneminden kaldığı düşünülmektedir. Beylerbeyi Sarayı, yazlık saray olarak tasarlandığından, ısıtma sistemi bulunmamaktadır [29].

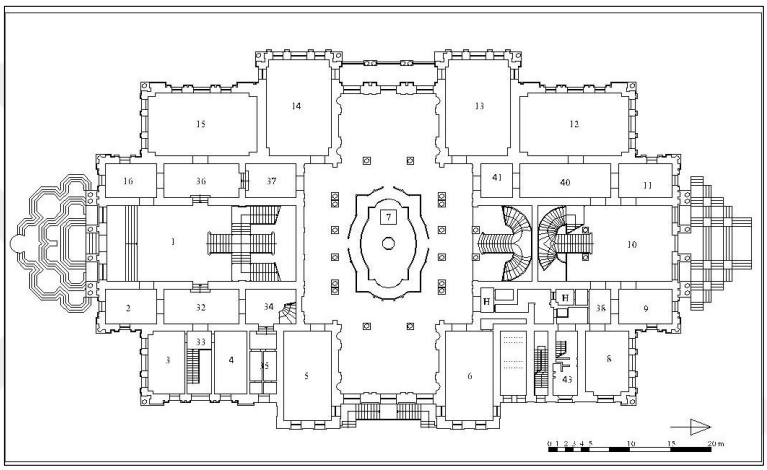

Şekil 4.15 Beylerbeyi Sarayı Vaziyet Planı [30]

Plan: Saray simetrik ve aksiyal bir plana sahiptir (Şekil 4.17). Yüksek bir bodrum üzerine iki kat olarak inşa edilmiştir. Kâgir bir yapıdır [31]. Saray Türk evi plan özelliği taşımaktadır [32]. Dikdörtgen şeklindeki bu yapıya üç cepheden giriş sağlanır. Kapılara kavisli barok merdivenlerle ulaşılır. Saray üç birimden oluşmaktadır. Bunlar Mabeyn-i Hümayun, Zülvecheyn ve Harem Dairesi'dir. Bu birimler, eyvanlı merkezi sofalı plan şemasına sahiptir. Her birinin merkezi holünün birer kenarı da anıtsal merdivenlere açılmaktadır. Sarayda altı büyük salon ve yirmi dört büyük oda bulunur. Bunlardan iki salon ve on sekiz oda Mabeyn Salonu'na yani sarayın yönetim kısmına aittir. Mabeyn ve Harem bölümü alt katta havuzlu bir salonla ayrılmaktadır (Şekil 4.19). Mabeynden üst kata çıkış, biri giriş salonu (Şekil 4.25) diğeri havuzlu salondan (Şekil 4.24) olmak üzere, oldukça gösterişli iki merdivenle sağlanmaktadır. Üst katta havuzlu salonun üzerine denk gelen kısımda ise mavi salon (Şekil 4.21) tasarlanmıştır [29].

Şekil 4.16 Beylerbeyi Sarayı Bodrum Kat Planı [30]

Şekil 4.17 Beylerbeyi Sarayı Alt Kat Planı [30]

Cephe: Sarayda yapı malzemesi olarak küfeki taşı ve mermer kullanılmıştır. Dikdörtgen bir çerçeve içinde yer alan yapının cephesinde girinti ve çıkıntılar yapılarak (Şekil 4.18), cephe monotonluktan kurtarılmıştır . Osmanlı'nın diğer 19. yüzyıl sarayları ile kıyaslandığında daha sade bir cepheye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Cephe seçmeci ve eklektik izler taşır. Cephede yakalanmaya çalışılan dekoratif etki ve görkeme sütun ve plastırlar (Şekil 4.37) yardımıyla ulaşılmaya çalışılmıştır. Cephe batı izleri taşır ve iç mekanla bu konuda ayrışır. Yapının bütün cephesini dolaşan korkuluk sayesinde çatı gizlenmiştir [29]. Birinci ve ikinci kat arasındaki silme yapıya ayrı bir hava katarken, dikdörtgen ve kemerli pencerelerle cephe hareketlendirilmiştir. Bu pencere aralarında ve duvar köşelerinde ise tek ve çift sütunlar bulunur [32].

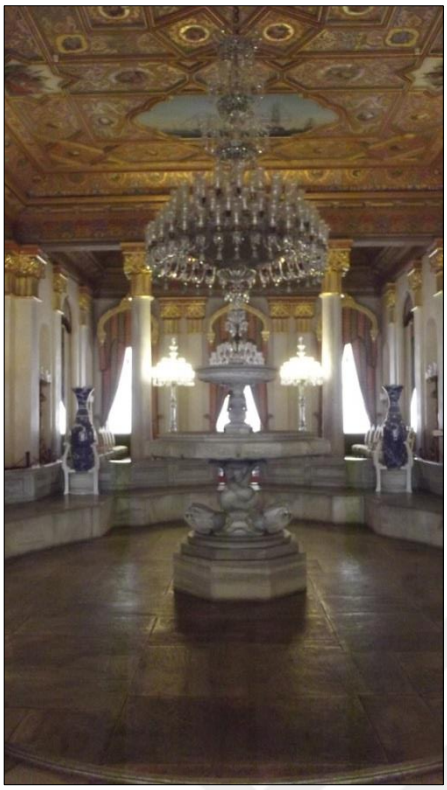
Şekil 4.18 Beylerbeyi Sarayı Cephe

Bezeme: Cephede rastlanan eklektik anlayış bezeme programına da yansımıştır. Fakat cephede ağırlıklı olarak Klasik, Romen ve Barok üslup ile karşılaşırken iç dekorasyon daha çok doğu izleri taşımaktadır. Sultan Abdülaziz'in denizciliğe olan ilgi ve merakı nedeniyle, sultanın başka yapılarında da karşımıza çıkan denizcilikle ilgili yağlı boya resimlere burada da rastlanır (Şekil 4.28). Denizcilikle ilgili tasvirlerin yanında yine aynı dönem yapılarında rastladığımız hayvan figürlü yağlı boya resimler dikkat çeker. Doğu'nun stilize edilmiş geometrik desenlerine iç mekanda oldukça fazla rastlanır (Şekil 4.33). Oryantalist havanın yansıtıldığı tavanlar boşluk kalmaksızın süslenmiştir (Şekil 4.32). Oryantalizm etkisinin en fazla hissedildiği alanlar, eyvanlı sofanın mekânsal olarak algılanabildiği Havuzlu Salon, Mavi Salon ve Sedefli Salon'dur.

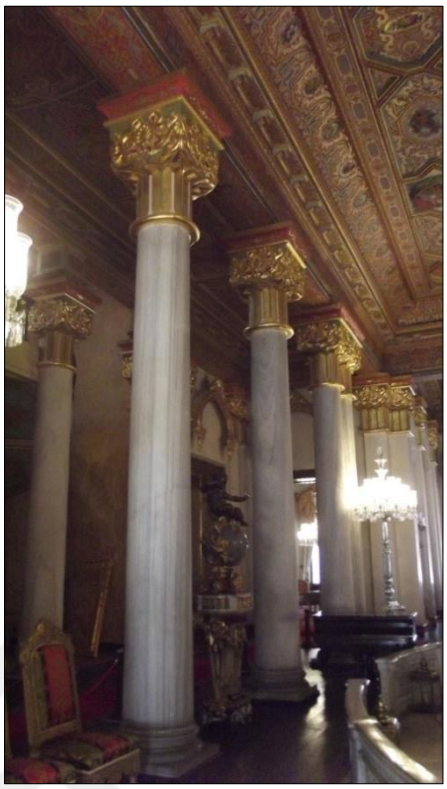
Havuzlu Salon'da eyvanlar sofadan dörder sütunla ayrılır. Sütun başlıkları daha sonra Çırağan Sarayı'nda da karşımıza çıkacak olan moresk sütun başlığı olarak tasarlanmıştır. Buradan Mavi Salon'a çift kollu bir merdiven ile ulaşılır. Salon ismini çivit mavisi sütunlarından alır (Şekil 4.21). Sütunlar üzerindeki moresk başlıklar El-Hamra Sarayı izleri taşır (Şekil 4.22). Rönesans sarayları gibi ahşap kaplı odalar (Şekil 4.34) Rönesans dönemi mimarisinden etkilendiğini de akla getirir. Sarayın tavanlarında stilize edilmiş bitkisel motifler yer alır. Mağrip

mimarisini anımsatan bu bezemelerde koyu kırmızı, mavi, yeşil, sarı ve turuncu renkleri ağırlıktadır (Şekil 4.32). Tavanlarda aynı zamanda deniz temalı resimler yer alırken kapı ve pencere kornişlerinin üzeri miğfer motifleri ile süslenmiştir. Duvarlara stükko tekniğiyle mermer görünümü kazandırılmıştır. Tavanlarda ayrıca altın yaldızlı akantüs yaprakları ile istiridye kabukları deseni ve yine çiçek demetleri, baroğu akla getirir.

Havuzlu Salon'da yer alan havuz Fransız barok etkisindedir (Şekil 4.19). Bir yandan da, Elhamra Sarayı bahçesinde de bu tür havuzlara rastlanır. Havuzun etrafı mermer bir korkulukla çevrilidir. Havuzun kenarlarında büyük boyutlarda çini vazolar bulunur. Salondaki sütun başlıkları kırmızı, mavi ve sarı renklerin hakim olduğu moresk başlıklardır (Şekil 4.20). Havuzlu Salon tavanında kalkan, kılıç, tuğ ve sancak gibi ampir motifler de yer alır. Ampir, barok ve oryantal etkilerin yer aldığı tavan, eklektik bir duruş sergiler. Kornişlerde de yine ampir tarzında Osmanlı arması göze çarpar. Sultan Abdülaziz'in denizciliğe olan ilgisi bezemelerde kendini fazlasıyla hissettirir. Sarayın bazı kornişlerinde ve mobilyalarında halat motifi görülür. Tavanlarda deniz konulu resimler de yer alır (Şekil 4.28). Ahşap kaplı duvarlarda ise at nalı kemerler, mukarnaslı niş ve sütun başlıkları ile Mağrip etkisi oldukça fazla hissedilmektedir. Sarayın genel havası, yapının işlev ve örgüt düzeni dikkate alınarak tüm ayrıntıların en baştan tasarlanarak ortak bir üslupla ele alındığını bize gösterir [29].

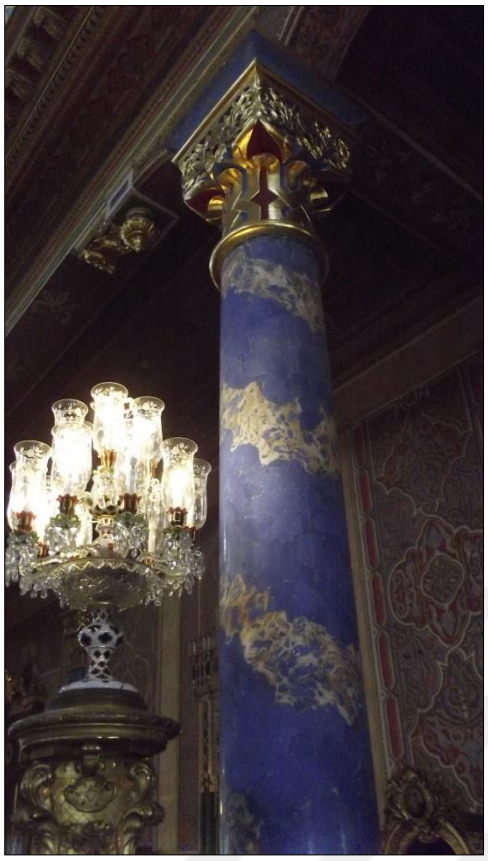
Şekil 4.19 Havuzlu Salon

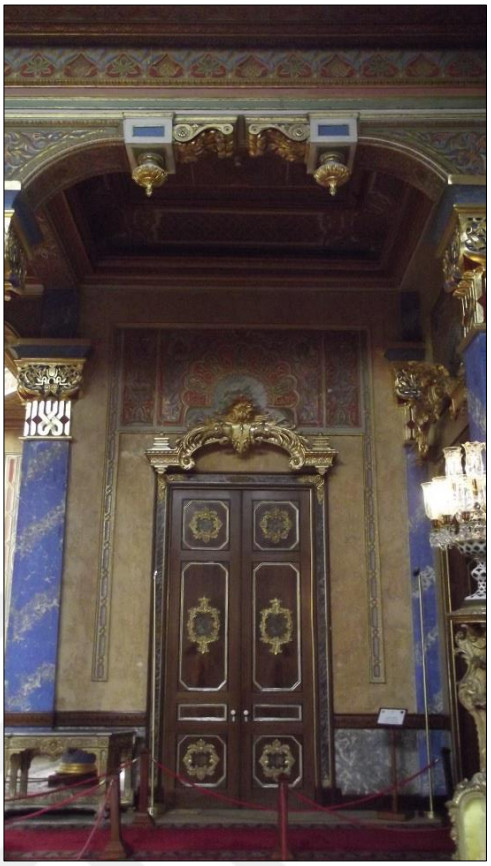
Şekil 4.20 Moresk Sütunlar

Şekil 4.21 Mavi Salon

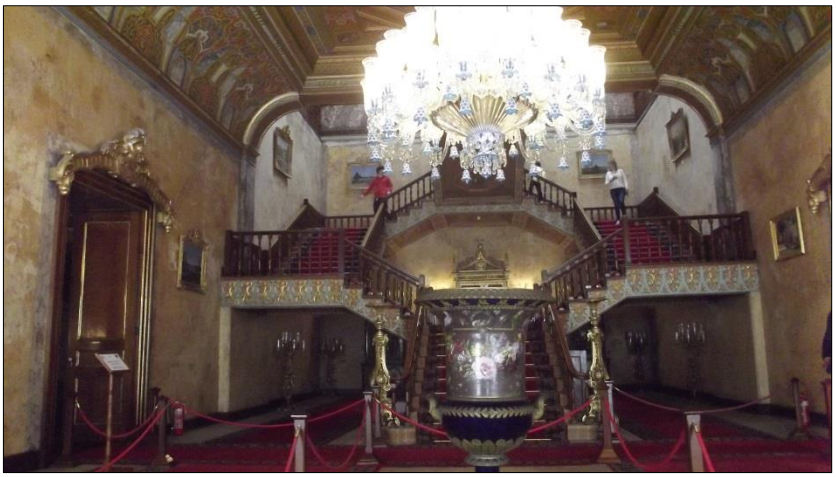
Şekil 4.22 Moresk Başlıklı Mavi Sütun

Şekil 4.23 Mavi Salon Detay

Şekil 4.24 Çift Kollu Dönel Merdiven

Şekil 4.25 Giriş Katı Merdivenleri

Şekil 4.26 Tavan Bezeme

Şekil 4.27 Tavan Bezeme Detayı

Şekil 4.28 Tavan Bezeme Detayı

Şekil 4.29 Tavan Bezeme Detayı

Şekil 4.30 Tavan Bezeme Detayı

Şekil 4.31 Tavan Bezeme Detayı

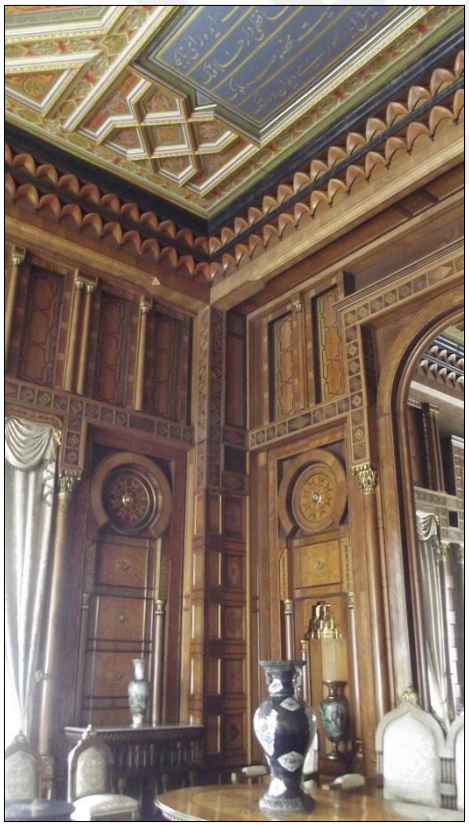
Şekil 4.32 Tavan Bezeme Detayı

Şekil 4.33 Tavan Bezeme Detayı

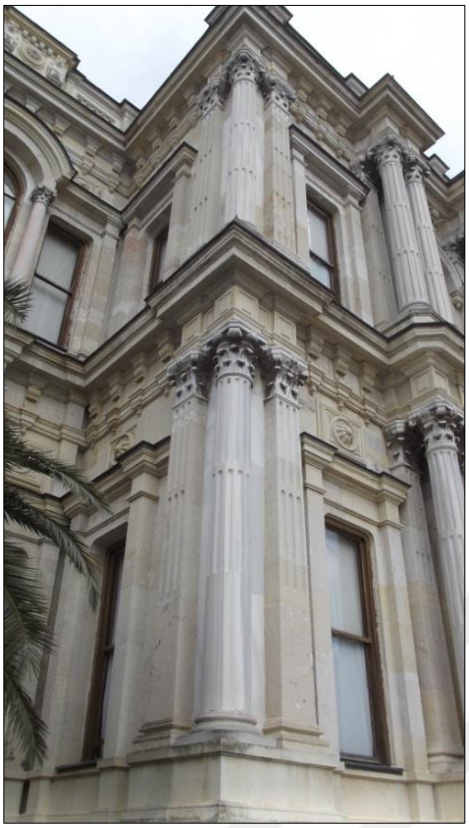
Şekil 4.34 Ahşap Kaplama Duvar

Şekil 4.35 Ahşap Kaplama Duvar

Şekil 4.36 Ahşap Kaplama Duvar

Şekil 4.37 Cephe Köşe Detayı

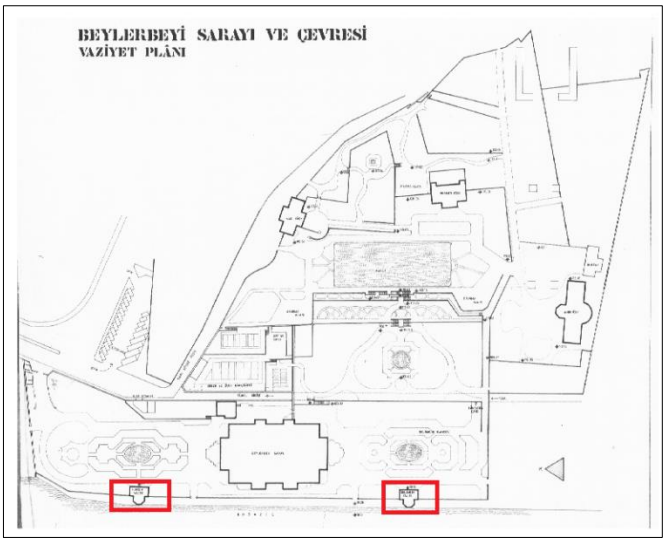

Şekil 4.38 Cephe Detayı

4.1.4 Beylerbeyi Sarayi Deniz Köşkleri

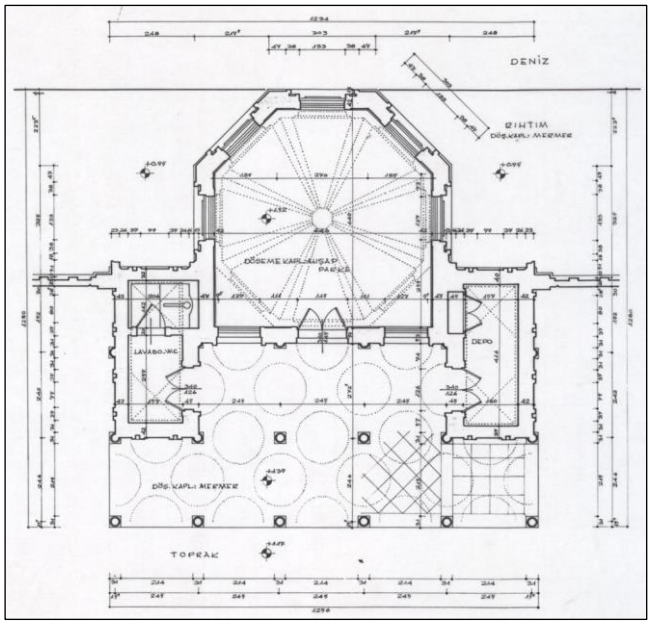
İstanbul İli'nin, Üsküdar İlçesi'nin, Beylerbeyi Mahallesi'nin, Abdullah Ağa Caddesi'nde yer alır. Günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.

Beylerbeyi Sarayı'nın güney cephesinde masif bir duvar yer almaktadır. Güvenliği sağlayan ve bahçeyi gözlerden uzak tutan bu duvarı kesecek şekilde deniz köşkleri inşa edilmiştir (Şekil 4.41). Bu köşkler sarayla eş zamanlı yapılmış olup biri Selamlık diğeri Harem için tasarlanmıştır. Bu köşkler boğaz manzarasının keyfini çıkarmak için yapılmışlardır [33].

Şekil 4.39 Beylerbeyi Sarayı Deniz Köşkleri Vaziyet Planı [30]

Plan: Köşklerin plan şeması (Şekil 4.40), sekiz köşeli kubbenin altında yaklaşık 6.5 metre genişliğindeki ana mekan ve ona eklenmiş servis kısımları ile revaklı dış bölümden oluşmaktadır. Bu revak örtüsü bahçe tarafında altı, servis alanlarının köşelerinde dört ve ana mekanın tek giriş kapısını ortalayacak şekilde iki adet olmak üzere iki sıra halinde yerleştirilmiş on iki sütun (Şekil 4.42) tarafından taşınır [33].

Şekil 4.40 Harem Deniz Köşkü Planı [33]

Cephe: Köşkler, Beylerbeyi Sarayı'nın üslubundan farklı olarak çok daha hafif ve arabesk tarzdadır. Çadır görünümündeki ana örtü, soğan biçimli sivri kemerler ve bu kemerlerin altındaki yuvarlak pencereleri çevreleyen silmeler (Şekil 4.41) oryantalist bir etki yaratmaktadır [33].

Stefanos Yerasimos ;

"Çadır biçimindeki çatı, Osmanlıların göçebe atalarına, at nalı kemerler Batı'ya dair fantazilerine, beş gözlü revak klasik Osmanlı camilerine, mukarnaslı başlıklarla bir aradaki Korint başlıkları Bizans kalıntılarının sahiplenilmesine, boşluğa sıralanmış kubbeler de Osmanlıların kubbe saplantısına birer gönderme gibidir" der [28].

Revak üzerinde yer alan geniş saçak içindeki strüktürel bir fonksiyonu olmayan çok sayıda kubbe (Şekil 4.46), örtü sisteminin canlı, zarif ve hafif bir görünüm kazanmasını sağlamıştır. Revağı oluşturan sütunlar, klasik tarzda kompozit bir başlığın üzerine yerleştirilmiş mukarnaslı ikinci bir başlık ile şeklini tamamlar (Şekil 4.46). Birden fazla başlık ve tabla kullanılan düzen, Mağrip-Endülüs mimarlığına atıf yaparken, mukarnas ögeler, Osmanlı geleneğinden referans alır [33].

Şekil 4.41 Deniz Köşkü Cephe [29]

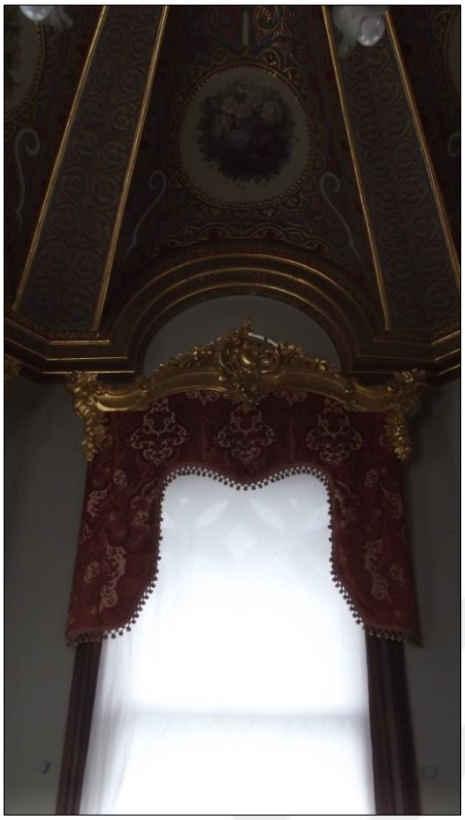

Şekil 4.42 Deniz Köşkü Revaklı Giriş

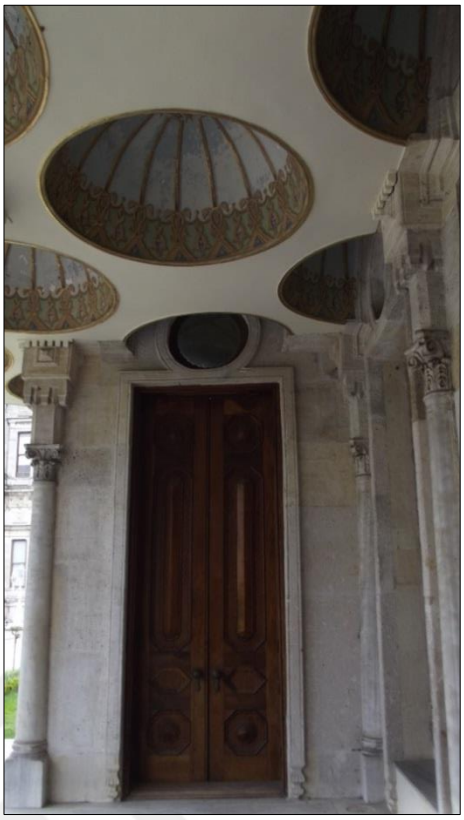
Bezeme: Yaldızlı bezemelerinin yanı sıra, doğa ve hayvan tasvirleri ve çiçek figürleri de yer alır (Şekil 4.44). Kubbe, Harem Köşkü'nde çeşitli bitkisel bezemeleri takip eden çiçek motiflerinden oluşurken, Selamlık Köşkü'nde egzotik kuş ve meyve tabakları tasvirleri yer alır [33].

Şekil 4.43 Tavan Detayı

Şekil 4.44 Bezeme Detayı

Şekil 4.45 Revaklı Giriş Tavan Detayı

Şekil 4.46 Revaklı Giriş Sütunu

Şekil 4.47 Beylerbeyi Sarayı ve Harem Deniz Köşkü

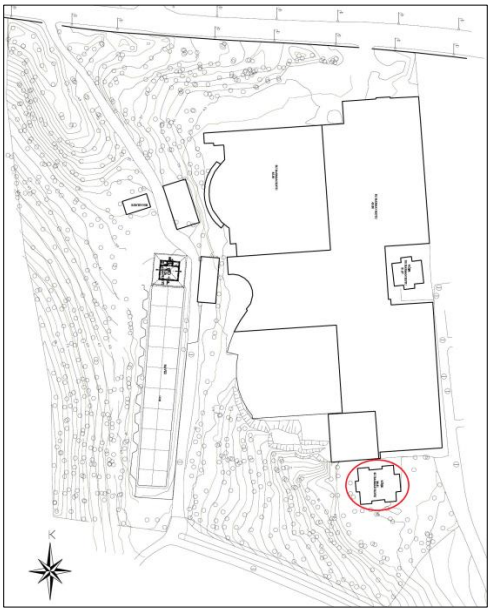
4.1.5 Ayazağa Kasrı

Ayazağa Kasırları, İstanbul'un Sarıyer ilçesine bağlı Maslak semtinde, Haznedar Çiftliği olarak bilinen arazide yer alır. Ayazağa Kasrı, Çinili Köşk ve Süvari Köşkü olmak üzere üç ayrı yapıdan oluşmaktadır [34].

Beşiktaş-Tarabya arasında ilk yapılaşmanın II. Mahmud döneminde, Ayazağa Kasırlarıyla olduğu bilinmektedir. Günümüze ulaşan kasırlar ise 1866'da Sultan Abdülaziz tarafından bu kasırların temelleri üzerine yaptırılmıştır. Av ve biniş kasırları olarak nitelenen yapılar aracılığıyla Boğaziçi kıyılarına ve sırtlarına önemli ölçüde yayılma başlamıştır [35].

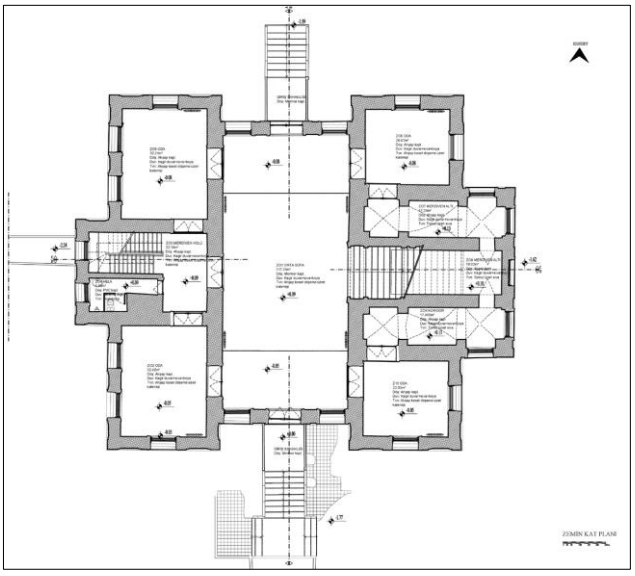
İstanbul İlinin, Sarıyer İlçesinin, Maslak Ayazağa Caddesinin, Huzur Mahallesi'nde yer almaktadır. Günümüzde on birinci Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından ofis olarak kullanılmaktadır.

Kasır (Şekil 4.50), Sultan Abdülaziz tarafından, 1868 tarihinde yaptırılmıştır. Sarkis ve Agop Balyan kardeşlere yaptırıldığı kaynaklarda yer almaktadır [34]. Semavi Eyice, Sarkis Kalfa tarafından hazırlanan 1875 tarihli bir listede, kendi eseri olarak belirttiğini ifade eder. Sultanların kısa süreli kullanımları için yapılan bir "biniş kasrı" olarak tabir edilen yapılardandır [36].

Şekil 4.48 Ayazağa Kasrı Vaziyet Planı [34]

Plan: Kasır, yaklaşık olarak 21,50 x 20,50 metre boyutlarında, kare planlı olup, bodrum katı üzerinde yükselen bir zemin ve birinci kat ile çatı katından oluşan kâgir bir yapıdır (Şekil 4.49). İç sofalı plan tipine sahiptir. Sofa etrafında yer alan odalar birbiri ile bağlantılıdır. Simetrik plana sahip yapının kuzey-güney doğrultusunda karşılıklı iki giriş kapısı bulunmaktadır. Kuzeyden on iki, güneyden ise dokuz basamaklı ve korkuluklu, mermer merdivenlerle kasra giriş sağlanır. Girişlerin, odaların ve merdivenlerin açıldığı orta sofa mermer döşelidir. Kuzey-güney aksına dik olarak yerleştirilen merdivenlerden, doğu yönünde anıtsal merdivenler (Şekil 4.51), batı yönünde ise servis için kullanılan merdivenler (Şekil 4.57) kütlenin ortasında yer alır. Orta sofanın doğusundaki tek kollu merdiven holüne, köşelerine dilimli mermer konsol yerleştirilmiş geniş bir açıklıktan girilir. Tek kollu merdiven yarısından itibaren iki kola ayrılır. Zemin kattan birinci kata geçişteki anıtsal merdivenler kare ve dikdörtgen tonozlar ile örtülüdür (Şekil 4.53). Köşeler ise salon olarak tasarlanmıştır. Batı cephesindeki köşe salonlar daha büyüktür. Köşe salonları ve merdivenlerin bulunduğu orta alan, kütlenin dışına taşırılmıştır. Bu dönem yapılarında görülen plan şemasının cepheye yansıması burada da karşımıza çıkar [34].

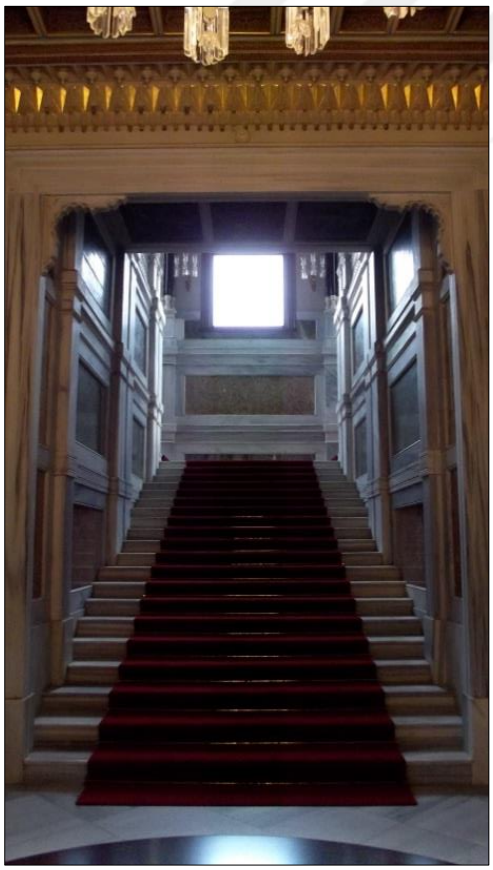
Şekil 4.49 Ayazağa Kasrı Zemin Kat Planı [34]

Cephe: Kasrın cephesi, Avrupa'daki çağdaşlarıyla oldukça fazla benzerlik gösterir. Malzeme olarak bodrum katta taş kullanılırken, üst katlarda tuğla kullanılmıştır. Pencereler giyotin doğrama olup, boyutları büyük tutulmuştur. Köşe ve orta kısımların kütleden dışarı taşırılması cephede hareketlilik sağlamıştır (Şekil 4.50). Yapının her cephesi birbirine benzemektedir. Fakat doğu cephesinde üçlü pencere düzeni yer alırken batı cephesinde ikili pencere düzeni yer alır. Üçlü pencere düzeninin bulunduğu çıkma daha geniştir. Batı cephesindeki köşe salonların ikili pencere düzeni de doğu cephesi köşe salonlarında teke düşürülmüştür [34]. Cephenin öne çıkma yapan kısımlarındaki pencere kenarlarında dikdörtgen ve kare formunda sağır nişler yer alır. Çatı katı dışında, yapıda kullanılan pencereler dikdörtgendir. Çatıda ise girişin üzerine denk gelen kısımda, üçlü yuvarlak pencere dizisi yer alır (4.61). Çatıda, öne çıkan kütlelerin üzerine denk gelen kısımdaki pencereler ise dikdörtgen formdadır ve üzeri yarım daire ile örtülüdür. Zemin kat ile birinci kat arasında sade bir silme kullanılmıştır. Kütleden çatıya geçişte ise ajurlu bir korkuluk yer alır. Çatı kütleden daha dar ve meyilli olarak yapılmıştır. Çatının bitiminde yine bir korkuluk yer almaktadır. Mansart denilen, bu dönemde de Avrupa'da oldukça yaygın kullanılan çatı modeli uygulanmıştır. Alexandre Vallaury'nin tasarladığı Ömer Abed Han'ın çatısı da Mansart çatının İstanbul'daki bir başka örneğidir.

Şekil 4.50 Ayazağa Kasrı Cephe

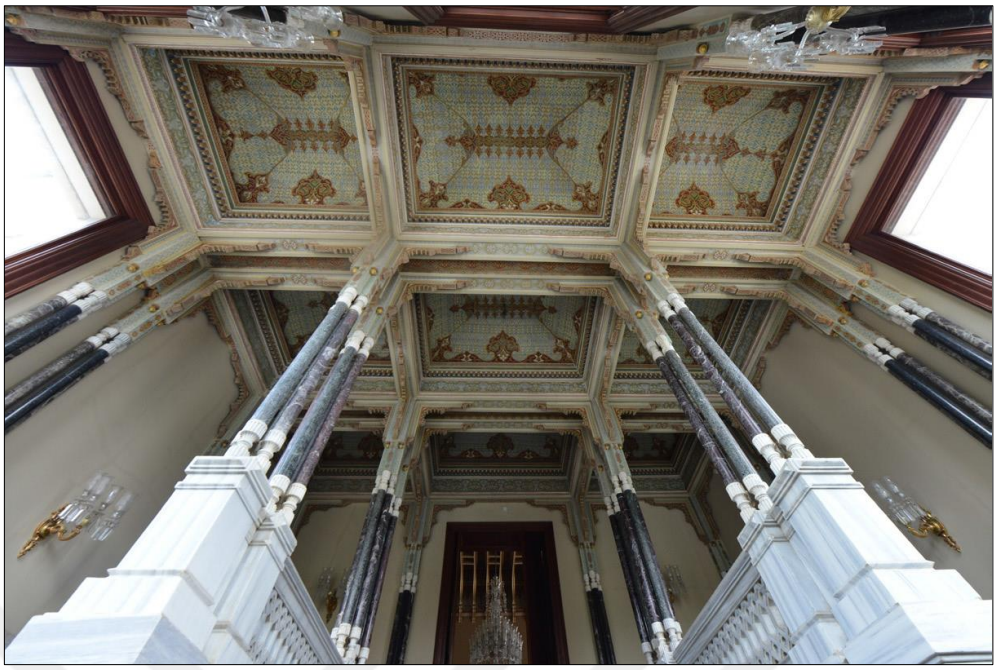
Bezeme: Yapının orta sofa ve odalarının tavan kaplamaları kaset sistemine göre düzenlenmiştir (Şekil 4.59). Farklı birer ahşap silme kartuş düzenlemesi ile karşımıza çıkan odalarda, kare ve dikdörtgenlerle farklı kompozisyonlar elde edilmiştir [34]. Anıtsal merdivenlerin tonozlarını taşıyan koyu yeşil mermer sütun bir demet halinde yer alırlar (Şekil 4.54). Tonozlar kalem işi ile bezenmiştir (Şekil 4.55). Sütun başlangıç ve bitişlerinde, beyaz yivli kum saati formu kullanılmıştır. Tavanlardaki kasetlerin içleri Türk Sanatına ait bezemelerle süslenmiştir (Şekil 4.60). Altın yaldız oldukça fazla tercih edilmiştir [36]. Semavi Eyice tavan süslemelerinde manzara resimleri kullanıldığından bahsetse de günümüzdeki halinde manzara resmi bulunmamaktadır. Yapıda öne çıkan tasarım, anıtsal merdivenlerde kullanılan zarif sütun demetlerinden kare forma geçişi ve yüksek kirişleri taşıyan dilimli konsolları ile El-Hamra Sarayı'nı anımsatır (Şekil 4.63). Yerleşim planı ve zarafetiyle oldukça etkileyici bir mekandır.

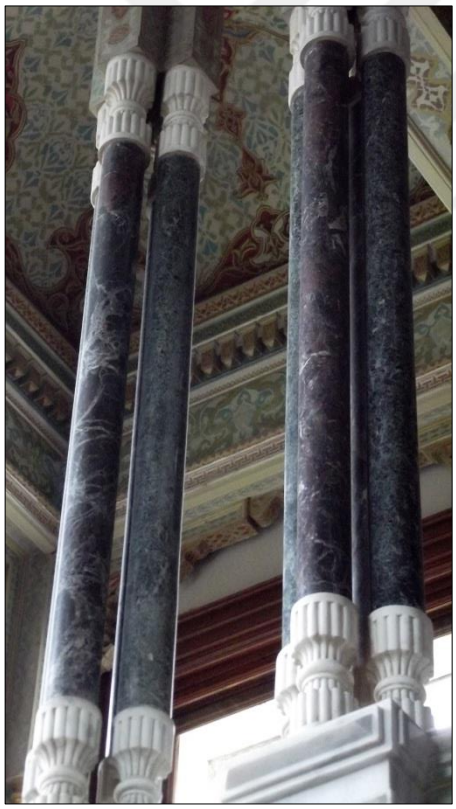
Şekil 4.51 Dilimli Mermer Konsol

Şekil 4.52 Sütunlar

Şekil 4.53 Anıtsal Merdivenler Tonozlu Tavanı [34]

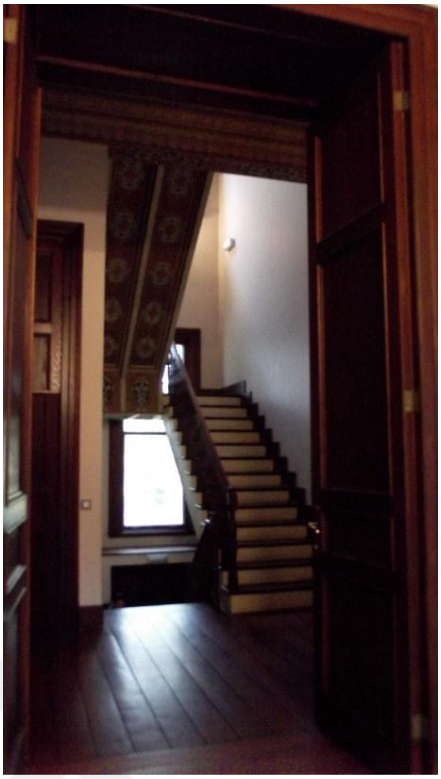
Şekil 4.54 Sütunlar

Şekil 4.55 Tavan Detayı

Şekil 4.56 Anıtsal Merdivenler

Şekil 4.57 Servis Merdivenleri

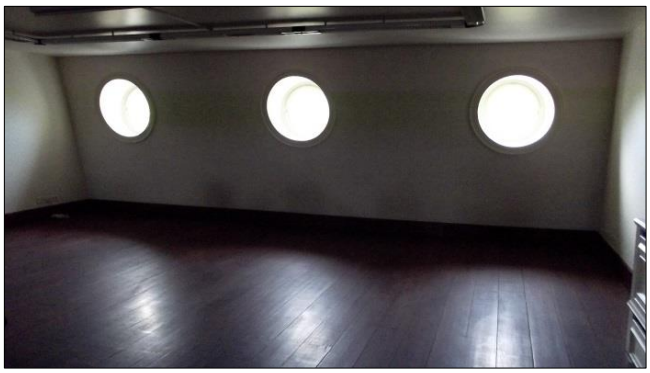
Şekil 4.58 Kafesli Tavan

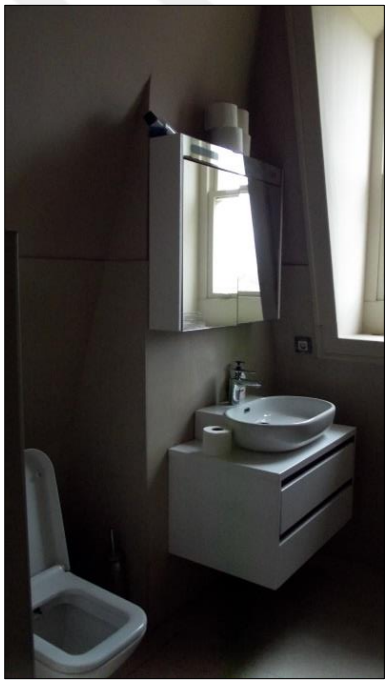
Şekil 4.59 Kafesli Tavan Detayı

Şekil 4.60 Tavan Detayı

Şekil 4.61 Çatı Pencereleri

Şekil 4.62 Çağdaş Ekler

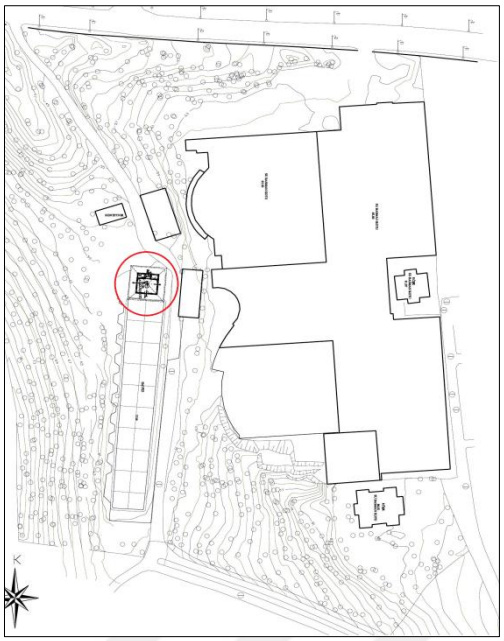

Şekil 4.63 El-Hamra Sarayı Kemer Detayı [37]

4.1.6 Çinili Av Köşkü (Ayazağa Av Köşkü)

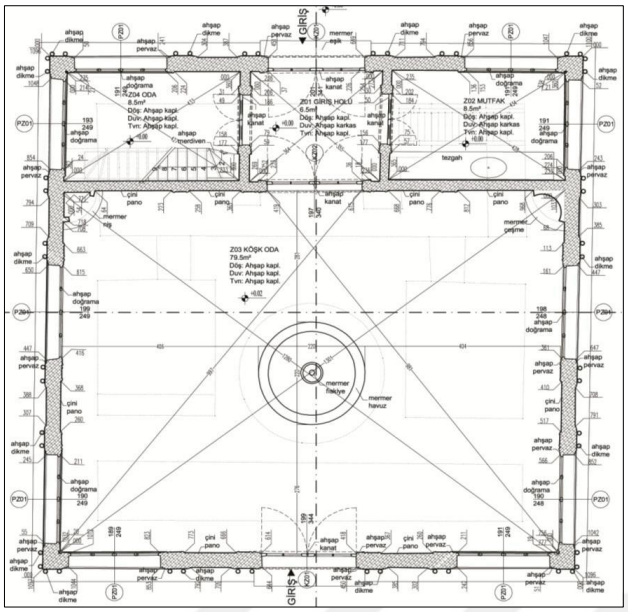
İstanbul İli'nin, Sarıyer İlçesi'nin, Maslak Ayazağa Caddesi'nin, Huzur Mahallesi'nde yer almaktadır. Günümüzde Türkmall şirketi tarafından toplantı salonu olarak kullanılmaktadır.

Köşk (Şekil 4.66), Sultan Abdülaziz tarafından 1861?'de Sarkis Balyan'a yaptırılmıştır [34]. Ayazağa Av Köşkü, Çinili Av Köşkü ya da Havuz Köşkü olarak bilinir. Nurhan Atasoy bu yapının sadece yaz mevsiminde ve günlük bir dinlenme alanı olarak kullanıldığını belirtmektedir. Bu köşklerin tipleri ve yapılış amaçları Anadolu Selçuklu Devleti'ndeki "şikarhane" adlı av köşklerini anımsatır [33]. Sedat hakkı Eldem'e göre ise Osmanlı saraylarındaki Arz Odalarını anımsatır [34]. Sultan Abdülaziz'in Validebağ Korusu'nda yaptırdığı Çinili Av Köşkü (1856) ile Ayazağa Av Köşkü plan, cephe ve üslup olarak birbirine çok benzemektedir [33].

Şekil 4.64 Ayazağa Çinili Av Köşkü Vaziyet Planı [34]

Plan: Köşk 16x10 metrelik bir salon ve iki küçük odadan oluşur (Şekl 4.65). Köşkün kuzey ve güney yönünde olmak üzere iki girişi bulunmaktadır. Güney cephesi uzunca bir havuza bakar (Şekil 4.67). Odalar kuzeydeki giriş holünün iki yanında yer alır. Batıda yer alan odadan dar bir ahşap merdivenle asma kata çıkılır. Doğuda yer alan odadan ise bodruma iniş vardır. Bu oda günümüzde mutfağa dönüştürülmüştür. Pencereler oldukça geniş tutulmuş ve çok sayıda kullanılmıştır (Şekil 4.71). Salonun ortasında dört metre çapında beyaz mermerden bir havuz yer alır (Şekil 4.70). Salonun kuzeydoğu köşesinde bir çeşme (Şekil 4.73), kuzeybatı köşesinde ise, Nurhan Atasoy'un Zülüflü Baltacılar Koğuşu'ndaki ocakların bir devamı olarak nitelediği süslü bir ocak (Şekil 4.74) bulunur [33]. Küçük bir galeri katı bulunan köşkün bu alanının müzisyenler için ayrıldığı düşünülmektedir [34].

Şekil 4.65 Çinili Av Köşkü Zemin Kat Planı [33]

Cephe: Köşk oldukça geniş bir saçağa sahiptir (Şekil 4.66). Saçak altındaki bezemeler ve ahşap dikmeler de oldukça dikkat çekicidir. Cephede kırk sekiz adet ahşap furuş bulunmaktadır (Şekil 4.76). Köşke adını da veren çiniler (Şekil 4.72) Sedat Hakkı Eldem'in tabiriye "eski Türk tarzını takliden büyük bir zevkle yapılmış ve yerine yakıştırılmıştır." Ahşap pervazların arasında ve pencere altlarında çini panolar bulunur (Şekil 4.72). Bu panoların üzerinde ve ahşap dikmelerin arasında kalem işi bezemeler, çini bordürler ve kalem işi panolar, oldukça yoğun olan bezeme programının bir parçasıdır [33]. Yapının bütün cephelerinde ikişerli on iki adet paraçol, cepheye bitişik duran sütuncelere oturur. Kuzey ve güney cepheden bahsedersek, yatayda cephe üçe bölünmüştür. En üst köşelerde üçerli pencere dizisi sivri kemerlidir. Kapının üzerine gelen kısımda ise kalem işinden yelpaze motifi yer alır (Şekil 4.75). Yatayda ortaya gelen kısımda Neo-Gotik tarzı hatırlatan pencere kayıtları bulunur. Kapının her iki yanında çini panolar yer alır. Yatayda en altta ise yine çini panolar kullanılmıştır. Doğu ve batı cephelerinde kapının yerini pencereler alır [34].

Şekil 4.66 Çinili Av Köşkü Kuzey Cephe

Şekil 4.67 Çinili Av Köşkü Güney Cephe

Bezeme: Köşke çinili denmesinin nedeni içerisinde yer alan çok çeşitli çinilerdir. Fakat bunlar Avrupa'da yapılmıştır ve geleneksel Türk çinisinden farklıdır. Tepelik pencerelerinde renkli cam kullanılmıştır [36]. Köşkteki çiniler İngiliz Minton üretimidir. On yedi adet farklı tasarım çiniler kullanılmıştır. Tavan altın yaldızlı, çapraz ahşap çıtalıdır. Çıtalar arasında kalan küçük bölmeler kalem

işleri ile süslenmiştir. Bu süslerde çiçek ve geometrik desenler ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Kuzeyde yer alan iki küçük odanın tavanları kaset döşemedir. Onların da içi kalem işleri ile süslenmiştir [34]. Köşelerde bulunan çeşme ve ocak beyaz mermerden yapılmıştır. Klasik dönemde karşımıza çıkan mukarnas ve palmet motifleri ile cepheleri süslenmiştir. Yivli istiridye kabuğu formunda bir üst örtü ile sonlanırlar. Ayak kısımları ise üç adet nişten oluşur. Ocağın içi çini kaplıdır (Şekil 4.74).

Şekil 4.68 Tavan Köşe Detayı

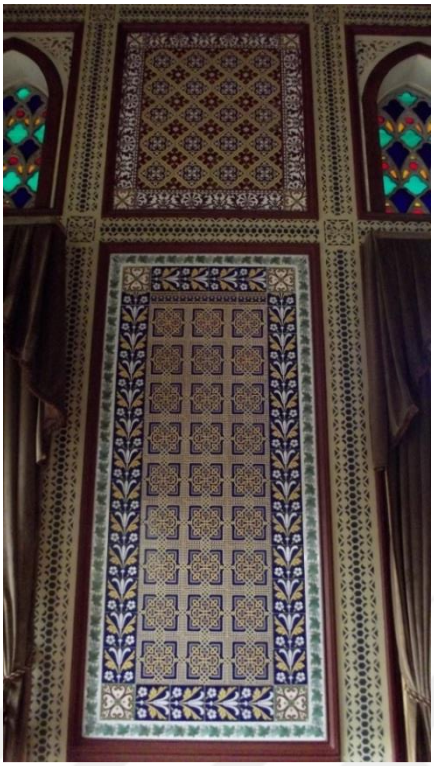
Şekil 4.69 Tavan Süslemesi

Şekil 4.70 Havuzlu Salon

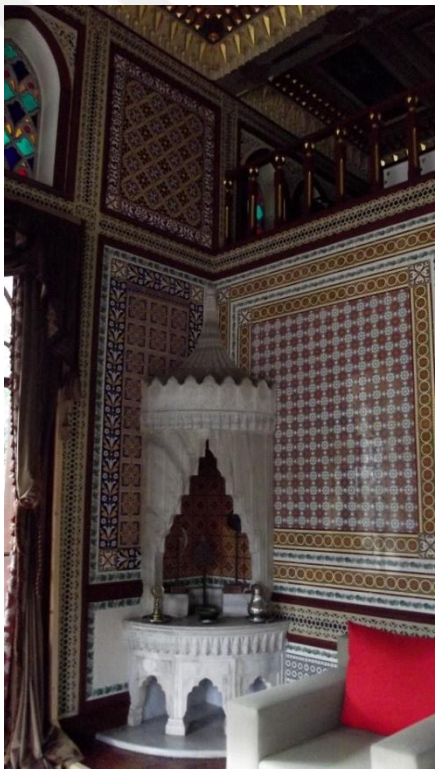
Şekil 4.71 Salon Görünüm

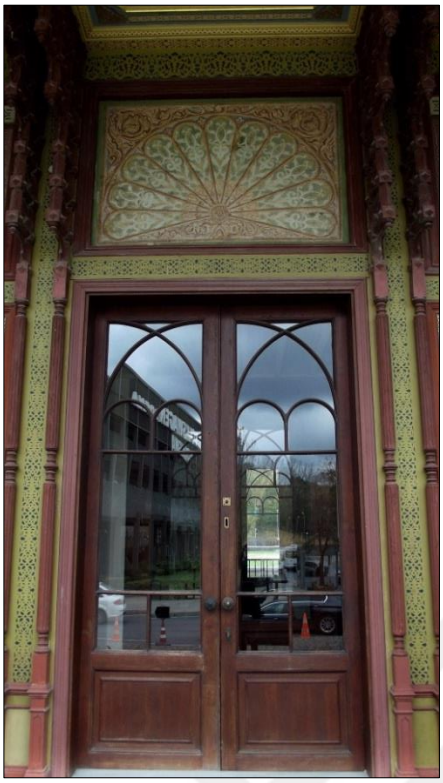
Şekil 4.72 Duvar Bezeme Detay

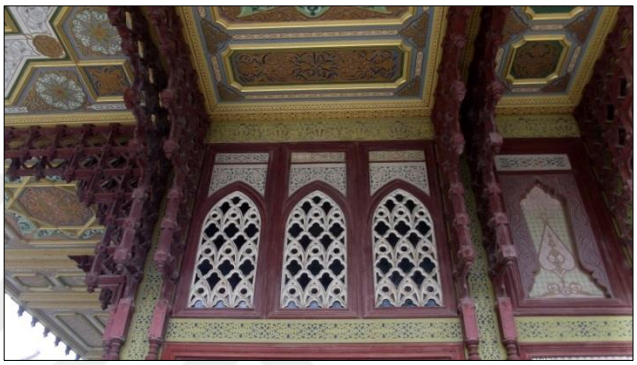
Şekil 4.73 Çeşme

Şekil 4.74 Ocak

Şekil 4.75 Kuzey Girişi

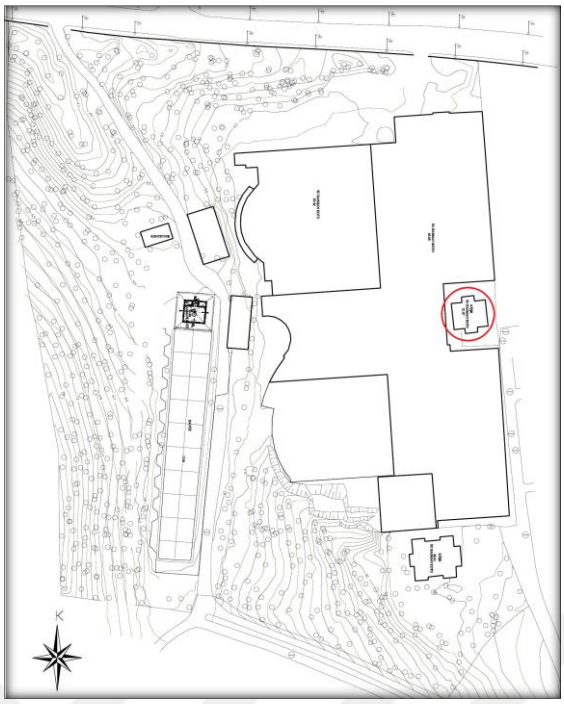

Şekil 4.76 Ahşap Furuşlar

4.1.7 Süvari Köşkü

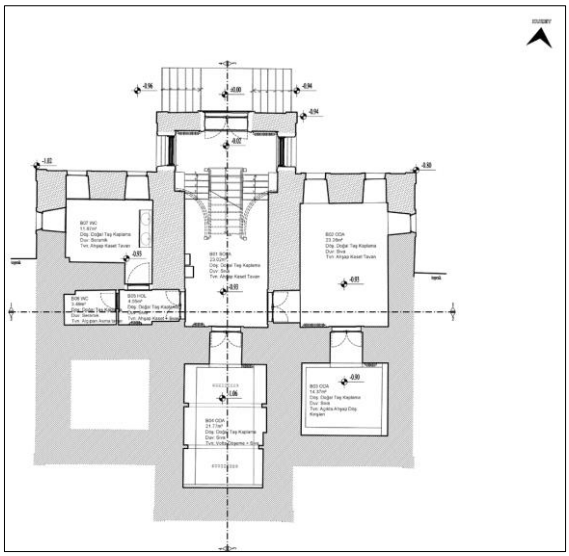
İstanbul İlinin, Sarıyer İlçesinin, Maslak Ayazağa Caddesinin, Huzur Mahallesinde yer almaktadır. Günümüzde MEF Üniversitesi Rektörlük Binası olarak kullanılmaktadır.

Köşk (Şekil 4.80), Sultan Abdülaziz tarafından 1862? de Sarkis Balyan'a yaptırılmıştır [34].

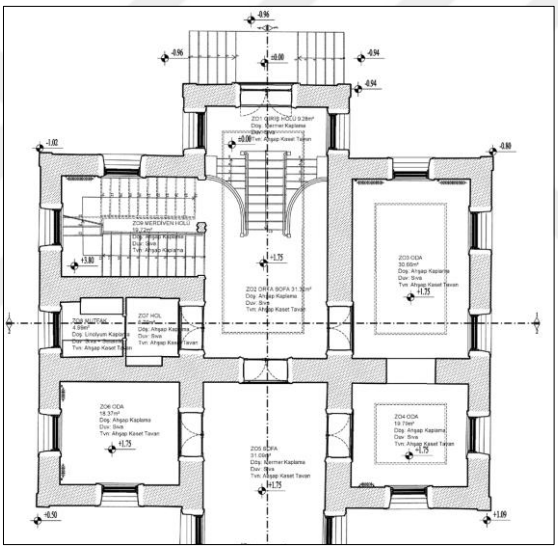

Şekil 4.77 Süvari Köşkü Vaziyet Planı [34]

Plan: Köşk 13x17 metre boyutlarında, alçak bir bodrum, zemin kat, birinci kat ve çatıdan oluşmaktadır. Ayazağa Kasrı'nda olduğu gibi iç sofalı plan tipine sahiptir (Şekil 4.79). Zemin kata giriş kuzey yönünden dokuz basamaklı ahşap korkuluklu bir merdiven ile sağlanır. Bu merdivenin yanlarındaki beş basamaklı sağlı sollu merdivenlerle de bodrum kata inilir (Şekil 4.82). Zemin katta, kuzey ve güney yönünde olmak üzere toplam iki giriş bulunmaktadır. Zemin katın kuzey-batı yönündeki merdiven holünün sofasında, birinci kattan itibaren dairesel bir forma dönüşen merdiven yer alır (Şekil 4.84). Bütün katların plan şemaları benzerlik göstermektedir. Simetrik bir plan şemasına sahiptir. Yapının köşelerinde, iki iç sofaya açılan dört oda bulunmaktadır. Güney yönündeki odalar kare ve daha küçük iken, kuzey yönündeki odalar dikdörtgen ve daha büyüktür. Kuzey-batı kısmında bulunan merdivenin güney tarafı küçük dikdörtgen bir bölme olarak ayrılmıştır. Yerler ahşap kaplamadır [34].

Şekil 4.78 Süvari Köşkü Bodrum Kat Planı [34]

Şekil 4.79 Süvari Köşkü Zemin Kat Planı [34]

Cephe: Kâgir bir yapı olan Süvari Köşkü taş ve tuğla malzemeden yapılmıştır (Şekil 4.80). Yapının kuzey ve güney cephe düzeni, kuzey cephesinin daha alçak kotta yer almasından dolayı, dört adet bodrum penceresi ilavesine sahip olmasının dışında aynıdır. Zemin katın cephesi sıvalıdır. Birinci kat ve çatı katının cephesi taş ve tuğla döşemesi ile farklı bir görünüm sergiler. Köşelerdeki taş döşemeler de oldukça hareketli bir cephenin oluşmasına katkı sağlamıştır Cephe üçe bölünmüştür. Kapının bulunduğu orta bölüm öne çıkma yapar. Zemin katta iki, birinci katta üç, çatı katında da üç pencere yer alır. Pencereler dikdörtgen şeklinde ve giyotin doğramadır (Şekil 4.81). Çatı katı hariç

pencereler oldukça büyüktür. Yan cephelerde hareketlilik yoktur. Katlarda üçer adet dikdörtgen pencere bulunur. Çatı katındaki pencerelerden ortadaki dikdörtgen, iki yandakiler ise yuvarlak formda tasarlanmıştır. Çatı kiremit kaplamadır. Oldukça yüksek ve diktir. Bu haliyle İskandinav ülkelerinin çatılarına benzemektedir (Şekil 4.80).

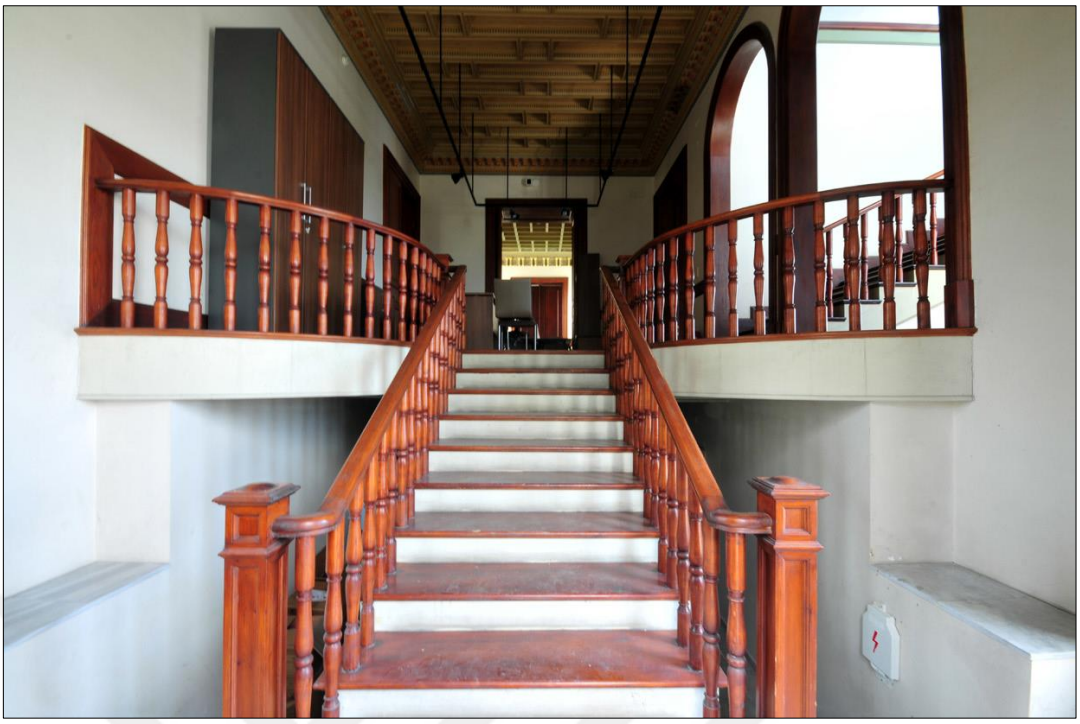

Şekil 4.80 Süvari Köşkü Arka Cephe Görünüş

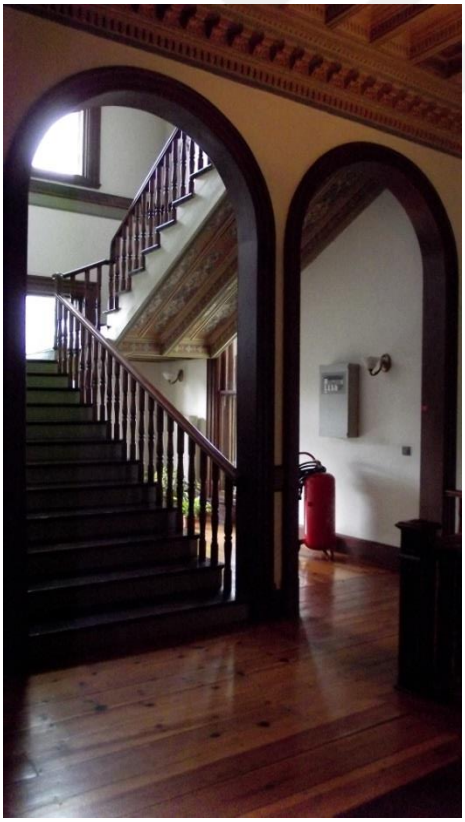

Şekil 4.81 Yan Cephe Görünüş

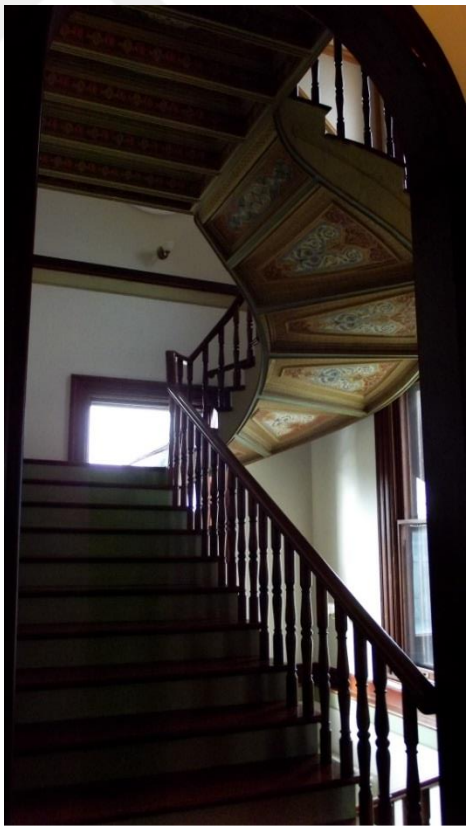
Bezeme: Köşkün tavanları, ahşap kaset döşemedir (Şekil 4.88). Kare ve dikdörtgenlerden oluşan kasetler kalemişleri ile süslenmiştir. Üst katlara çıkan merdivenin altına gelen kısımlar kalem işleri ile süslenmiştir (Şekil 4.84). Ayazağa Kasrı'ndan daha sade olan yapı bezemeleri, motif özellikleri açısından benzerlik gösterir. Bezeme, ağırlıklı olarak bitkisel formlardan oluşur (Şekil 4.90).

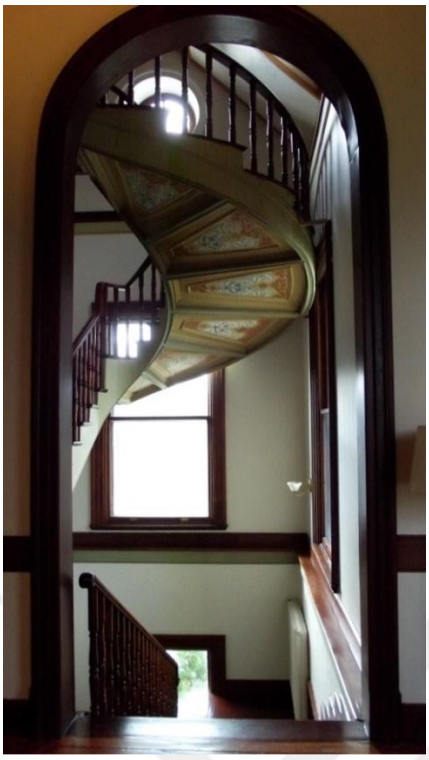
Şekil 4.82 Merdivenler [34]

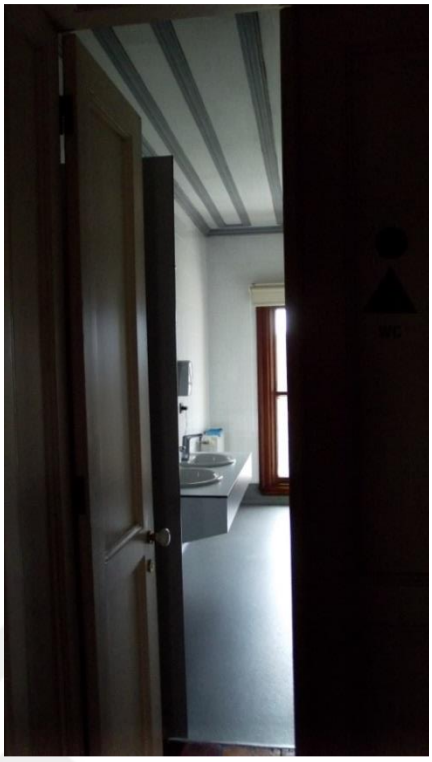
Şekil 4.83 Merdivenler

Şekil 4.84 Merdiven Bezemesi

Şekil 4.85 Merdiven Bezemesi

Şekil 4.86 Lavabolar

Şekil 4.87 Çatı Katı Penceresi

Şekil 4.88 Tavan Bezeme Detayı

Şekil 4.89 Tavan Bezeme Detayı

Şekil 4.90 Tavan Bezeme Detayı

Şekil 4.91 Tavan Bezeme Detayı

4.1.8 Harbiye Nezareti Anıtsal Giriş Kapısı

İstanbul İli'nin, Fatih İlçesi'nin, Beyazıt Meydanı'nda yer almaktadır. Günümüzde İstanbul Üniversitesi tarafından kullanılan kampüsün yaya giriş kapısıdır.

Günümüzde İstanbul Üniversitesi Rektörlük Binası olarak kullanılan alanda Eski Saray bulunmaktaydı. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla Eski Saray yıkılarak yerine Seraskerlik (Ordu Komutanlığı) inşa edilmiştir. Sultan Abdülaziz'le ilgili olan kısmı ise 1864-1866 yılları arasında inşa edilen anıtsal kapısıdır (Şekil 4.93). Bu dönemde kısmi bir yangın geçiren Seraskerlik binası yenilenmiş, anıtsal kapı inşa edilmiş ve adı da Harbiye Nezareti Binası olarak anılmaya başlanmıştır [17].

Harbiye Nezareti'nin bulunduğu alan dört kapı ile dışa açılmaktadır. Güney yönündeki Beyazıt Meydanı'na açılan kapı 1827 yılında yapılan ilk kapı değildir. Günümüzdeki anıtsal giriş Sultan Abdülaziz dönemine aittir [38]. Kapı üzerindeki kitabede 1865 tarihi yazılıdır. Zafer Takı görünümlü bu kapı ve yanındaki iki binanın mimarı olarak Bourgeois'in adı geçmektedir [39].

Beyazıt Meydanı'nın Tauri Forumu'nun bulunduğu alan 1867'de kısmi bir düzenleme ile Harbiye Nezareti önünde anıtsal bir açıklık oluşturulmak istenmiştir. 19. yüzyılın başlarında yapılmış olan Harbiye Nezareti'nin yeni İslamcı üsluptaki kapısı ve yan taraftaki iki köşkü (Şekil 4.99) meydanın kuzey sınırını oluşturmaktadır [6].

Şekil 4.92 Harbiye Nezareti Anıtsal Giriş Kapısı Vaziyet Planı

Plan: Kapı kesme küfeki taşından yapılmış, kâgir bir yapıdır. Simetrik bir plana sahiptir. Kapının orta kısmı dikdörtgen formdadır. Yanlardaki burç görünümlü kısımların meydana ve kampüse bakan kısımları yarım sekizgen şeklinde sonlanır. Kapıda geçişi sağlayan üç açıklık bulunur (Şekil 4.94).

Cephe: Kapının üç açıklığa sahip orta bölümü ana gövdeyi oluşturur. Üç açıklıktan ortadaki daha büyük tasarlanmıştır. İki yanında bulunan mazgallı birimler orta bölüme göre daha alçaktır [38]. Orta açıklık kenarlarında yan yana iki sütun kullanılmışken kenardaki küçük girişlerin yanında tek sütun tercih edilmiştir. Açıklıkların üzerindeki kemerlerde pembe ve beyaz olmak üzere iki renk taş kullanılmıştır (Şekil 4.94). Orta açıklık hafif atnalı kemer ile sonlanırken yan açıklıklar basık kemerlidir. İki yandaki küçük açıklığın üzerinde yatay şeride kadar profilli düşey şeritler uzanmaktadır. Yanlardaki burç görünümlü yapı biriminin bittiği yerden itibaren Osmanlıca yazıların yer aldığı kitabesi başlar. Kitabeden sonra devam eden yükselti kapıya oldukça anıtsal bir görünüm kazandırmaktadır. Orta kısmın bitimi palmet motifli küçük bir alınlıkla sonlanır. Kemerlerin meydana ve avluya bakan cephelerinin düzenleniş tarzı aynıdır.

Yatay şeritlerin arasında ağ bezeme bulunmaktadır. At nalı kemerin köşeleri, ortasında çiçek motifi etrafındaki kıvrım dallarla bezelidir. Orta kapı açıklığının tavanı pandantifli kubbe ile yanlardaki kapı açıklıkların tavanı ise tonozla örtülüdür. Bu alanlar da bezelidir.

Daha alçak olan iki yandaki birimler burç görünümündedir. İki katlı olup üst kata çıkış avlu tarafından merdivenlerle sağlanır. Meydana bakan cepheler yarım sekizgen görünümündedir. Zemindeki kapılar dökme demirden olup, sivri kemer içinde yer alır. Üst katta ise at nalı kemerler içine pencereler yerleştirilmiştir. Kapı ve pencereyi birlikte içine alan çerçeve iki kat boyunca uzar. Bu kapı İstanbul'daki ender oryantalist tasarımlardandır [40].

Şekil 4.93 Harbiye Nezareti Anıtsal Giriş Kapısı Beyazıt Meydanı Yönü

Şekil 4.94 Harbiye Nezareti Ana Giriş Kapısı Kampüs Yönü

Şekil 4.95 Harbiye Nezareti Giriş Kapısı Detayı

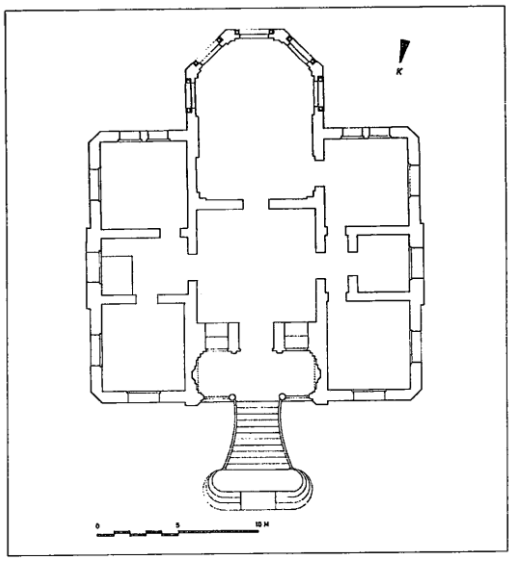
4.1.9 Harbiye Nezareti Köşkleri

Yukarıda bahsettiğimiz Harbiye Nezareti giriş kapısının yanlarında, birbirinin aynı iki köşk bulunur (Şekil 4.99). Batıdaki Şehzadeler Dairesi, doğudaki ise Biniş Dairesi olarak inşa edilmiştir. Günümüzde ise batıdaki köşk, Uluslararası Akademik İlişkiler Birimi Erasmus Koordinatörlüğü, doğudaki ise hocaların yemek salonu olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.96 Harbiye Nezareti Köşkleri Vaziyet Planı

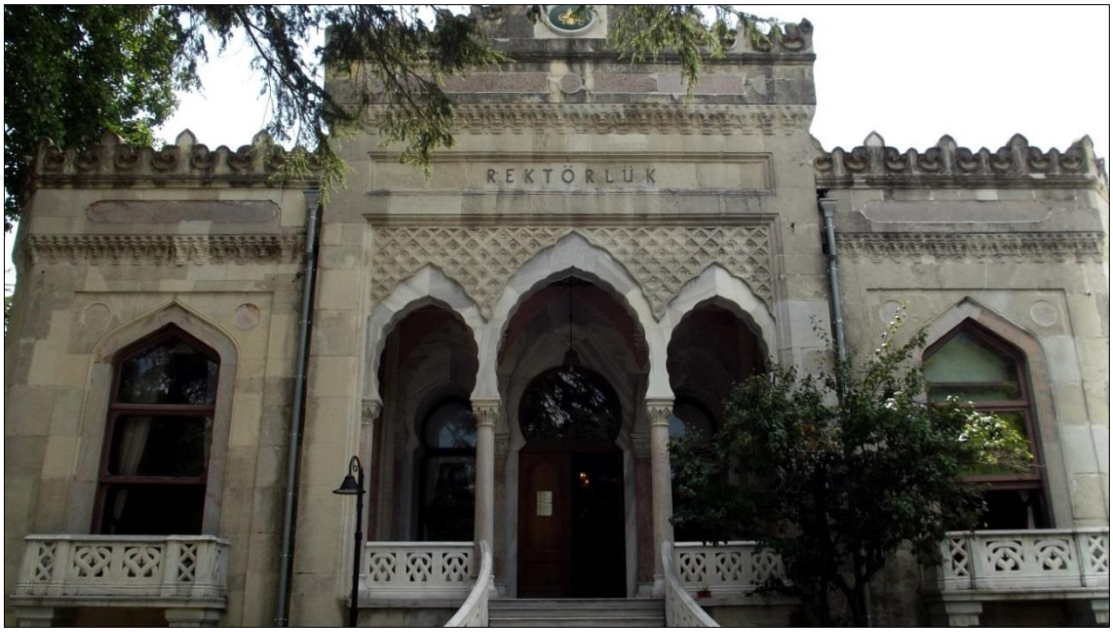
Plan: Yüksek bir bodrum katı üzerine tek katlı olarak inşa edilmiş kâgir yapılardır. Bahçeye bakan kuzey cephede, ortasında biniş bulunan mermer merdivenlerle revaklı kısma ve giriş kapısına ulaşılır (Şekil 4.100). Revaklı giriş ve eyvanlı köşe odaları bize geleneksel sivil mimari planını hatırlatır [39]. Köşkün güney yani Beyazıt Meydanı'na bakan cephenin ortasında bina boyunca uzanan beşgen bir çıkma vardır (Şekil 4.99). Köşkler orta sofaya açılan birimlerden oluşur.

Şekil 4.97 Harbiye Nezareti Biniş Köşkü Planı [41]

Cephe: Köşkler de Harbiye Nezareti kapısı gibi aynı oryantalist anlayışla meydana getirilmiştir. Köşklerin kapısı kuzey taraftadır. Merdivenle ulaşılan kapı, revakların ilerisinde yer alır. Revakların açıklıkları dilimli at nalı kemerle geçilmiş olup kemerler birer sütuna oturur (Şekil 4.98). Bu kemerler dikdörtgen düzende pembe sütunlardır. Kapı ve yanındaki iki pencere at nalı yuvarlak kemer formunda iken revak dışında kalan pencereler at nalı sivri kemerlere sahiptir. Revak içerisinde kalan yan yüzeylerde at nalı kemerli sağır nişler bulunur (Şekil 4.101). Cephe palmet başlıklı üçgen bir alınlıkla sonlanır. Köşklerin meydana bakan güney cephesinde yüksek bodrum katta yer alan pencerelerin tepesi, üçgen olarak sonlanacak şekilde düzenlenmiştir. Düz cephede bulunan üçgen kemerli ikiz pencereler, üçgen kemerli bir çerçeve içinde yer alır. Bu kemerler pembe ve beyaz taşın alternatif bir sıralanmasıyla

oluşturulmuştur. Yine bu cephenin ortasında bina boyunca uzanan beşgen bir çıkma vardır. Bu yüzeylerin her birine dikdörtgen çerçeve düzeninde, pembe sütunlar üzerine oturan at nalı kemerler yerleştirilmiştir. Bu kemerlerin içinde de Moresk dilimli sivri kemerli pencereler yer alır. Pencere kemerleri pembe, beyaz mermer ve almaşık taşla örülmüştür. Kat pencerelerinin üstünde biraz taşkın duran mukarnas bir şerit bunun üzerinde iki yatay dikdörtgen pano bulunur ve tüm yapı palmet motifli bir kuşak ile sonlanır [40].

Şekil 4.98 Köşkler Kuzey Cephe

Şekil 4.99 Köşkler Güney Cephe

Şekil 4.100 Köşk Girişi

Şekil 4.101 Köşk Girişi Detay

Bezeme: Süslemelerde yaldızlı varaklar (Şekil 4.102), tavanda ise manzara resimleri (Şekil 4.103) kullanılmıştır [40]. Dönemin diğer yapılarında olduğu gibi bitkisel motifler hakimdir. Madalyonlar içinde denizcilikle ilgili manzara resimleri bulunmaktadır.

Şekil 4.102 Köşkler Bezeme

Şekil 4.103 Köşkler Bezeme Detayı

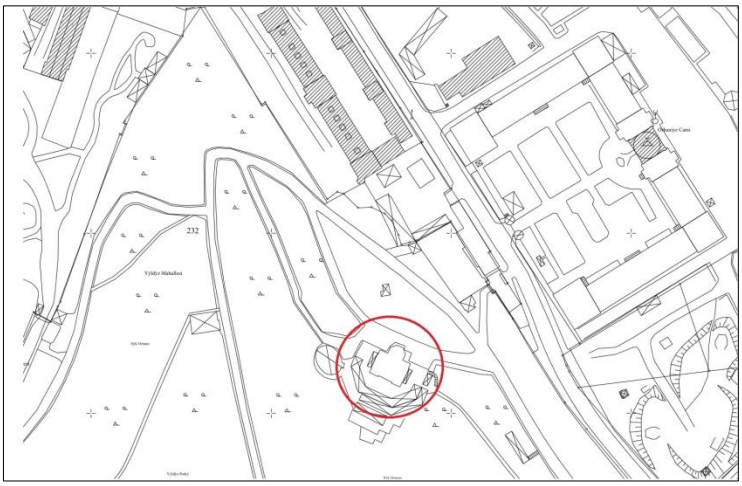

Şekil 4.104 Köşkler Bezeme Detayı

4.1.10 Malta Köşkü

İstanbul İli'nin Beşiktaş İlçesi'nde bulunan Yıldız Mahallesi dahilinde, Yıldız Korusu içinde yer alır. Günümüzde Beltur tarafından kafeterya olarak işletilmektedir. Yıldız Sarayı topluluğuna ait yapılar arasında yer alır (Şekil 4.106).

Sultan Abdülaziz tarafından 1866'da yaptırılmıştır. Mimarı bilinmemektedir. Binada banyo ve üst katta tuvalet bulunmayışı, günübirlik istirahatler için tasarlandığını akla getirir [42].

Şekil 4.105 Malta Köşkü Vaziyet Planı

Plan: Yapı simetriktir. Alt kattaki orta sofa ve yanlarda iki oda düzeni yukarı katta da devam etmektedir [42]. Yapıda dört giriş bulunmaktadır. Bu dönem yapılarında sıkça rastlanan orta sofa ve etrafında odalar şeklindeki plan düzeni Malta Köşkü'nde de karşımıza çıkar. Çokgen planlı kısımdan giriş yapıldığında çift kollu merdivenler ile üst kata çıkış yapılır (Şekil 4.109). Buradan orta sofaya geçiş vardır. Birkaç basamakla inilerek havuzlu orta sofaya ulaşılır (Şekil 4.109).

Cephe: Yuvarlak kemerli uzun pencerelerinin yanlarına eklenen sütunce ve sütunlarla daha dinamik bir cephe oluşturulmaya çalışılan köşk iki katlıdır [9]. Çadır Köşküne nazaran daha sade bir cepheye sahiptir. Bütün dış cepheyi; yarım daire kemerli yüksek pencereler (Şekil 4.114), bunların arasındaki İyonik kolonlar şeklindeki plastırlar ve pencere kemerleri üzengi seviyesinde yapıyı çepeçevre saran kornişten bahsederek tanımlamak mümkün olur [42]. Plastırlarda ve sütun başlıklarında akantüs yaprağı formu kullanılmıştır (Şekil 4.113). Dörtgen kütlenin her iki cephesinde altı sütunla taşınan balkonlar bulunmaktadır (Şekil 4.106).

Şekil 4.106 Malta Köşkü Cepheden Görünüş

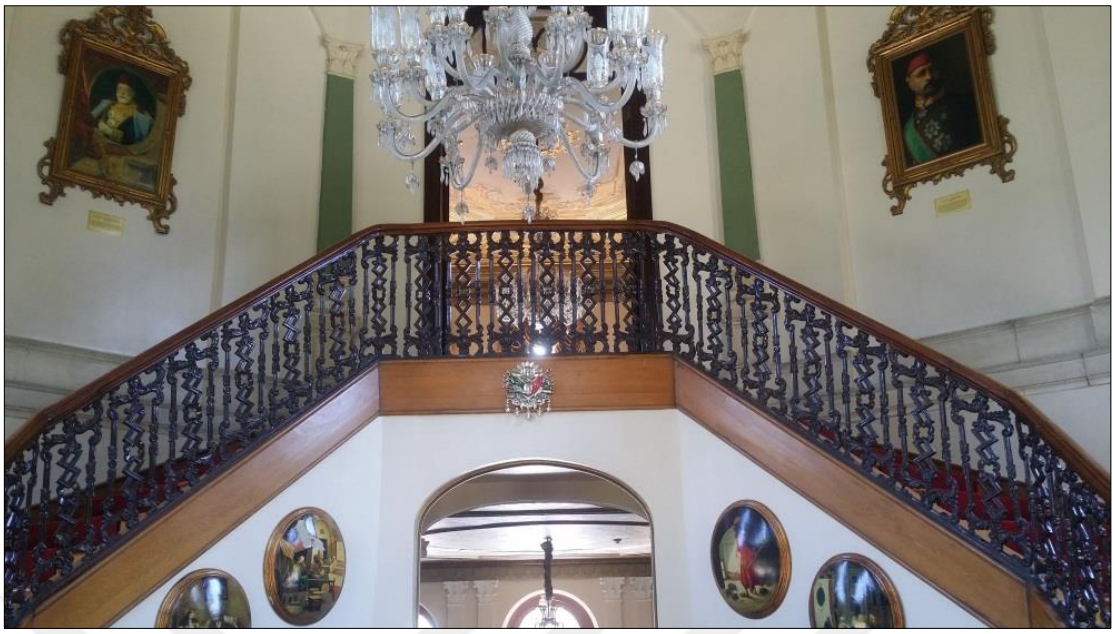
Bezeme: Alt kattaki havuzlu orta sofa iç mimarisinin zenginliği ile oldukça dikkat çekicidir. Sofadan üst kata çıkış için yapılan sağlı sollu merdivenlerin yanlarında selsebiller (Şekil 4.107) bulunur [42]. Havuzun ortasında mermer bir fıskiye yer alır. Fıskiyenin en üstünde başları aşağı doğru dönük balıklar ve onların altında da kuğular yer alır (Şekil 4.108). Havuzun iç duvarlarında Bursa kemerli sağır nişler bulunur. Oldukça süslü selsebillerin üzeri ise akantüs yaprakları ile bezenmiştir. Selsebilin orta kısmında havuzun ortasında olduğu gibi kuğu figürü yer alır (Şekil 4.107).

Şekil 4.107 Selsebil

Şekil 4.108 Havuz

Şekil 4.109 Çift Kollu Merdiven

Şekil 4.110 Tavan Bezeme Detay

Şekil 4.111 Tavan Bezeme Detay

Şekil 4.112 Tavan Bezeme Detay

Şekil 4.113 Cephe Sütunları

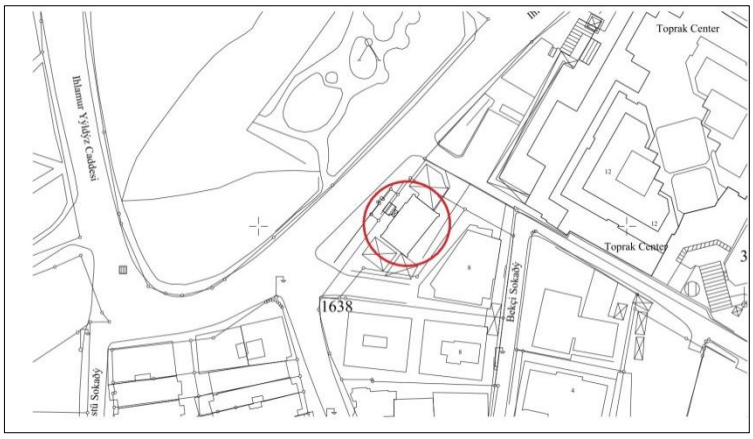

Şekil 4.114 Pencere Detay

4.1.11 Süslü Karakol

İstanbul İli'nin, Beşiktaş İlçesi'nin, Abbasağa Mahallesi'nin, Ihlamur Yıldız Caddesi'nde yer alır. Günümüzde kullanılmamaktadır.

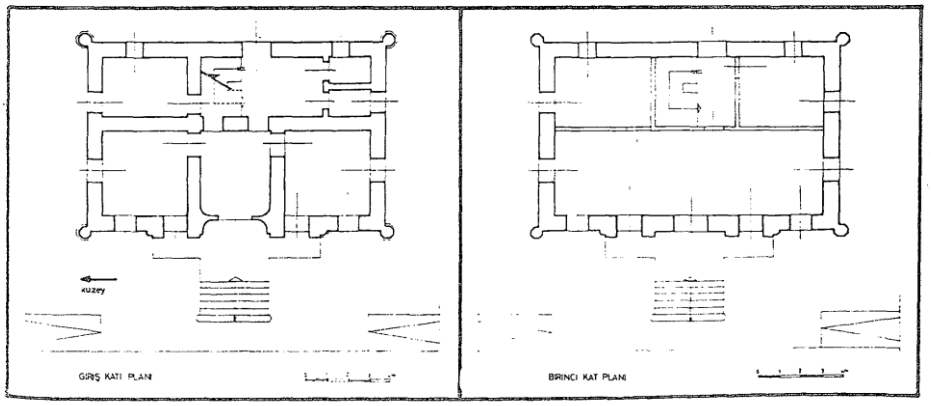
Sultan III. Selim'in yaptırdığı karakol ihtiyaca cevap vermeyince, Sultan Abdülaziz döneminde yıktırılmış ve 1866'da yeni kâgir karakol binası (Şekil 4.117) yaptırılmıştır [41].

Şekil 4.115 Süslü Karakol Vaziyet Planı

Plan: Yapı, dikdörtgen şeklinde ve oldukça basit bir plana sahiptir (Şekil 4.116). Yüksek bir platform üzerine yerleştirilmiş iki kattan oluşur [41]. Simetrik plan bu dönem yapılarında olduğu gibi burada da karşımıza çıkar.

Yapı özgün halinde iken içi ahşap dışı kargirdi [43].

Şekil 4.116 Süslü Karakol Zemin ve Birinci Kat Planları [41]

Cephe: Zemin katta sivri kemerli yüksek pencereler tercih edilmiştir. İkinci katta mazgal şeklinde dişli silme ile Sultan Abdülaziz dönemi karakol binalarında yaygınlaşan Neo-Gotik üslubun bir örneği olarak karşımıza çıkar (Şekil 4.117). Cephede pencereler arasında dışa taşırılan duvar payeleri ile yapı anıtsal ve resmi bir görünüm kazanır [41].

Şekil 4.117 Süslü Karakol Cephe

Bezeme: 1922 yılına kadar farklı amaçlarla kullanılan yapı, bu tarihten itibaren atıl kalmış ve kaderine terk edilmiştir. Yalnız taşıyıcı duvarları ayakta kalacak şekilde harap duruma gelmiştir [41].

Şekil 4.118 Yan Cephe

Şekil 4.119 Çift Kollu Merdiven

Şekil 4.120 Süslü Karakol Arka Cephe

4.1.12 Galata Sarayı Sultanisi

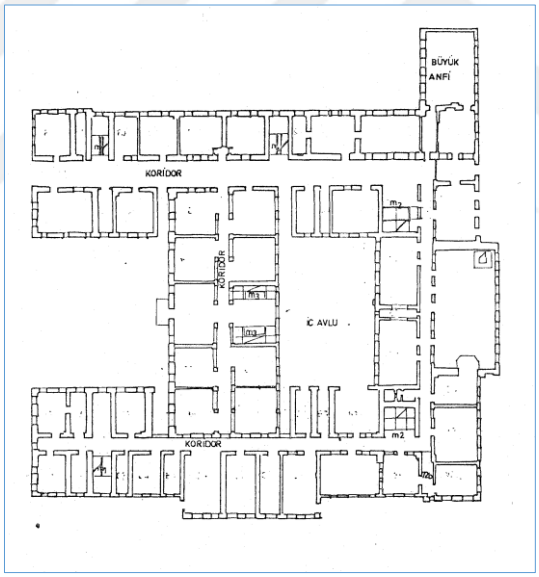
İstanbul İli'nin, Beyoğlu İlçesi'nin, Kuloğlu Mahallesi'nin, İstiklal Caddesi üzerinde yer alır. Günümüzde lise olarak işlevini sürdürmektedir.

Galata Sarayı'nın hikayesi Sultan II. Bayezid'e kadar uzanmaktadır. Batılı bölge olan Pera içerisindeki ilk Osmanlı kurumu, 1481'de Galata Sarayı Mektebi olarak eğitim hayatına başlamış, bazı değişiklikler ve kesintiler olsa da seçkin bir eğitim kurumu olma özelliğini günümüze kadar sürdürmüştür. Günümüzdeki yapı, 1848'de yanması nedeniyle, Sultan Abdülaziz döneminde yeniden inşa edilmiştir. Sultan Abdülaziz Paris gezisinden Fransızca ağırlıklı eğitim yapan bir kurum kurma kararıyla dönmüş, böylece Mekteb-i Sultani (Şekil 4.124) 1868'de vücuda gelmiştir [44]. Yapı yıllar içinde yangınlar geçirse de dış duvarları sağlam kaldığından aslına uygun onarılmıştır [15].

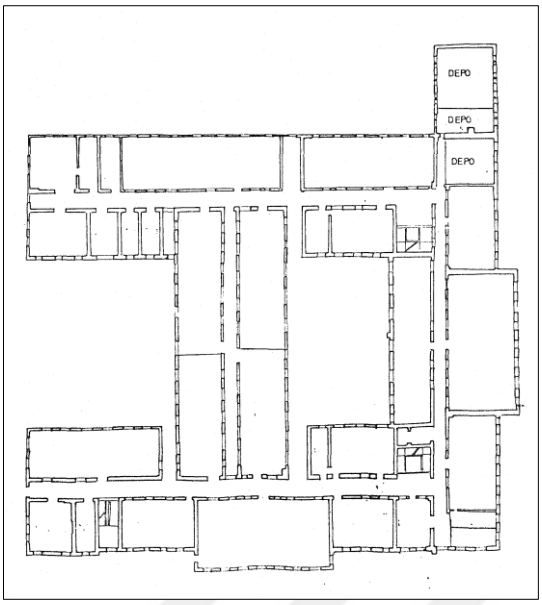

Şekil 4.121 Galata Sarayı Sultanisi Vaziyet Planı

PLAN: Yapı üç katlıdır ve ters U biçiminde yerleştirilmiştir (Şekil 4.124). Ortasında bir tören avlusu yer almaktadır [44]. "U" biçimindeki orta avluyu çevreleyen duvarlar aksiyal ve simetriktir bir plana (Şekil 4.122) sahiptir [15].

Şekil 4.122 Galata Sarayı Sultanisi Birinci Kat Planı [45]

Şekil 4.123 Galata Sarayı Sultanisi İkinci Kat Planı [45]

Cephe: Ön cephede yer alan ana giriş kapısının (Şekil 4.125) üstü dört mermer sütunla taşınan bir saçak ile örtülüdür [15].

Cephede tüm bina boyunca uzanan kat silmeleri yer alır, yapının ortasındaki girişin düşey ekseni boyunca, yan kanatların ise iki ve üçüncü katlarında plastırlı bir düzen bulunmaktadır. Giriş kapısı boyunca uzanan eksen saçakların üzerine kadar devam edip kemerli bir alınlıkla son bulur. Yapıda ağırlıklı olarak düz atkılı pencereler kullanılırken, belirli yerlerde kemerli pencereler kullanılmıştır. Yapı, sade cephesi, düz atkı ve yarım daire kemerli pencereleri ile Klasisist üslup etkisindedir. Yapıyı çevreleyen parmaklıkların caddeye bakan tarafında vazolar bulunmaktadır. Bu vazolar Neo-Barok özellik gösterir. Bahçenin demir kapısı alınlığı ve yanlarındaki çifte sütunların başlıkları da Ampir üslubunu bize sergilemektedir [44]. Giriş kapısının çatıda sonlanan kemerli alınlığı Feshane binası girişinin alınlığına oldukça benzemektedir (Şekil 4.127).

Emine Kırıkçı ise makalesinde bu yapının yapımına kışla binası olarak Sultan Abdülmecid döneminde başlandığını, Sultan Abdülaziz döneminde ise tamamlandığını ve lise olarak tasarlandığını belirtmektedir [15].

Şekil 4.124 Galata Sarayı Sultanisi Cephe [46]

Şekil 4.125 Galata Sarayı Sultanisi Ana Giriş

Şekil 4.126 Ana Giriş Detay

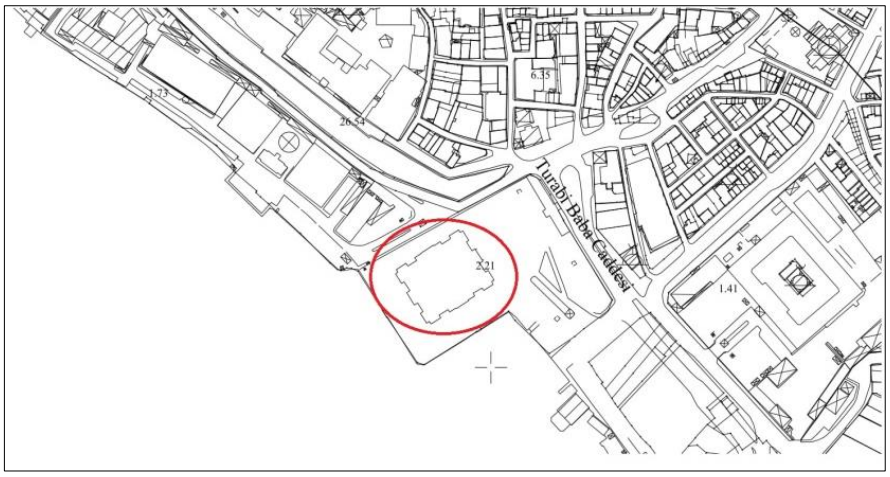
Şekil 4.127 Feshane Giriş Kapısı [47]

Bezeme: Birkaç kez yangın geçiren yapıda özgün bir bezeme bulunmamaktadır.

4.1.13 Bahriye Nezareti

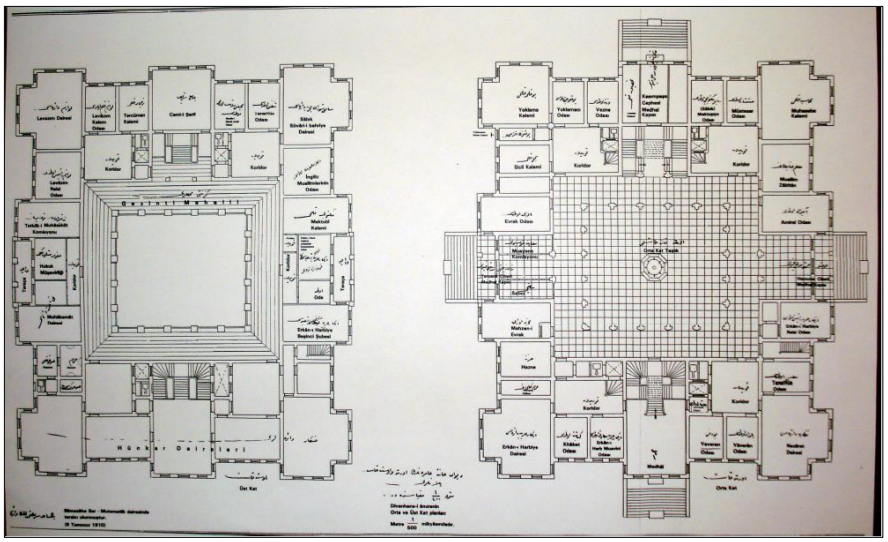
İstanbul İli'nin, Beyoğlu İlçesi'nin, Kasımpaşa Semti'nde, Haliç'in kıyısında yer alır. Günümüzde Kuzey Deniz Sahası Komutanlığı'nın kullanımındadır. Restorasyonu hala tamamlanamamıştır.

Bölgenin tersane geçmişi II. Mehmet'e kadar geriye gider ve günümüze kadar uzanır [48]. Bahriye Nezareti (Şekil 4.131) binasının yerinde tırılan ahşap bir Divanhane bulunmaktaydı. Sultan Abdülaziz zamanında bu yapı yıkılarak, yerine günümüzdeki bina tamamen yeni bir anlayışla tasarlanıp inşa edilmiştir. Donanmada yapılan yenilikler çerçevesinde bu binanın yapımına karar verilmiştir. 1864-1868 yılları arasında yapımı tamamlanan Bahriye Nezareti binasının mimarı Afife Batur'a göre Sarkis Balyan olmalıdır [40].

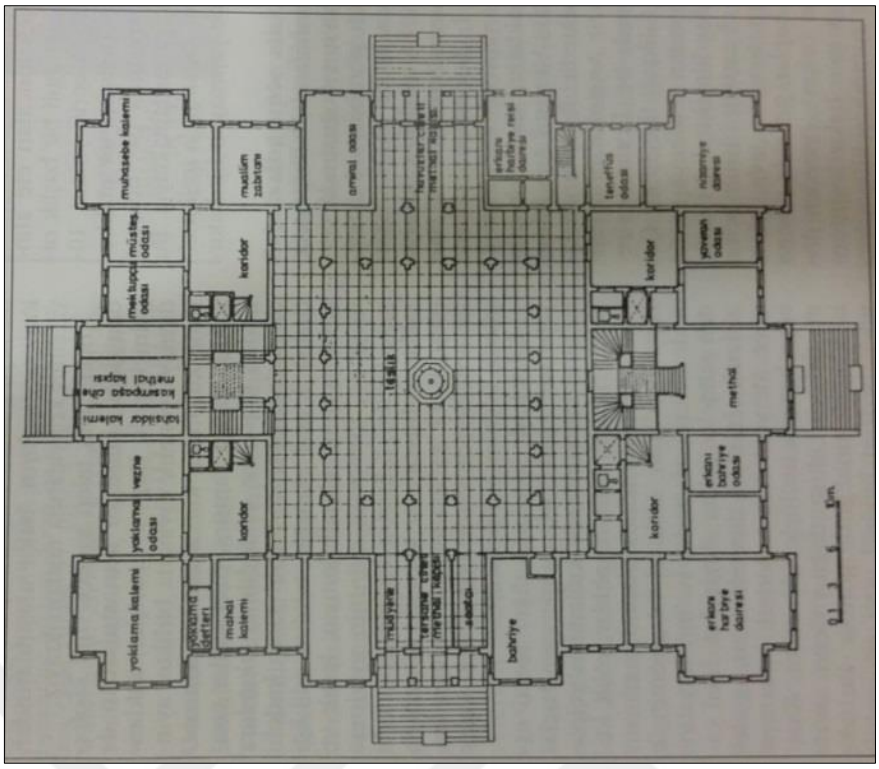

Şekil 4.128 Bahriye Nezareti Vaziyet Planı

Plan: Yaklaşık 7000 kazık üzerinde dolgu bir zemin üzerine oturmuş yüksek bir bodrum ve onun üzerindeki iki kattan oluşan kâgir bir yapıdır. Dört yönde girişi bulunmaktadır [40]. Yapı tam simetrik bir plan ve cephe düzenine sahiptir (Şekil 4.129). Kareye yakın dikdörtgen bir şekli vardır. Merkezde kare bir avlu bulunur ki, hem Batı hem de Osmanlı mimarlığındaki geleneksel plan uygulamalarındandır. Avlunun ortasında bulunan, boyutları bakımından dekoratif gibi duran sekizgen mermer şadırvan mekana yerli ve Doğu'lu bir hava katmaktadır (Şekil 4.132). Zemin kat kolonadının kemerleri de bu etkiyi güçlendirmektedir [48].

Şekil 4.129 Bahriye Nezareti Planları [40]

Şekil 4.130 Bahriye Nezareti Giriş Kat Planı [48]

Cephe: Yapının birbirinin aynı dört cephesi vardır ve bu nedenle kolayca tekdüzeliğe düşülebilecekken, eksenlerdeki ve köşelerdeki çıkmalarla (Şekil 4.131) bu sorun giderilmiştir. Yine pencere düzenlerinin farklılaştırılmasıyla cephe hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Plan olarak birbirinin aynı ölçülere sahip olsalar da, giriş kapısının da bulunduğu orta akstaki pencereler at nalı biçimindedir. Köşe çıkmalardaki pencereler ise üçgen kemerlidir ve ikili gruplar halinde düzenlenmiştir. Üçgen kemer o dönem için hiç alışılmadık çok yeni bir düzenleme olarak karşımıza çıkar. Ara pencereler ise dilimli moresk biçimli kemer öğeleridir. Yüksek plastırlar, bordürler ve ileri geri çıkmalarla meydana getirilen cephe, geniş ve taşkın bir kornişle sonlandırılmış, planın aksine oldukça hareketli ve görkemli bir kamu binası ortaya koymuştur [48].

Şekil 4.131 Bahriye Nezareti Cephe [49]

Bezeme: Plansal olarak mekanlar birbirine benzediğinden, mekanlara farklılık katmak bezeme üzerinden yaratılmaya çalışılmıştır. En zengin bezeme deniz tarafındaki tören girişi kısmındadır. Motifler geometrik ve Neo-Klasik üsluptadır. Bezeme altın yaldızla zenginleştirilmiştir. Tavan göbeğinde ve köşelerde natüralist çiçek motifleri ya da manzara resimleri (Şekil 4.137), duvarlara ise denizle ilgili, fresk tekniğinde resimler yapılmıştır. Taşıyıcılarda, Osmanlı geleneksel unsurları göremezken, korkuluktaki mermer şebeke ve kornişteki mukarnas dizisi bize Osmanlı izlerinden örnekler sunar (Şekil 4.135). Dönemin "Oryantalist" akımında Mağrip kökenli basık at nalı kemerleri yaygın olarak kullanılmakta ve son derece dekoratif bir hava yaratmaktadır (Şekil 4.132). Zemin katta yer alan kemer dayanaklarının önüne alınmış yuvarlak kolonlar, üst kattaki önlü arkalı kolon çiftleriyle (Şekil 4.135) birlikte görsel algıya iki farklı düzlem sunmaktadır [48].

Yapı İstanbul'da tek örnek olduğu düşünülen ilginç bir yapıdır. Osmanlı, Mağrip ve Batı esintileri taşıyan bu binanın, dış cephesi birbiriyle pek kaynaşmamış öğeler ile pek başarılı sayılamazken iç düzenleme oldukça başarılı kabul edilir. Ortadaki kare planlı avlunun etrafı bol sütunlu revak sırasıyla çevrilidir (Şekil 4.132). İç düzenleme başarılı bir saray özelliği gösterir. Kaptan-ı Derya odası ve salon bölümü zengin süslemelere sahiptir [9].

Şekil 4.132 Bahriye Nezareti Orta Avlu [40]

Şekil 4.133 Merdivenlerden Orta Avlu Görünüş [40]

Şekil 4.134 Alt Kat Çift Kollu Merdivenler [40]

Şekil 4.135 Üst Kat Sütun Demetli Koridor [40]

Şekil 4.136 Giriş Salonu Çift Kollu Merdivenleri [40]

Şekil 4.137 Merdiven Tavanı [40]

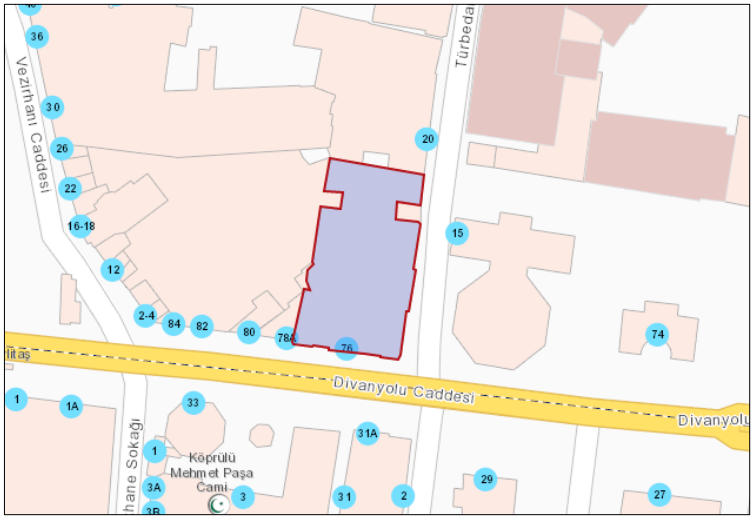

Şekil 4.138 Kabul Salonu Tavanı [40]

4.1.14 Darülfünun Binası

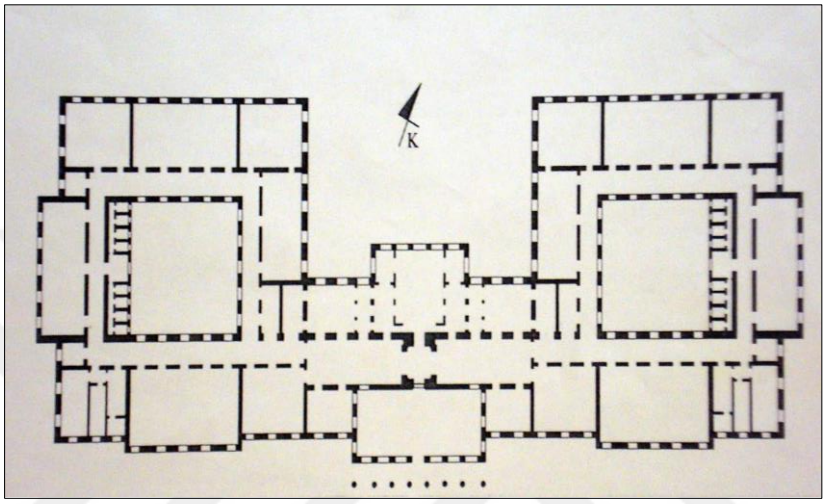
İstanbul İli'nin, Fatih İlçesi'nin, Molla Fenari Mahallesi'nin, Divanyolu Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Günümüzde Basın Müzesi olarak kullanılmaktadır.

1870 yılında, dönemin Maarif Nazırı Saffet Paşa tarafından Darülfünun (Üniversite) binası olarak yaptırılmıştır (Şekil 4.141). Mimarı bilinmemekle birlikte o civardaki pek çok yapıya imza atan Fossati'nin bu yapının da mimarı olma ihtimali vardır [50].

Şekil 4.139 Darülfünun Binası Vaziyet Planı

Plan: Üç katlı, kâgir bir binadır. 1984-1988 onarımında binaya iki asma kat eklenmiştir [50]. Dikdörtgen bir plan (Şekil 4.140) şemasına sahip yapının uzun kenarı doğu-batı aksı üzerinde uzanmaktadır. Simetrik bir plan şemasına sahiptir. Doğu, batı ve güney cephelerde çıkmalar gözükür. Kuzey cephesinin orta kısmında ise derin bir girinti yapılmıştır. Güneydeki kısa cephesi Divanyolu Caddesine bakmaktadır.

Şekil 4.140 Darülfünun Binası Planı [40]

Cephe: Neo-Klasik tarzda tasarlanmıştır [50]. Divan yoluna bakan cepheden (Şekil 4.141) bahsedecek olursak, giriş katı hariç ikinci ve üçüncü katta pencereler yuvarlak kemerlere sahiptir. Giriş kat pencere bitimleri düz ve pencere açıklıkları küçük iken, üst kat pençeleri oldukça uzundur. Cephe yatayda silmelerle bölünmüştür. Kapının bulunduğu orta kısım ve köşeler dışarı taşma yapar. Kapının hizasında yer alan orta çıkmada, kapı üzerinde Galatasaray Lisesi cephesindeki süslemeye benzeyen bir detay yer alır (Şekil 4.142). Burada hemen kapı üzerinde yerleştirilmiş, Galatasaray Lisesinde ise kapı hizasında çatıda tasarlanmıştır. İkinci katın orta çıkmasında ise bir balkon yer alır. Dört adet İyon başlıklı sütun bu cephede pencere kenarlarına yerleştirilmiştir. İkinci katın kenar çıkmalarında da iki adet iyon başlıklı sütun bulunur. İkinci ve üçüncü kattaki bütün pencereler yuvarlak kemerli ise de orta çıkmanın üçlü pencere dizilimindeki iki kenar penceresi basık kemerlidir.

Şekil 4.141 Darülfünun Binası Divan Yolu Caddesi Cephesi

Şekil 4.142 Darülfünun Giriş Detay

Bezeme: Yapıda ikinci katta korint başlıklı (Şekil 4.144) altı tane sütun (Şekil 4.143) mevcuttur [51]. İç mekanda herhangi bir özgün bezeme bulunmamaktadır.

Şekil 4.143 Sütunlu Alan

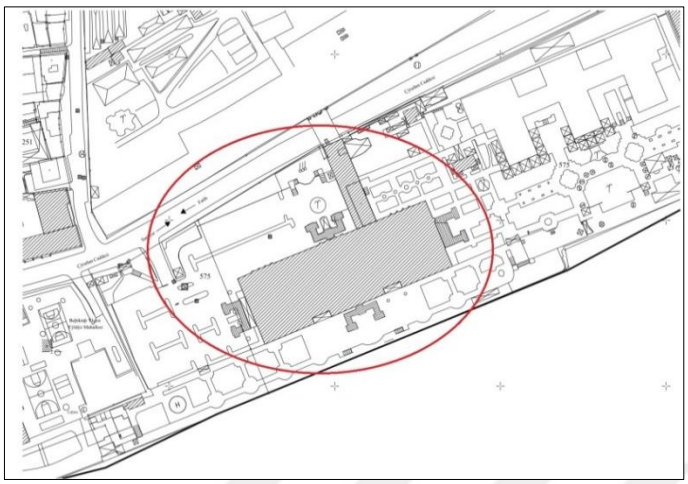
Şekil 4.144 Sütun Detay

4.1.15 Çırağan Sarayı

İstanbul İli'nin, Beşiktaş İlçesi'nin, Yıldız Mahallesi'nin, Çırağan Caddesi üzerinde yer alır. Günümüzde özel bir firma tarafından otel olarak işletilmektedir.

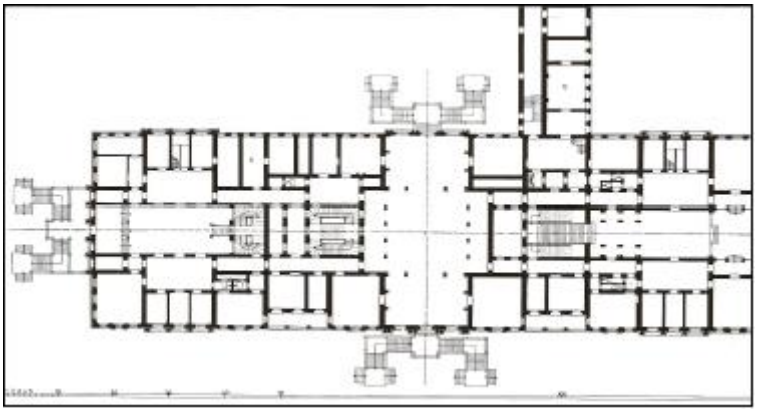
II. Mahmud, döneminde yaptığı köklü değişiklikleri ile bilinir. Mimari alanda da yeniliklere öncülük ederek geleneği temsil eden Topkapı Sarayı yerine, yeniliği temsil eden ilk Çırağan Sarayı'nı yaptırmıştır. 1861' de Sultan Abdülaziz tahta çıktığında, Nikağos Balyan tarafından yeni Çırağan Sarayı planları hazırlanmıştır. 20 Ocak 1863'te de sarayın inşasına başlanmıştır. Birçok belgede sarayın mimarı olarak Sarkis Balyan yazılsa da, bunu gösteren bir belgeye rastlanmamıştır. Saray 27 Eylül 1871'de tamamlanmıştır. Çırağan Sarayı, 1863-

1880 arasındaki dönemde ağırlık kazanan oryantalist eğilim içerisindeki mimari yapıların en önde gelenlerindendir [52].

Şekil 4.145 Çırağan Sarayı Vaziyet Planı

Plan: Yapı üç sofalı geleneksel plan şemasına sahiptir. Plan oldukça sade ve açıktır. Plan cepheye de yansımaktadır. Orta sofanın cephesi diğerlerinden daha uzun tutulmuştur. Sofa kenarlarındaki boşluklar birer oda ile doldurularak tam bir dikdörtgen plan elde edilmiştir. Binaya dört cephede ve akslar üzerine yerleştirilmiş iki kollu merdivenler ile ulaşılır. Kısa cephelerde bulunan girişler sarayın anıtsal ana giriş merdivenleri olarak tasarlanmıştır [31]. Yapı üç bölüme ayrılır. Her katta merkezi üç sofa bulunur. Odalar sofaların her köşesine orantılı bir şekilde yerleştirilmiştir. Bu sofalar büyüklük olarak birbirine yakın, şekil açısından farklıdır. Bu üç bölüm birbirine koridorlarla bağlanmıştır. Koridorlar merdivenlerin iki yanındadır [29].

Şekil 4.146 Çırağan Sarayı Zemin Kat Planı [29]

Cephe: Yüksek bir bodrum üzerinde yükselen iki katlı kâgir bir yapıdır. Cephede Neo-Klasik ve Neo-Gotik eğilim ağırlık gösterir. Cephede kullanılan sütunların rumilerle süslü zar başlıkları ve pencerelerin üstünde kullanılan gotik ajur şebekeler yapıya özel bir üslup kazandırır. Yere kadar inen pencere boşluklarından tam ortadaki hiçbir farklılık göstermeksizin giriş haline getirilmiştir [52]. Pencere açıklıkları aynı büyüklüktedir. Sarayın dış cephesi klasik tarzda olsa da iç cephede zengin İslami süslemeler ağırlıktadır [6]. Cephede Moresk başlıklı sütunlar kullanılmıştır.

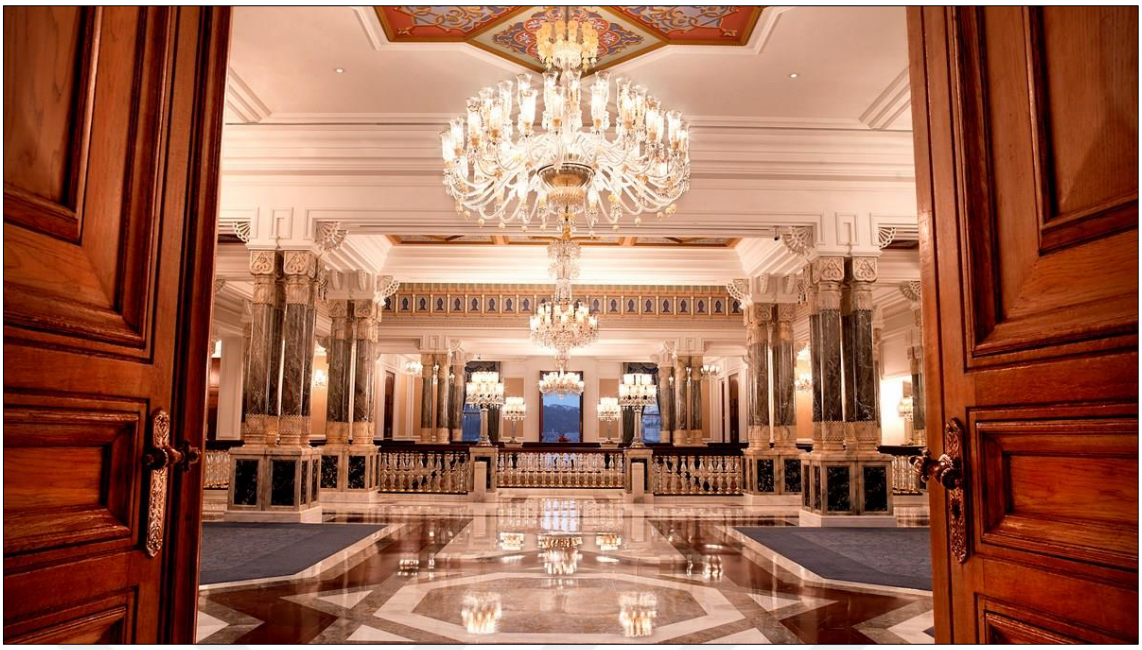
Şekil 4.147 Çırağan Sarayı Cephe [53]

Şekil 4.148 Çırağan Sarayı Deniz Tarafı Avlu Girişi [53]

Bezeme: Günümüze ulaşamayan iç mekan hakkında, fotoğraflar ve çizimler yardımıyla edinilen bilgiler, bize Çırağan Sarayı dekorasyonunun, Wilhelma Sarayı'ndan esinlendiğini gösterir [54]. İç dekorasyon konusunda, Beylerbeyi hatta Dolmabahçe Sarayı'nda rastlanmayan özene Çırağan Sarayı'nda rastlanır. Halılar ve mobilyalar özel sipariş olup, yapı içindeki diğer bezeme öğeleriyle bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. "Şeşper" adı verilen ve halılarda uygulanan altıgen motifin hemen aynısı tavanlarda da tekrarlanmıştır. Sarayın içinde Oryantalist vurgular ağırlık kazanır [52]. Eski fotoğraflarından anlaşıldığına göre taht salonu "Mauresque" öğeler barındıran oldukça özgün bir Oryantalist tasarımdır [3].

Saray 1910'da çıkan bir yangınla bir harabeye dönmüş, 1987 yılına kadar da herhangi bir müdahale olmaksızın kalmıştır. Sonrasında ise otel projesi için yenilenmiştir [9].

Şekil 4.149 Merdivenli Sofa [53]

Şekil 4.150 Çırağan Caddesi Yönü Girişi

Şekil 4.151

Dış Avlu Kapısı Çırağan Caddesi Yönü

Şekil 4.152

Çırağan Sarayı Köprüsü Detay

Şekil 4.153 Köprü Sütun Demetleri

Şekil 4.154 Çırağan Sarayı Köprüsü

4.1.16 Kabataş Erkek Lisesi (Feriye Saraylarından Seyfettin Efendi Sahil Sarayı)

İstanbul İli'nin Beşiktaş İlçesi'nin, Yıldız Mahallesi'nin, Çırağan Caddesi üzerinde yer alır. Günümüzde lise olarak işlevini sürdürmektedir.

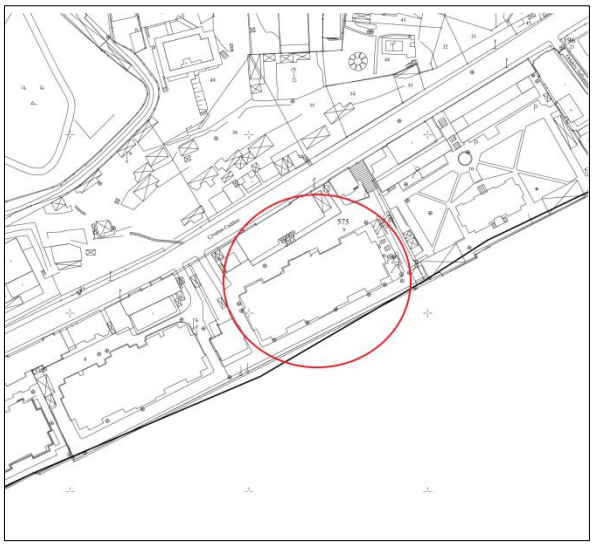
Sultan Abdülaziz tarafından Çırağan Sarayı'nın ek yapılarından biri olarak yaptırılmıştır (Şekil 4.158). Kesin yapılış tarihi belli değildir. Çırağan Sarayı ile beraber yapıldığı düşünülmektedir. Mimarı kesin olarak bilinmemektir, fakat; çoğu kaynakta mimarı için Balyan ailesinin adı geçmektedir. Çırağan Sarayı'nın ek yapıları, Feriye Sarayları olarak adlandırılmaktadır. Bu bölgenin güvenliğini sağlamak için bir de Feriye Karakolu yaptırılmıştır.

İbrahim Tevfik Efendi Sahil Sarayı: Günümüzde Galatasaray Üniversitesi

Cemaleddin Efendi Sahil Sarayı: Günümüzde Kabataş Erkek Lisesi Yurt Binası

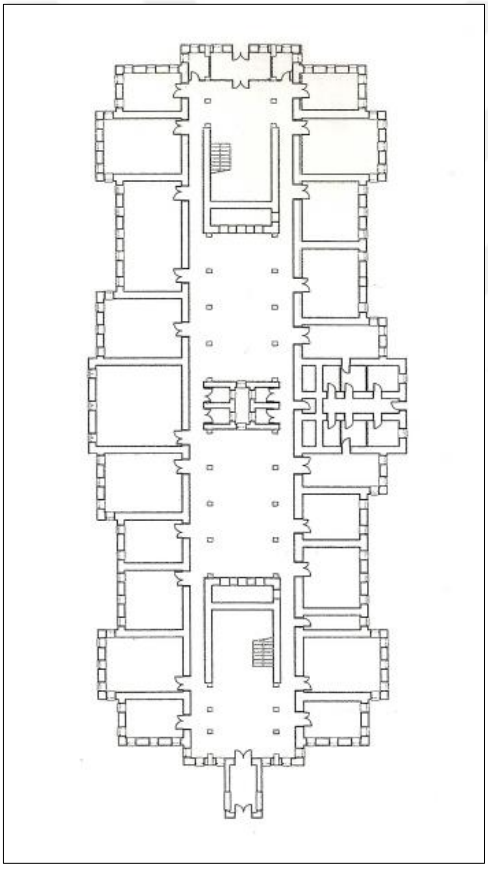
Seyfettin Efendi Sahil Sarayı: Günümüzde Kabataş Erkek Lisesi [55].

1923 yılında eğitim hayatına başlayan Kabataş Erkek Lisesi, binasının yetersiz kalması üzerine 1928 yılında bugünkü binası olan Feriye Saraylarının sonuncusuna taşınmıştır. Binanın dış cephesi korunmuş olmakla beraber iç mekan ahşap döşemeler betonarmeye dönüştürülmüştür [45].

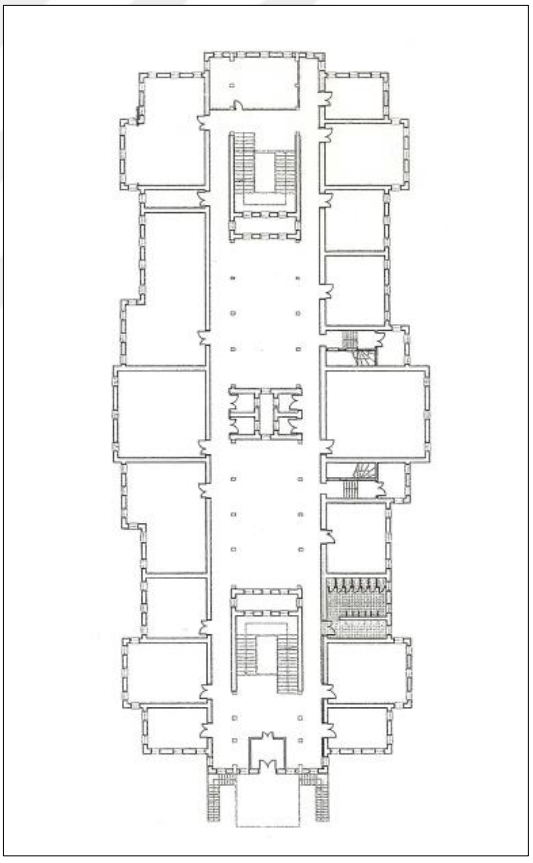

Şekil 4.155 Kabataş Erkek Lisesi Vaziyet Planı

Plan: Yapı dikdörtgen formdadır (Şekil 4.157). Yüksek bir bodrum kat üzerine iki kat olarak planlanmış yapı kâgirdir. Uzun kenarı kuzey-güney doğrultusunda denize paralel olarak uzanmaktadır. Dönemin diğer yapıları gibi iç sofalı bir plana sahip olan yapının iki girişi dar cephelerde bulunurken, üçüncü giriş ise uzun cephenin orta kısmına rastlayacak şekilde birinci katta yer alır. Yapının merkezinde yer alan iki dikdörtgen sofaya, değişik büyüklüklerde olan odaların her iki yönde sıralanması ile plan oluşturulmuştur. Merdivenler, dar cephelerdeki giriş kapılarına yakın olarak konumlandırılmışlardır. Yapının tam ortasında ışık holü bulunur. Sofaların iki kenarında sütunlar sıralanmıştır. Yapının birinci ve ikinci kat planları hemen hemen aynıdır [55].

Şekil 4.156 Zemin Kat Planı [55]

Şekil 4.157 Birinci Kat Planı [55]

Cephe: Yüksek bir zemin üzerinde yükselen iki katlı bina oldukça sade bir cepheye sahiptir (Şekil 4.158). Cepheye Neo-Klasik üslup hakimdir. Dönemin diğer yapılarında da uygulanan yöntem ile yani duvarlardaki girinti ve çıkıntılarla cephe hareketlendirilmiştir. Denize bakan uzun cephede, yanlarda

üçlü pencere dizisini içine alan iki çıkma bulunur. Ortadaki çıkma dokuz pencere dizisini içine alır ve üçlü bir pencere dizisi ile tekrar çıkma yapar. En dış çıkmada her pencere arasında dikdörtgen plastırlar yer alırken, diğer çıkmalarda plastırlar sadece kenarlarda kullanılmıştır. Yapıda çok sayıda bulunan pencerelerde ise farklı şekiller tercih edilmiştir. Zemin kat pencere bitimleri yuvarlaktır ve pencereler üst kat pencerelerine göre daha küçüktür. Birinci ve ikinci katın pencere düzenleri aynıdır. Cephenin en gerisindeki pencerelerin bitimleri düzdür. Orta çıkmanın ilk seviyesindeki pencereler basık kemerli, ikinci seviyedekiler ise yuvarlak kemerlidir. Yanlarda bulunan çıkmalardaki pencereler de yuvarlak kemerlidir. Katlar arasında silmeler yer alır.

Şekil 4.158 Kabataş Erkek Lisesi Çırağan Caddesi Cephesi

Şekil 4.159 Kabataş Erkek Lisesi Giriş

Bezeme: Yapının ikinci katında tavan süslemeleri bulunmaktadır. Tavan süslemeleri ahşap üzerine yapılmıştır. Desenler üç boyutlu hissi uyandırmaktadır (Şekil 4.161). Pembe, yeşil ve sarının pastel tonları renk seçiminde ağırlıktadır (Şekil 4.64). Geometrik desenler ve onların içlerinde bitkisel motifler ile bezeme oluşturulmuştur (Şekil 4.163). Dönemin diğer yapıları ile benzerlik gösterir. Öğretmenler odası tavanında bulunan on altıgen geçmeli desen oldukça etkileyicidir (Şekil 4.162). Sekiz köşeli Selçuklu yıldızı olarak bilinen form da bezemelerde kullanılmıştır. Dikdörtgen, kare, altıgen, yıldız gibi geometrik desenlerden oldukça fazla kullanılmıştır (Şekil 4.168).

Şekil 4.160 Tavan Bezeme Detay

Şekil 4.161 Tavan Bezeme Detay

Şekil 4.162 Tavan Bezeme Detay

Şekil 4.163 Tavan Bezeme Detay

Şekil 4.164 Tavan Bezeme Detay

Şekil 4.165 Tavan Bezeme Detay

Şekil 4.166 Tavan Bezeme Detay

Şekil 4.167 Tavan Bezeme Detay

Şekil 4.168 Tavan Bezeme Detay [55]

4.1.17 Pertevniyal Valide Sultan Külliyesi

İstanbul İli'nin, Fatih İlçesi'nin, İskender Paşa Mahallesi'nin, Atatürk Bulvarı üzerinde yer almaktadır. Günümüzde cami olarak işlevini sürdürmektedir.

Külliye 1869-1871 yılları arasında Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Valide Sultan adına Aksaray semtinde yaptırılmıştır. Külliye; cami (Şekil 4.171), mektep, türbe, muvakkithane ve çeşmeden (Şekil 4.174) oluşmaktadır. Ancak hepsi günümüze ulaşmamıştır [56]. Eski kentin son selatin camisidir [28]. Yapının mimarı bilinmemektedir. Kaynaklarda İtalyan Montani'nin (kendisi mimar değildir) ve inşaat sürecinde Sarkis ve Agop Balyan'ın ismi geçmektedir [56].

İstanbul'a, Kraliçe Victoria devrinin Neo-Gotik üslubu 1869'da Kırım Kilisesi ile girer. Pertevniyal Valide Sultan Camii, Neo-Gotik üslubun İslami öğeler ve Klasik Osmanlı izleriyle birlikte kullanıldığı iki camiden bir tanesidir. Neo-Gotik izler

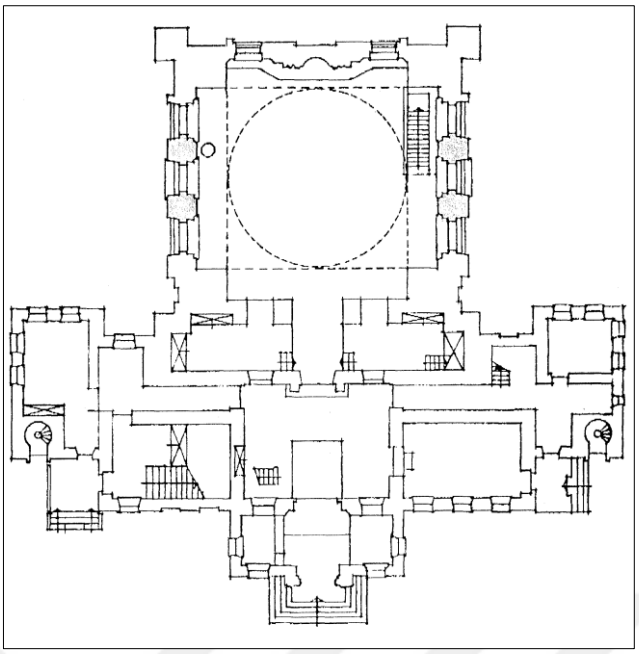
yapının geneline hakim olan dikey vurguda ve pencere detaylarında karşımıza çıkar [6].

Celal Esad Arseven ise bu dönem yapılarında Yunan sanatından Hint sanatına kadar çok çeşitli üslupların mimaride bir arada denendiğinden bahseder ve bu örneklerden biri olarak da Pertevniyal Valide Sultan Camisini gösterir [57].

Şekil 4.169 Pertevniyal Valide Sultan Camii Vaziyet Planı

Plan: Cami kare formunda harim bölümü ve güney-batı yönünde yerleştirilmiş hünkar kasrı ile çağdaşlarıyla benzerlik göstermektedir. Nusretiye Camii, Dolmabahçe Camii ve Ortaköy Camii gibi birkaçını örnek verebileceğimiz 19. yüzyıl camileriyle aynı plan (Şekil 4.170) şemasını tekrarlamaktadır. Caminin kare harim bölümü üzeri on altıgen kasnaklı yüksek bir kubbe ile örtülüdür. Kubbe dört köşe payesine oturmaktadır. Dışardan bakıldığında kubbe yapının alt kısmıyla bir bütünlük sergilemez hatta kubbeyi kaldırdığımızı düşündüğümüzde, cami bir kasır ya da köşk havasına bürünebilmektedir. Aynı örnek Yıldız Hamidiye Camii'nde de karşımıza çıkar. Caminin genelinin simetrik olduğu söylenebilir. Hünkar kasrı ve mahfili cami sahnının iki yanında yer almaktadır. Son cemaat yerinin de caminin içine çekildiğini görmekteyiz ki bu özelliğiyle de 19. yüzyıl camileriyle benzerlik gösterir [56]. Ana giriş birkaç basamakla önce küçük bir araya, oradan da hünkar kasrına açılır. Buradan harim kısmına ve kasrın üst katlarına geçiş yapmak mümkündür.

Şekil 4.170 Pertevniyal Valide Sultan Cami Planı [56]

Cephe: Yapının kubbesi Bizans yapılarındaki kubbeyi hatırlatır. Cephelerde ise Neo-Osmanlı ve Neo-Gotik izler görülür. Caminin dört cephesinden üçü yatay olarak iki bölüme ayrılırken, düşey olarak beş bölümden oluşmaktadır (Şekil 4.173). Kubbeyi taşıyan kemerlerin ayakları duvar örgüsüyle gizlenmiş ve üzerine her katta olmak üzere, mihrap nişi motifi yerleştirilmiştir. Üçgen bir alınlıkla bitirilen orta kısım hafifçe çıkıntılıdır. Alınlığın altı ise mukarnaslarla döşelidir. Çıkıntılı bölümün alt katını ise büyük alınlığın küçük bir tekrarı olarak görebiliriz. Orta grupta yer alan altı pencere sivri kemer olmasına rağmen, üzerindeki gül bezemesiyle, pencerelere gotik pencere havası verir (Şekil 4.172). Böylelikle alışılagelmiş Osmanlı öğelerinden uzaklaşıldığı görülür [28].

Köşe kuleleri alt kısımda kare formda iken yukarıda sekizgen bir forma dönüşür. Kare olan kısımlarda süsleme olarak kör nişler, istiridye kabukları ve bitkisel motifler yer alırken, sekizgen kısımda mukarnaslar ve geometrik düzenler tercih edilmiştir. Kulenin en üst kısmı ise soğan formunda, Hint mimarisi özelliği taşıyan bir kubbe ile örtülmüştür.

Külliyenin anıtsal giriş kapısı (Şekil 4.174) ise İslam Oryantalizminin iyi bir örneği olarak değerlendirilebilir. Cami eklektik bir özellik gösterirken, anıtsal

giriş yalnızca İslam ve Osmanlı süsleme özellikleri sergiler. Kısmen de olsa barok ve rokoko etkisini de bitkisel motifler üzerinde görebilmekteyiz [56]. Giriş kapısının sağında ve solunda olmak üzere dört birimden oluşan çeşme bulunur. Çeşme tek yüzlü duvar çeşmesi tabir edilen biçimde yapılmıştır [58].

Şekil 4.171 Pertevniyal Valide Sultan Camii Cephe

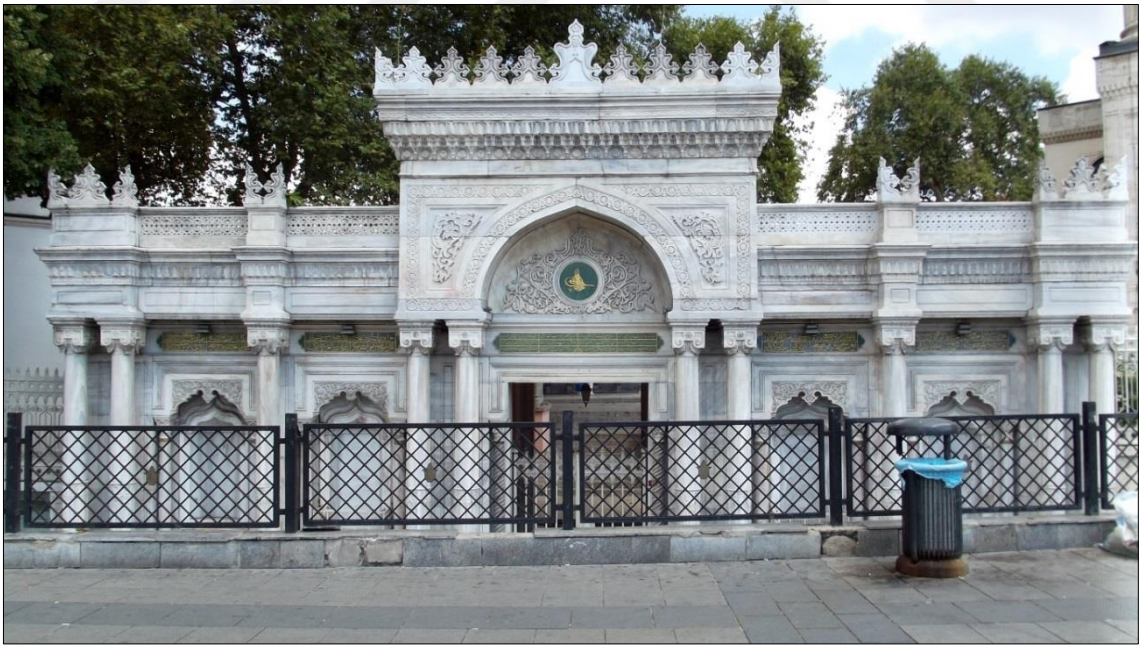
Bezeme: Caminin süslemelerinde Rumi ve Hatai denen geleneksel motifler oldukça yaygındır (Şekil 4.177). Yine Osmanlı Klasik mimarisinde avlu kapıları, giriş kapıları ve minber kapısı üstlerinde gördüğümüz taç kenarlığı şeklindeki süslemeye yapıda sıkça rastlanır [9]. Ancak Afife Batur iç bezemede kullanılan motiflerin 16. ve 17. yüzyıllardaki örneklerinden renk ve boyut gibi açılardan farklılık gösterdiğini ve Osmanlı bezeme geleneği açısından yeni bir yorum olduğunu söyler [59]. Goodwin'e göre iç bezeme Sinan Paşa Cami ve Beylerbeyi sarayına benzemektedir fakat sarayın kaldırabildiği süsün, camiye uymadığı düşüncesindedir [56]. Çeşmesinde istiridye desenli moresk başlıklı sütunlar kullanılmıştır (Şekil 4.175).

Şekil 4.172 Cephe Detay

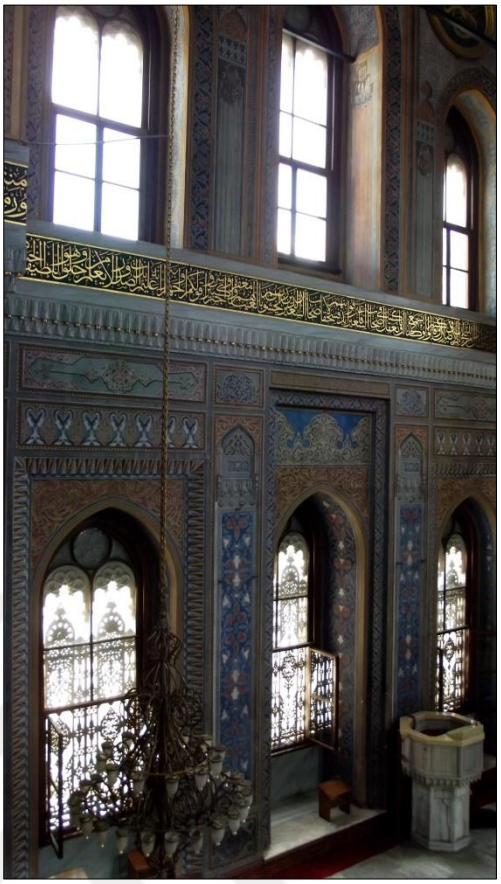
Şekil 4.173 Cephe Detay

Şekil 4.174 Pertevniyal Valide Sultan Külliyesi Çeşmesi

Şekil 4.175 Çeşme Detay

Şekil 4.176 Harim Pencereleri

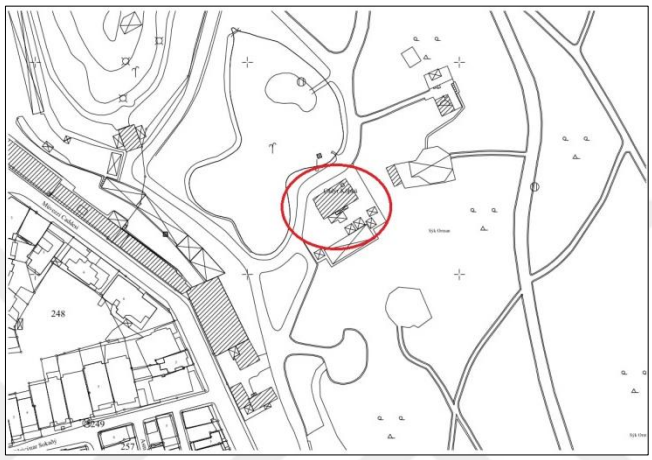

Şekil 4.177 Bezeme Detay

4.1.18 Yıldız Çadır Köşkü

İstanbul İli'nin, Beşiktaş İlçesi'nin, Yıldız Mahallesi'nde, Yıldız Korusu içinde yer almaktadır. Günümüzde köşk (Şekil 4.179) Beltur tarafından kafeterya olarak işletilmektedir.

Yıldız Parkı içinde yer alır. 1871'de Sultan Abdülaziz tarafından, saray bahçesine dekor amaçlı yaptırılmıştır [60].

Şekil 4.178 Yıldız Çadır Köşkü Vaziyet Planı

Plan: Köşk dikdörtgen bir plana sahiptir. Alçak tavanlı bir zemin kat ile üzerinde tam bir kattan oluşan kâgir bir yapıdır. Tam katta ortada bir giriş holü ve yanlarda iki oda bulunmaktadır. Günübirlik geziler için tasarlandığından köşkte yatak odası ve banyo gibi bölümler bulunmamaktadır [1]. Ön ve arka cephede olmak üzere iki giriş kapısı mevcuttur.

Cephe: Köşkün ön cephesi, bu dönem yapılarında çok rastlanan, iki kollu mermer bir merdivene sahiptir (Şekil 4.181). Köşke giriş bu merdivenlerle sağlanır. Ön cephedeki tek süsleme kapı üzerinde bulunan ve köşkün geneline hakim olan çiçek desenli taş kabartmalardır.

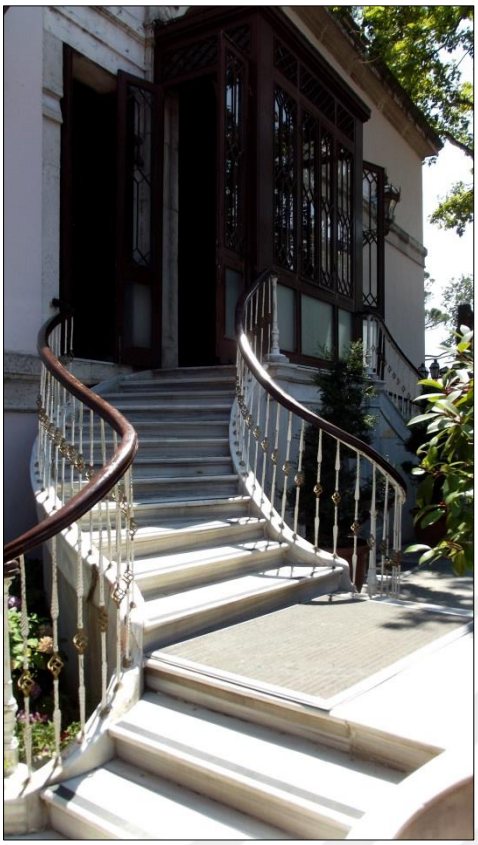
Köşkün arka cephesi üç bölüme ayrılmıştır (Şekil 4.179). Orta kısımda yer alan balkon dört sade ayak tarafından taşınmaktadır. Yuvarlak kemerli balkon kapısının yanlarında iki küçük dikdörtgen pencere yer alır. Balkon kenarlarındaki cephelerde yer alan çift pencereler oldukça yüksek tutulmuştur.

Pencere bitimleri basık kemerle sonlandırılmıştır. Kapı ve pencere üstleri ile çatı bitiminde kabartma taş ile dönemin zevkini yansıtan çiçek desenleri işlenmiştir.

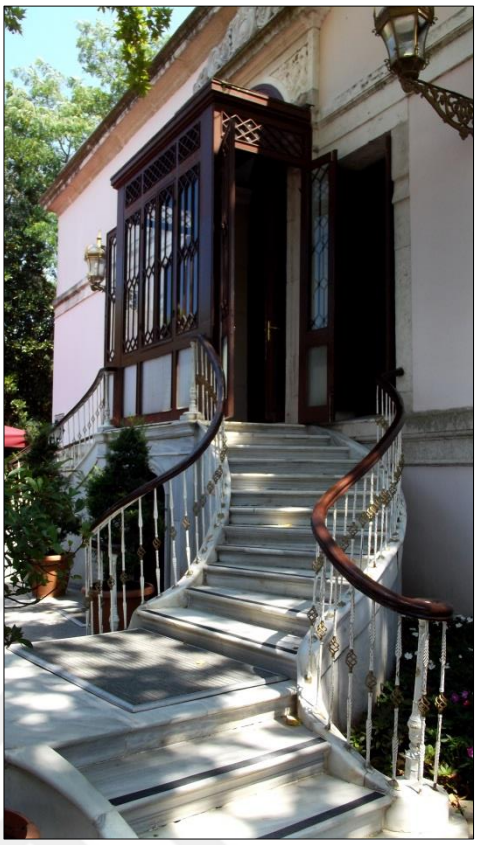
Bodrum kat cephesinde, balkonun altına denk gelen orta kısımda bir kapı, kapının yanların da basık kemerli iki pencere, yanlarda da dört tane olmak üzere birbirinin aynı toplam altı pencere bulunur.

Şekil 4.179 Yıldız Çadır Köşkü Cephe

Şekil 4.180
Çift Kollu Giriş Merdivenleri

Şekil 4.181
Çift Kollu Giriş Merdivenleri

Bezeme: Ağırlıklı olarak çiçek desenleri kullanılmış, kenar kısımlara yerleştirilen daireler içine hayvan figürleri bulunan doğa resimleri yağlı boya ile resmedilmiştir (Şekil 4.182).

Şekil 4.182 Tavan Bezeme Detayı

Şekil 4.183 Tavan Bezeme Detayı

Şekil 4.184 Tavan Bezeme

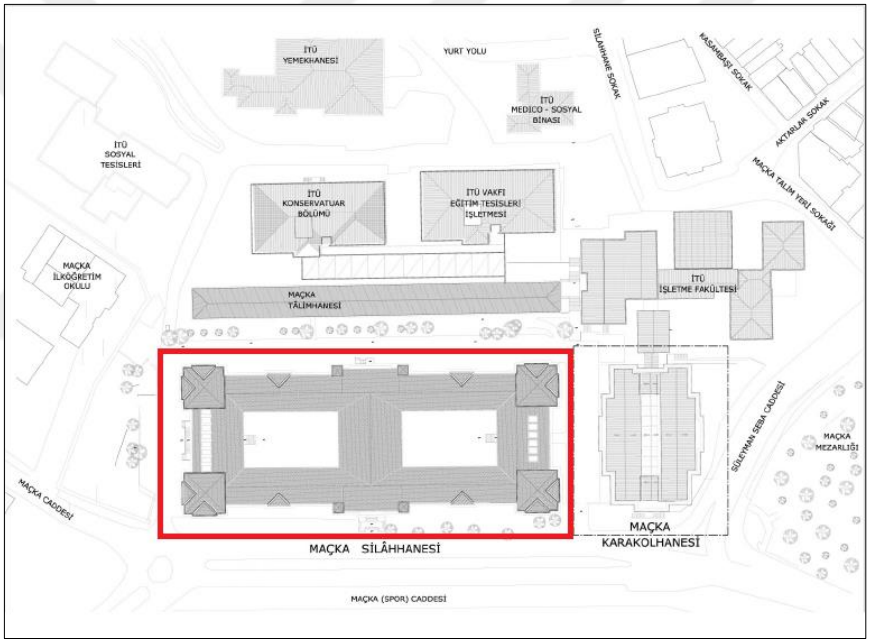

Şekil 4.185 Tavan Bezeme Detayı

4.1.19 Maçka Silahhanesi

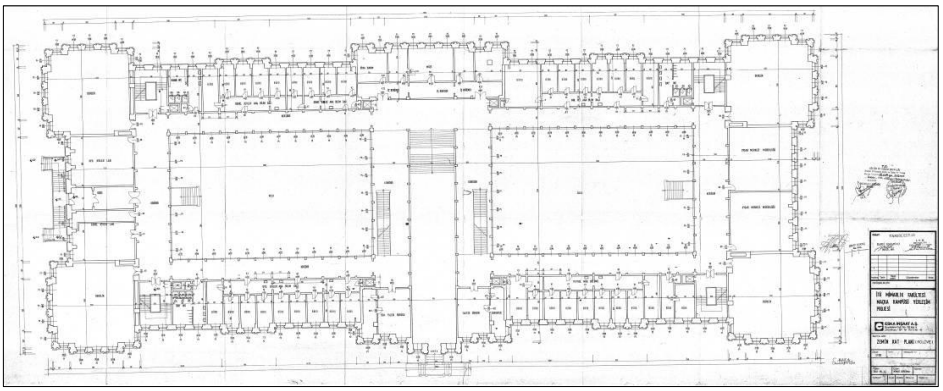
İstanbul İli'nin, Şişli İlçesi'nin, Maçka Caddesi üzerinde yer alır. Günümüzde İstanbul Teknik Üniversitesi, yabancı diller fakültesi olarak kullanılmaktadır.

1873 yılında Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılmıştır. Yapımını Sarkis Balyan üstlenmiştir. Yapı (Şekil 4.188) Cumhuriyet döneminde eğitim binası olarak faaliyet vermek için hazırlandığında, dış duvarlar korunmuş fakat içi tümüyle değiştirilmiştir. Bu değişim rölövelerle belgelenmediğinden, orijinal iç düzenlemesi ve planı hakkında bilgimiz yoktur. Maçka Silahhanesi bugün bile İstanbul'un sayılı anıtları arasında yer alır. Bunu da büyük boyutu, pahalı ve özenli yapımı ile tasarımındaki sadelikten alır [61].

Şekil 4.186 Maçka Silahhanesi Vaziyet Planı [62]

Plan: Neo-klasik üslupta olan yapı, dikdörtgen formda ve yığma kâgirdir [15]. Yapı büyük bir dikdörtgen zemin üzerinde yükselir (Şekil 4.187). İçeride büyük bir değişikliğe maruz kalmadığı varsayılırsa, ana şema, girişe göre orta aksın iki yanında, simetrik bir çift orta avlu çevresinde şekillenen şemaya sahiptir [61]. Yapıda ikisi ana olmak üzere altı adet giriş kapısı bulunmaktadır ve hepsinin kot yüksekliği farklıdır [63].

Şekil 4.187 Maçka Silahhanesi Zemin Kat Planı [63]

Cephe: Eğim farkından ötürü güney cephe yüksek bir bodrum üzerinde iki kat iken kuzey cephede yine bodrum üzerinde fakat üç kat olarak uygulanmıştır. Kitle ve cepheler aksiyal ve simetrik bir tasarıma sahiptir. Simetri vurgusu köşelerdeki üç katlı kule kütleleriyle sağlanmıştır [61]. Yapının güneye bakan uzun cephesinde giriş bölümü de öne doğru çıkmalar yaparak ve iki yanda birer akslık yükseltilerle belirtilerek ekseni bir kez daha vurgulamış olur ki girişin tam üstündeki bayraklı ve tuğralı armalarla bu vurgu artırılır (Şekil 4.188). Giriş kapısının üzeri yarım daire kemerlidir. Üzerinde hünkar dairesinden ulaşılan bir balkon bulunur. Hünkar dairesinde düz atkılı ve söveli pencereler kullanılırken, giriş katında ve üst katta çıkma yapan bölümlerde yarım daire kemerli pencereler bulunur. Kat aralarında ve saçakta geniş profilli silmeler kullanılmıştır [15]. Yapıda öne doğru çıkma yapan dört köşesindeki kuleleri ile güney-batı ve kuzey-doğu cepheleri orta akslarının iki yanındaki kuleler bir kat daha yükseltilmiştir [63]. Yapının geneline hakim olan Neo-Klasik üsluba uygun bir bezeme programı ve pencere düzeni mevcuttur. Kat hizalarını bölen profilli taş silme ve saçaklar kullanılarak yatayda süreklilik sağlanmıştır. Çıkma yapan kısımların kenarlarında kullanılan taş plastırlar ile de düşeye vurgu yapılmıştır.

Bodrum katta düz atkılı pencereler kullanılmıştır. Birinci katta ağırlıklı olarak yarım daire kemerli yüksek pencereler tercih edilmiştir. Ana giriş kapısının bulunduğu, öne çıkma yapan cephelerdeki kule cephesinde, sadece düz atkılı pencereler bulunur. Bu düzenleme, birinci kattaki yarım daire pencere düzenini böler. İkinci katta ağırlıklı olarak düz atkılı pencereler kullanılırken, bu düzeni,

öne çıkma yapan cephelerdeki, yarım daire kemerli pencereler böler (Şekil 4.190).

Cepheler profilli taş saçak ve parapet duvarı ile sonlanır. Ana kütleden bir kat daha fazla yükselen kısımlar Marsilya kiremit kaplı topuz çatı ile son bulur [63].

Şekil 4.188 Maçka Silahhanesi Ön Cephe

Bezeme: Yapıda bahsedebileceğimiz tek özgün kısım, dış taşıyıcı duvarların meydana getirdiği cephelerdir. Bu nedenle iç mekan ile ilgili bahsedebileceğimiz her hangi özgün süsleme veya detay bulunmamaktadır [63].

Şekil 4.189 Öğrenci Girişi Detay

Şekil 4.190 Cephe Detay

4.1.20 Akaretler (Sıra Evler)

İstanbul İli'nin, Beşiktaş İlçesi'nin, Vişnezade Mahallesi'nde yer almaktadır. Günümüzde ofis, mağaza, restoran ve otel olarak kullanılmaktadır.

Sultan Abdülaziz tarafından, 1875'de Sarkis Balyan'a yaptırıldığı kaynaklarda geçer [64]. Akaretler (Şekil 4.192) İstanbul'un tasarımına biçim vermede kullanılmış tek sıra ev projesidir [6]. Konutlara hava fotoğrafından bakılacak olursa gemi burnuna benzemektedir. Sultan Abdülaziz'in denizciliğe olan merakı nedeniyle böyle bir tasarıma gidildiği söylenebilir (Şekil 4.192).

Ondokuzuncu yüzyıl ortalarından itibaren İstanbul kent dokusu içinde sıra evler gözükmektedir. İstanbul'daki İlk örneklerinin hangi semtte ve kimler için yapıldığı bilinmemektedir, fakat; ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durum göz önüne alınınca, sıra evlerin gelir getiren bir yatırım olarak kabul görmesi ve yaygınlaşması beklenen bir sonuçtur. Saray tarafından bir İrade-i Hümayunla, 1875 yılında sıra evlerden oluşan Akaretler Mahallesi kuruldu. Sultan Abdülaziz Maçka'da yaptırmayı planladığı Aziziye Camisi'ne gelir getirmesi amacıyla yüz otuz üç konuttan oluşan, Y biçiminde planlanmış ve üç

sokağa taşan bu sıra evleri yaptırmıştır [65]. 66 parsel üzerinde, 133 konuttan oluşan bu sıra evleri konum ve büyüklük bakımından birbirlerinden çok farklı değillerdir. En farklı olan, üçgen biçimli adanın köşe parselidir (Şekil 4.192). Belirli bir geometrik şekle sahip değildir. Üç cephesi de yola bakar ve 600 metrekare alanıyla en büyük parseli oluşturur. Geri kalanların tümü ise küçük kenarları yol cephesine bakan, dikdörtgen ve 180-200 metrekare arasında değişen parsellerden oluşur. Yoldan cephe alan kenarları, her bir grup içinde aynı genişliğe sahiptir [66].

Şekil 4.191 Akaretler Vaziyet Planı

Plan: Batı etkisinde ve düzenli planlara sahip bir yapı topluluğudur [6]. Akaretler sıra evlerinde iki ana tip plan ve bunlardan küçük farklar içeren varyantları bulunmaktadır.

Birinci tip, yandan girişli olup önde salon, arkada yatak odaları ve ortada servis alanları olan plan modelidir. Bu tipte merdivenin ortada ya da yanda oluşu, arkada tek veya çift oda bulunuşuna göre farklılık gösterir. Kayıp alanlar en aza indirgenmiştir, mutfak ve banyo ise günümüz ölçülerine göre daha küçük planlanmıştır.

İkinci tip, yalnızca beş tane olup çift parsel büyüklüğündeki alanlarda uygulanmıştır. Ortada yer alan tek bir merdiven çekirdeğine bağlanmış iki konut birimi sayesinde altı daireli bir konut tipi elde edilir. Önde salon, arkada iki oda

ve ortada servis alanlarıyla, birinci tipteki plan özelliklerini gösterir, fakat; kullanıcıya artık daha konforlu boyutlar sağlamaktadır [66].

Cephe: Cepheler sade, simetrik ve klasik motiflere sahiptir (Şekil 4.196). Yerel öğeler olarak cumbalı pencereler de kullanılmıştır (Şekil 4.195). Böylelikle hem Batılı hem de geleneksel unsurların bir arada olduğu bir model kentin tasarımına farklı bir katkı sağlamıştır [6].

Akaretler sıra evleri cephe olarak da iki tip özellik göstermektedir:

Birinci tip, birinci katında bir çıkma ve onun üzerinde bir balkon bulunan düzenlemedir (Şekil 4.195). Bu çıkmalar bu tipin en önemli cephe motifini oluşturur. Köşeleri klasik pilastırlarla belirtilmiş çıkmalar büyük ve yüksek kemerli ön pencerelere sahiptir ve bu sayede konutlara anıtsal sayılabilecek bir hava kazandırırlar.

İkinci tip, çıkmasız ve sadece ikinci katta balkonu bulunan düzenlemedir (Şekil 4.194). Daha mütevazi bir görünüm arz eder. Giriş katı kalın ve düz bir profille üst kattan kendini ayırır. Birinci ve ikinci katın pencereleri üçlü gruplar halinde düzenlenmiş, çökertme ve taşmalar yapılarak, bezemesiz olan cepheye mimari bir kalite getirmiştir. Balkonları destekleyen taş konsollar ise cephedeki önemli bir detaydır [66]. Kapılarda ve balkon korkuluklarında dökme demir kullanılmıştır. Tuğla da süsleme elemanı olarak kullanılmıştır [64].

Bu sıra evlerine üslup açısından yaklaştığımızda onu Neo-Klasik olarak niteleyebiliriz [66].

Şekil 4.192 Akaretler Havadan Görünüş [67]

Şekil 4.193 Akaretler

Şekil 4.194 Cephe Detay

Şekil 4.195 Cephe Detay

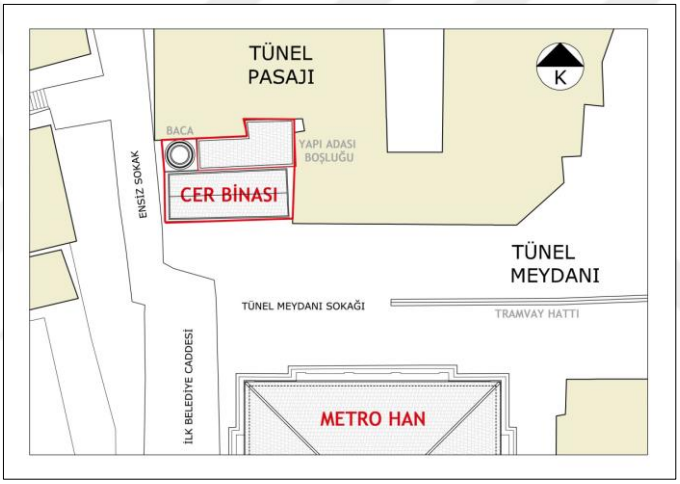
Şekil 4.196 Cephe Detay

Bezeme: İç mekanlarda herhangi bir özgün bezeme bulunmamaktadır.

4.1.21 Cer Binası

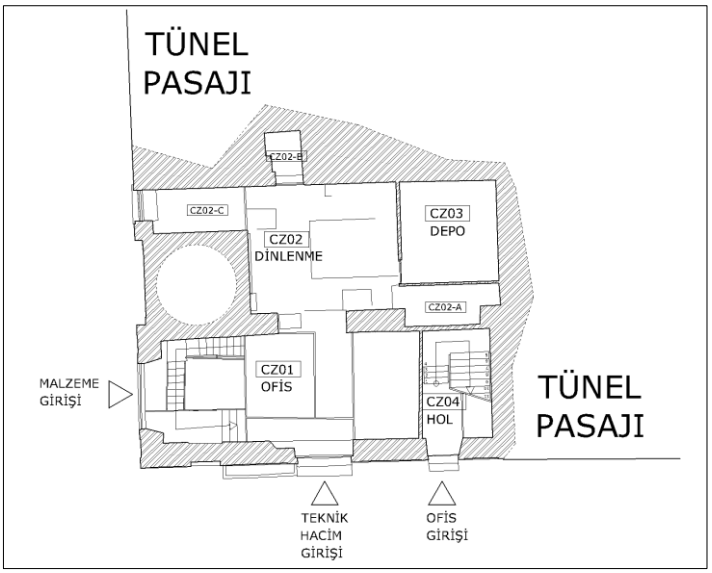
İstanbul İli'nin, Beyoğlu İlçesi'nin, Asmalı Mescit Mahallesi'nin, Tünel Meydanı Sokağı'nda yer almaktadır. Günümüzde yine Tarihi Tünel'in teknik binası olarak kullanılmaktadır.

E.H.Gavand adlı Fransız mühendisin 1867'de İstanbul'a yapmış olduğu ziyareti sırasında, Yüksek Kaldırım'daki insan trafiği dikkatini çekmiş ve asansör tipinde bir yeraltı demiryolu projesini, dönemin Sadrazamı Ali Paşa'ya sunmuştur (1868). Tünel, 1875 yılında yapılan bir açılış töreniyle faaliyete girmiştir. Cer Binası (Şekil 4.201) ise Tünel Hattı ile birlikte bu bölgede varlık göstermiştir. Cer Binası, Tünel hattının teknik kısmı olarak işlev görmektedir [68].

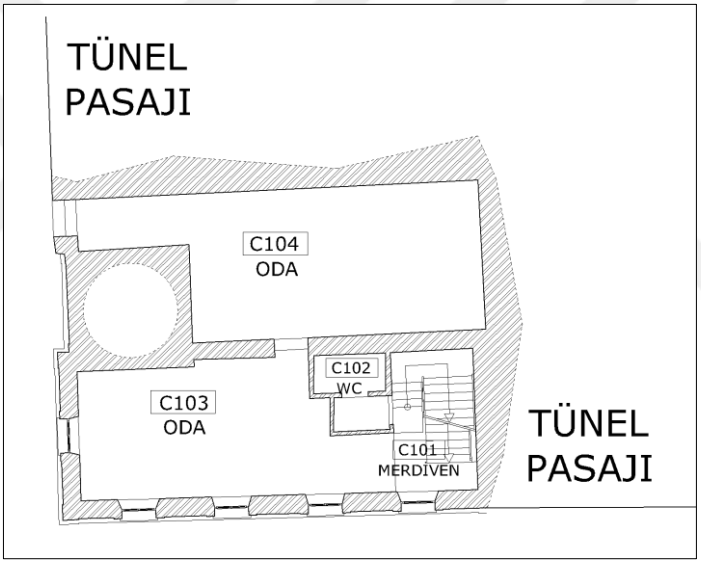

Şekil 4.197 Cer Binası Vaziyet Planı [68]

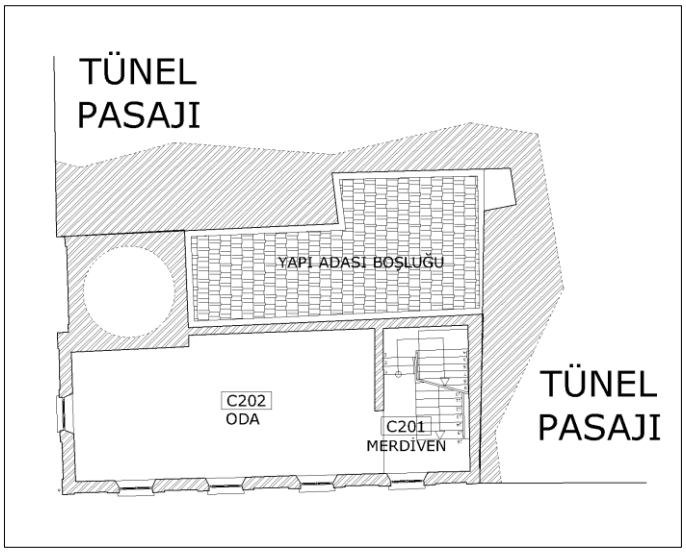
Plan: Yap dikdörtgen bir plana sahiptir. Bodrum katı, zemin katı, onun üzerinde yükselen iki normal kat ve çatı katı yapıyı oluşturur. Yapıya iki cephesinden de giriş vardır. Ayrıca otuz metreye ulaşan bir de bacası bulunmaktadır. Planda malzeme girişi olarak gözüken alandan bodruma, yine planda ofis girişi olarak gözüken alandan üst katlara merdiven ile ulaşılır [68]. İncelediğimiz dönem içindeki yapıların aksine asimetrik bir plana sahiptir. Her katın planı da birbirinden farklıdır.

Şekil 4.198 Cer Binası Zemin Kat Planı [68]

Şekil 4.199 Cer Binası Birinci Kat Planı [68]

Şekil 4.200 Cer Binası İkinci Kat Planı [68]

Cephe: Yapı köşede yer aldığı için, biri Tünel Meydanı Sokağı'na diğeri ise Ensiz Sokak'a bakan iki cephesi bulunmaktadır. Tünel Meydanı Sokağı'na bakan cephe (Şekil 4.201) daha uzundur. Bu cephede iki kapı yer alır. Kapılardan biri zemin kat ve bodrum kata ulaşımı sağlarken diğeri üst katlara çıkışı sağlar. Ensiz Sokak'a bakan cephedeki kapı ise kullanılmamaktadır [68]. Yapının uzun cephesinde dörder tane, kısa cephesinde ise birer tane olmak üzere, basık kemerli pencereler yer almaktadır. Basık kemerlerin ortasında beyaz kilit taşı yer alır. Cephedeki hareketlilik kapı ve pencere pervazlarında, kat silmelerinde ve duvar köşelerinde kullanılan renkli tuğla ile sağlanmıştır. Yapı, kırma çatı ile sonlanır.

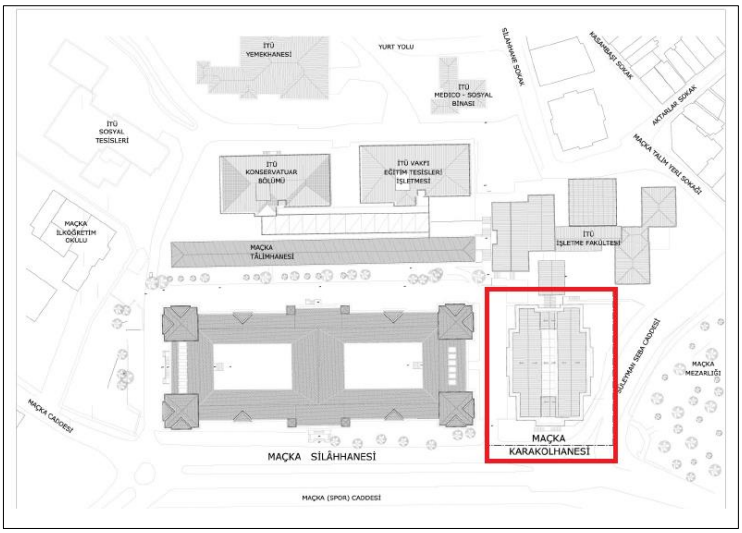
Şekil 4.201 Cer Binası Cephe [68]

Bezeme: İçersinde herhangi bir bezeme bulunmamaktadır.

4.1.22 Maçka Karakolu

İstanbul İli'nin, Şişli İlçesi'nin, Maçka Semti'nin, Maçka Caddesi üzerinde yer almaktadır. Günümüzde İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından İşletme ve Endüstri Mühendisliği Fakültesi olarak kullanılmaktadır.

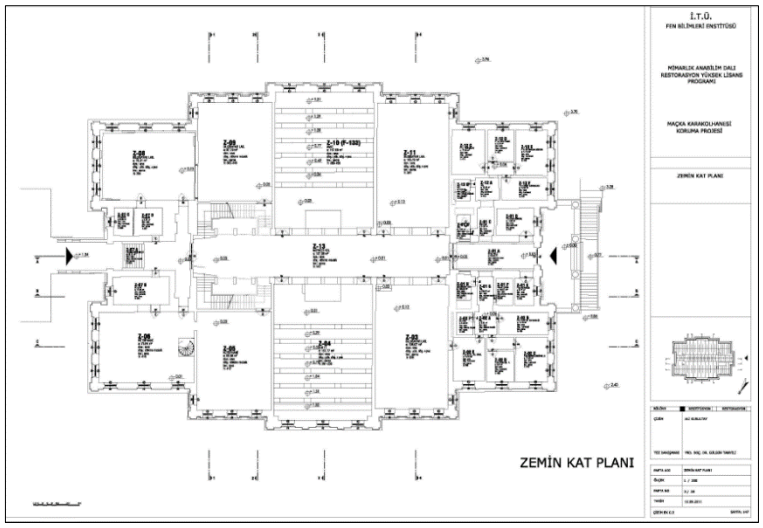
Yapının (Şekil 4.205), Sultan Abdülaziz tarafından Simon ve Sarkis Balyan'a yaptırıldığı Pars Tuğlacı tarafından belirtilmektedir. 1873 tarihinde Maçka Silahhanesi ile birlikte tamamlandığı ya da 1875-1876 yıllarında tamamlandığına dair iki farklı görüş vardır [62].

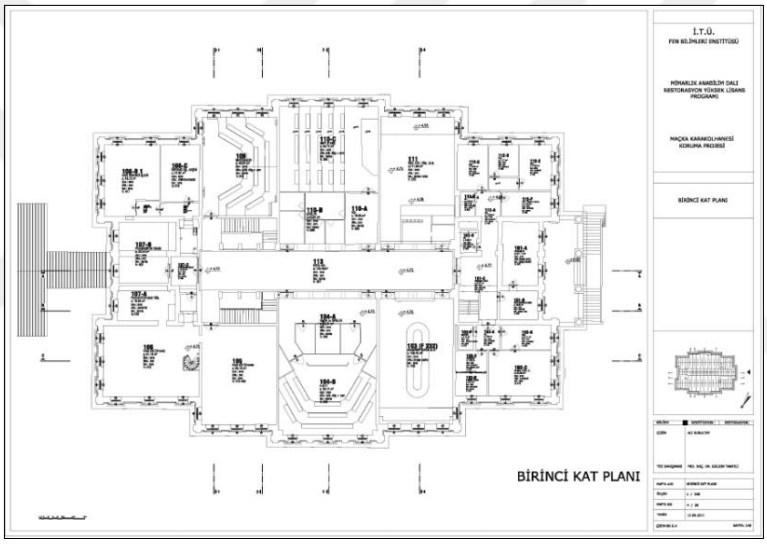
Şekil 4.202 Maçka Karakolu Vaziyet Planı [62]

Plan: Maçka Karakolu, bodrum üzerine iki katlı olarak inşa edilmiş, dikdörtgen, simetrik ve kâgir bir yapıdır. Maçka Caddesi'ne bakan ana giriş kapısına, iki kollu merdivenlerle ulaşılır. Giriş ise dört sütunlu bir saçağın altında bulunan dar cephede yer alır (Şekil 4.205).

Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda yerleştirilmiş binanın arka cephesinden de sonradan yapılan ek binalara bir giriş bulunmaktadır. Orta akstan verilen ana giriş, birbiri ardınca üç hole açılır. Yapıyı boydan boya ikiye ayıran bu üç hol, tüm ana mekanlara doğrudan ulaşmayı sağlar. Orta holün gerisinde kalan mekanlar ise ayrıca bir holle ana hole bağlanır [62].

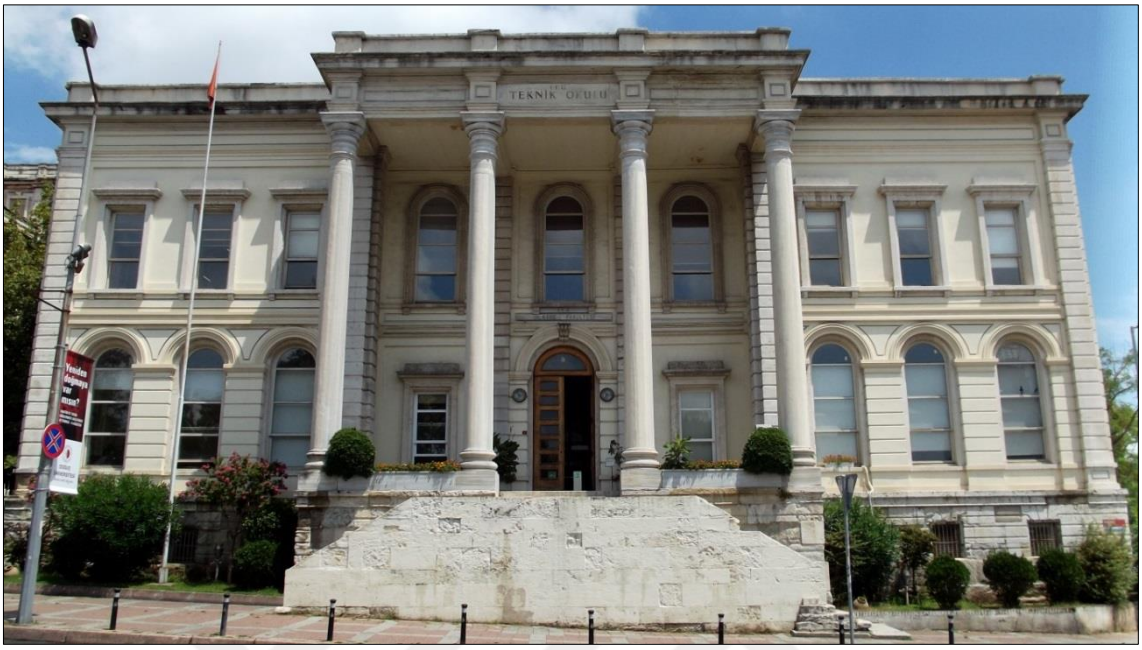
Şekil 4.203 Maçka Karakolu Zemin Kat Planı [62]

Şekil 4.204 Maçka Karakolu Birinci Kat Planı [62]

Cephe: Bu dönem yapılarında sıkça gördüğümüz girinti ve çıkıntı ile kademelendirilmiş cephelerden oluşur (Şekil 4.207). Dikdörtgen formdaki yapının dar cephesi Maçka Caddesi'ne bakmaktadır. Girişe iki kollu merdivenlerle ulaşılır (Şekil 4.205). Girişin yer aldığı cephe öne doğru sütunlarla çıkma yapar. İki kat boyunca uzanan ve Toskana düzenini hatırlatan dört sütun tarafından taşınan çıkma, girişi korunaklı bir hale getirmiştir. Birinci katın pencereleri kapı kenarlarındakiler hariç yuvarlak kemerli olarak tasarlanmıştır. İkinci katta, kapının üzerindeki üç pencere yuvarlak kemerlidir. Yanlarındaki pencereler ise dikdörtgen olarak tasarlanmıştır. Kapı boyutu yarım daire formlu

pencereler ile aynıdır. Sultan Abdülaziz dönemi yapılarının kapı ile pencere boyutlarının hemen hemen aynı oluşu burada da karşımıza çıkar.

Şekil 4.205 Maçka Karakolu Ön Cephe

Bezeme: İçeride herhangi bir özgün bezeme bulunmamaktadır.

Şekil 4.206 Çift Kollu Merdivenler

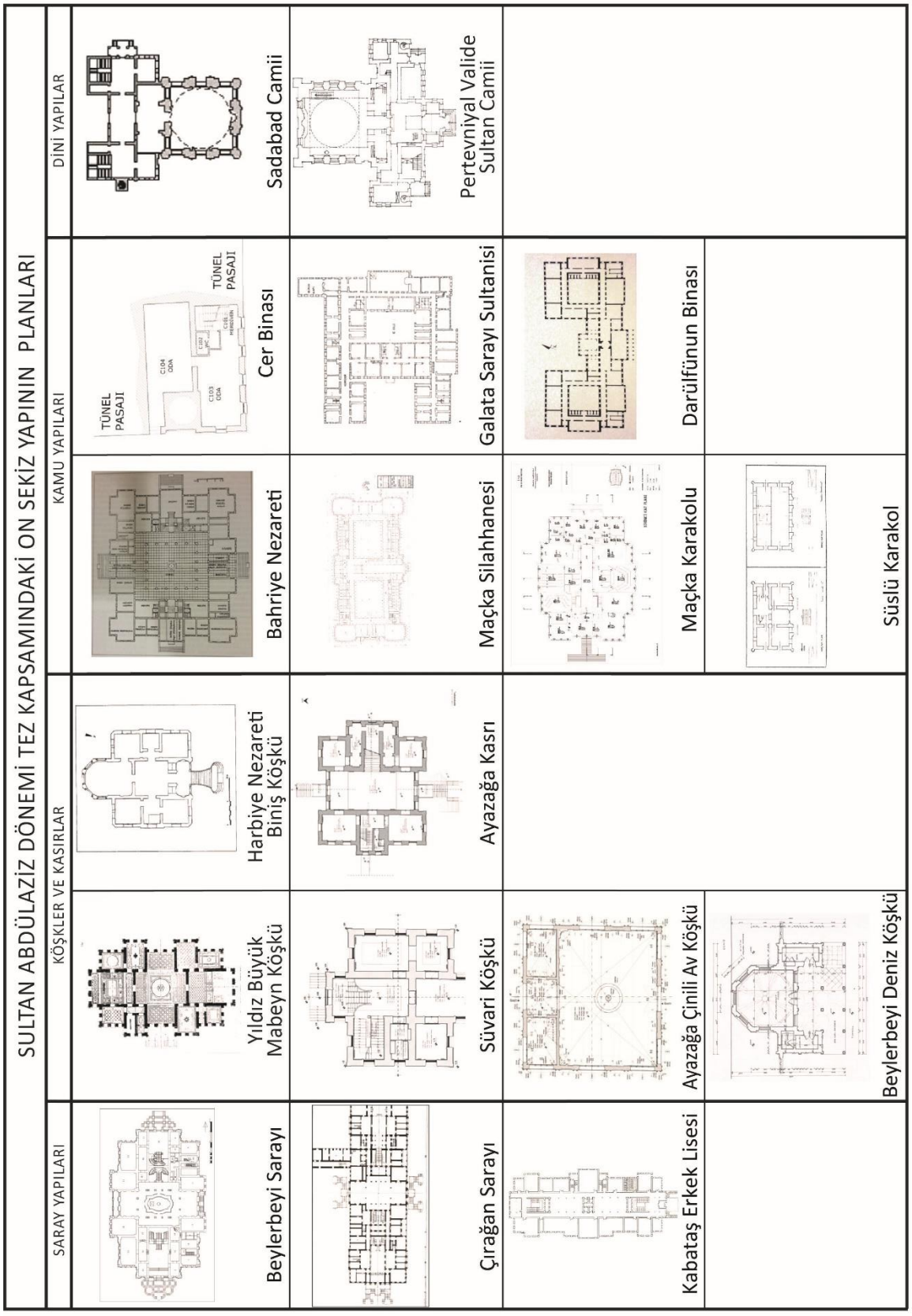
Şekil 4.207 Yan Cephe Detay

5
Sultan Abdülaziz Dönemi İstanbul'daki Yapıların Özelliklerinin Değerlendirilmesi

5.1 Plan Özellikleri

Bu dönem yapıları, ağırlıklı olarak geleneksel Osmanlı Türk evi plan tiplerinden iç sofalı plan tipine uygun olarak tasarlanmışlardır. Mümkün olduğunca birimler simetrik olarak yerleştirilmiştir. Beylerbeyi Sarayı, Çırağan Sarayı, Ayazağa Kasrı, Darülfünun Binası, Maçka Silahhanesi, Büyük Mabeyn gibi daha çok dikdörtgen planlı, Çinili Köşk, Süslü Karakol, Pertevniyal Valide Sultan Camii, Sadabad Camii gibi kare planlı, Harbiye Nezareti Köşkleri, Beylerbeyi Deniz Köşkleri gibi çokgen planlı yapı tiplerine de rastlanmıştır. Ayazağa Kasrı, Çinili Av Köşkü, Süvari Köşkü, Yıldız Büyük Mabeyn Köşkü, Yıldız Çadır Köşkü, Cer Binası, Maçka Karakolu'nda iki giriş, Beylerbeyi Sarayı, Kabataş Erkek Lisesi'nde üç giriş, Çırağan Sarayı, Malta Köşkü, Bahriye Nezareti'nde dört giriş, Maçka Silahhanesi'nde ise altı giriş kapısı mevcuttur. Genellikle yüksek bir bodrum kat üzerinde yükselen iki katlı yapılardır. Yapıların yüksek bir bodrum üzerine konumlanmasından kaynaklı olarak girişlere merdivenle ulaşılır. Bu dönem yapılarında, içerde ve dışarda kullanılan merdivenler genellikle iki kollu tercih edilmiştir. Dış cephede iki kollu merdivenli girişi bulunanlar Yıldız Büyük Mabeyn Köşkü, Malta Köşkü, Süslü Karakol, Çırağan Sarayı, Yıldız Çadır Köşkü, Maçka Silahhanesi ve Maçka Karakolu'dur. Sadabad Camii, Beylerbeyi Sarayı Deniz Köşkü, Galata Sarayı Sultanisi ve Cer Binası girişi ise merdivensizdir. Çoğunlukla simetrinin korunduğu bu yapılarda plan cepheden de okunabilmektedir. Ayazağa Çinili Av Köşkü dışında bütün yapılar kâgirdir (Tablo 5.1).

Tablo 5.1 Tez Kapsamındaki Yapıların Plan Tablosu

5.2. Cephe Özellikleri

Bu dönem yapıları çoğunlukla kâgir yapılardır. Ayazağa Çinili Av Köşkü ve Beylerbeyi Deniz Köşkü tek kat, Harbiye Nezareti Köşkleri ve Yıldız Çadır Köşkü bodrum üzerine tek kat, Yıldız Büyük Mabeyn Köşkü, Ayazağa Kasrı, Süvari Köşkü, Beylerbeyi Sarayı, Süslü Karakol, Malta Köşkü, Bahriye Nezareti, Çırağan Sarayı, Kabataş Erkek Lisesi, Maçka Silahhanesi ve Maçka Karakolu bodrum üzerine iki kat, Galata Sarayı Sultanisi ve Darülfünun üç kat olarak yapılmıştır. Oldukça sade olan cephelerde tek düzeliği kırmak için girinti ve çıkıntılar yapılarak cepheler hareketlendirilmiştir. Yıldız Büyük Mabeyn Köşkü, Ayazağa Kasrı, Süvari Köşkü, Beylerbeyi Sarayı, Bahriye Nezareti, Darülfünün, Çırağan Sarayı, Kabataş Erkek Lisesi, Maçka Silahhanesi ve Maçka Karakolu'nun cephesi bu şekilde tasarlanmıştır. Dört cephe de aynı özelliklere sahiptir.

Pencere açıklıkları oldukça geniş tutulmuş ve çok sayıda pencere kullanılmıştır. Sade olduğundan bahsettiğimiz cephelerde farklı pencere tipleri bir arada kullanılarak, cephe tasarımının zenginleşmesine katkı sağlanmıştır. Pencerelerde düz atkılı, basık kemerli, yuvarlak kemerli, sivri kemerli, üçgen kemerli, at nalı kemerli ve yuvarlak olmak üzere, çok sayıda biçim karşımıza çıkar. Düz atkılı pencereler özellikle bodrum katlarda tercih edilmiştir.

Pencereleri Düz Atkılı Yapılar: Yıldız Büyük Mabeyn Köşkü, Ayazağa Kasrı, Çinili Av Köşkü, Süvari Köşkü, Beylerbeyi Sarayı, Beylerbeyi Deniz Köşkü, Süslü Karakol, Galata Sarayı Sultanisi, Darülfünun, Çırağan Sarayı, Kabataş Erkek Lisesi, Yıldız Çadır Köşkü, Maçka Silahhanesi, Akaret Sıraevler, Maçka Karakolu

Pencereleri Yuvarlak Kemerli Yapılar: Sadabad Camii, Beylerbeyi Sarayı, Malta Köşkü, Galata Sarayı Sultanisi, Darülfünun, Çırağan Sarayı, Kabataş Erkek Lisesi, Maçka Silahhanesi, Akaret Sıraevler, Maçka Karakolu

Pencereleri Basık Kemerli Yapılar: Sadabad Camii, Yıldız Büyük Mabeyn Köşkü, Ayazağa Kasrı, Yıldız Çadır Köşkü, Akaret Sıraevler, Cer Binası

Pencereleri Sivri Kemerli Yapılar: Çinili Av Köşkü, Harbiye Nezareti Anıtsal Giriş Kapısı, Harbiye Nezareti Köşkleri, Süslü Karakol, Bahriye Nezareti, Pertevniyal Valide Sultan Cami

Pencereleri Üçgen Kemerli Yapılar: Harbiye Nezareti Anıtsal Giriş Kapısı, Harbiye Nezareti Köşkleri, Süslü Karakol, Bahriye Nezareti

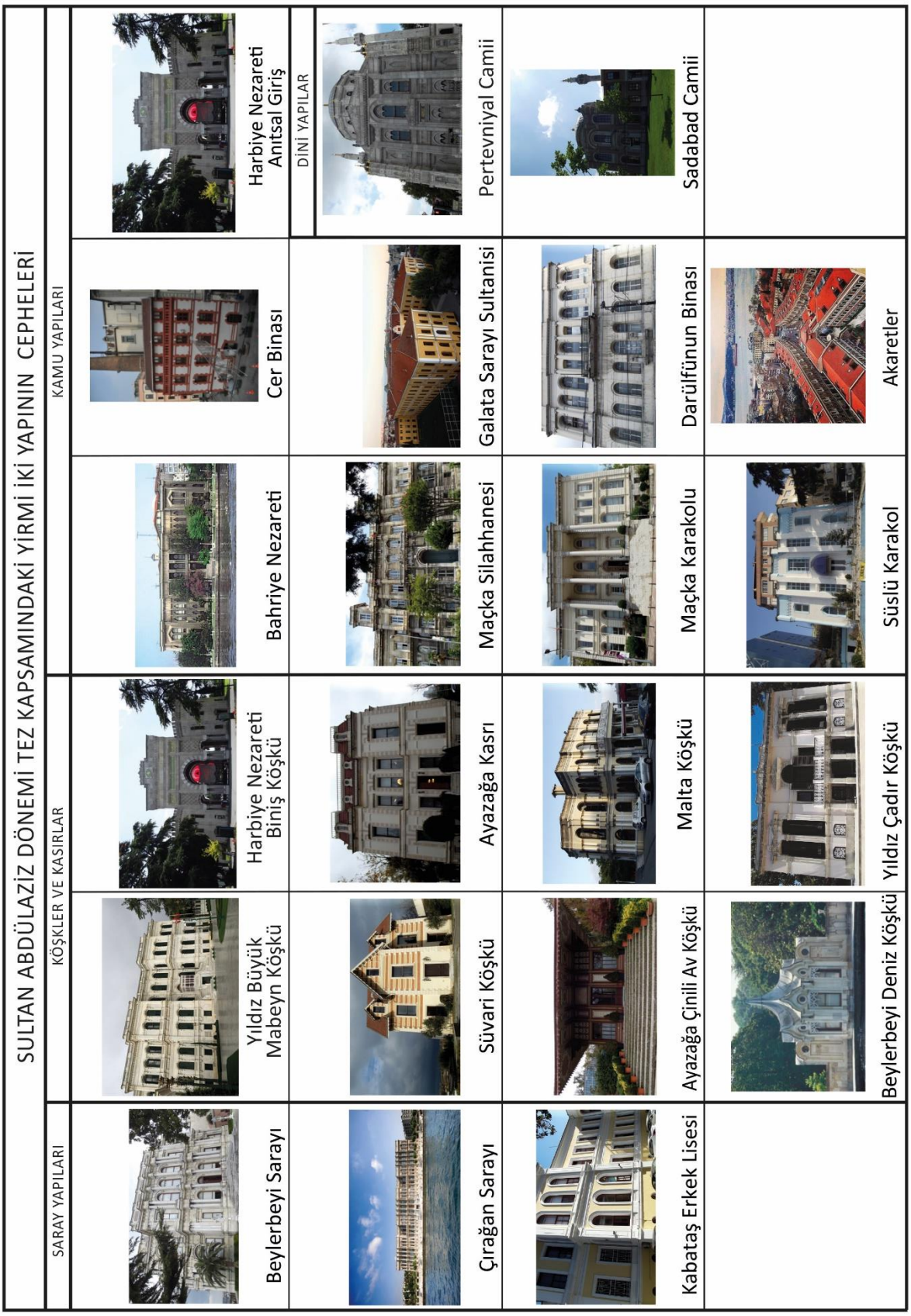
Pencereleri At Nalı Kemerli Yapılar: Harbiye Nezareti Anıtsal Giriş Kapısı, Harbiye Nezareti Köşkleri, Bahriye Nezareti

Pencereleri Tam Yuvarlak Yapılar: Ayazağa Kasrı, Süvari Köşkü, Beylerbeyi Deniz Köşkü

Kapılar ise küçük tutulmuş, daha insan ölçeğinde tasarlanmışlardır. Pencere düzeninin devamı gibi bir algı yaratılmaya çalışılmıştır.

Çok çeşitli mimari tarzların denendiği bu dönemdeki yapılar, Osmanlı Devleti'nin de içinde bulunduğu değişimi nitelercesine, görünüşde yani cephede Batı tarzı mimari üslubu ortaya koyarken, bezemede Doğu etkisi altındadır. Beylerbeyi Sarayı, Ayazağa Kasrı, Malta Köşkü, Kabataş Erkek Lisesi ve Yıldız Büyük Mabeyn Köşkü buna en güzel örnektir. Hem cephede hem de bezemede Oryantalist izlerin tercih edildiği yapılar, Çırağan Sarayı, Harbiye Nezareti Anıtsal Giriş Kapısı, Harbiye Nezareti Köşkleri ve Bahriye Nezareti'dir. Neo-Klasik cephe tasarımı bu dönemde oldukça yaygındır. Yıldız Büyük Mabeyn Köşkü, Ayazağa Kasrı, Malta Köşkü, Galata Sarayı Sultanisi, Darülfünun, Akaret Sıraevler, Kabataş Erkek Lisesi, Maçka Silahhanesi ve Maçka Karakolu bu üsluba örnek olarak verilebilir. Bu dönemde Neo-Gotik izlere de rastlanır. Pertevniyal Valide Sultan Camii, Çırağan Sarayı, Beylerbeyi Deniz Köşkü, Süslü Karakol ve Ayazağa Kasrı'nda bu üslub özellikleri bulunmaktadır. Neo-Barok izler taşıyan yapılar ise Beylerbeyi Sarayı ve Beylerbeyi Deniz Köşkü'dür. Osmanlı Klasik dönemine gönderme yapan mukarnas ve palmet gibi mimari detaylara ise Pertevniyal Valide Sultan Camii, Harbiye Nezareti Anıtsal Giriş Kapısı, Harbiye Nezareti Köşkleri cephesinde rastlanır (Tablo 5.2).

Tablo 5.2 Tez Kapsamındaki Yapıların Cephelerinin Tablosu

5.3. Bezeme Özellikleri

Dönemin bezeme programının Oryantalist eğilim gösterdiğinden bahsetmiştik. Tabloda da görüldüğü üzere ağırlık bitkisel ve geometrik desenlerden oluşur. Galata Sarayı Sultanisi, Darülfünun, Maçka Silahhanesi, Akaret Sıraevler, Cer Binası ve Maçka Karakolu'nun mevcut bezemesi bulunmamaktadır. Çırağan Sarayı Ve Sadabad Camii yandığı için mevcut bezemeler özgün değildir. Ayazağa Kasrı ve Süvari Köşkü'nün tavanları kafesli ve içleri bitkisel motiflerle doludur. Çinili Av Köşkü adından da anlaşıldığı üzere çinilerle kaplıdır fakat; alışık olduğumuz tarzda değil, Avrupa çinileri ile bezenmiştir. Tezde çalışılan yapılar içerisinde bu çinilere sadece bu yapıda rastlanmıştır. Beylerbeyi Sarayı, Beylerbeyi Deniz Köşkü, Harbiye Nezareti Köşkleri, Malta Köşkü, Yıldız Çadır Köşkü ve Bahriye Nezareti'nde bitkisel ve geometrik desenlerin yanısıra madalyonlar içinde manzara resimleri bulunmaktadır. Bu resimler, içerisinde hayvan figürleri ya da gemi tasvirlerinin olduğu doğa manzaralarıdır. Beylerbeyi Sarayı'nda tavanda manzara resimlerinin yanı sıra levha görünümlü yazılar da yer alır. Kabataş Erkek Lisesi'nin tavanlarında ahşap, birbirine geçmeli bezemeler kullanılmıştır. Beylerbeyi Sarayı'nın bazı odalarının duvarları ahşap kaplama ile donatılmıştır (Tablo 5.3).

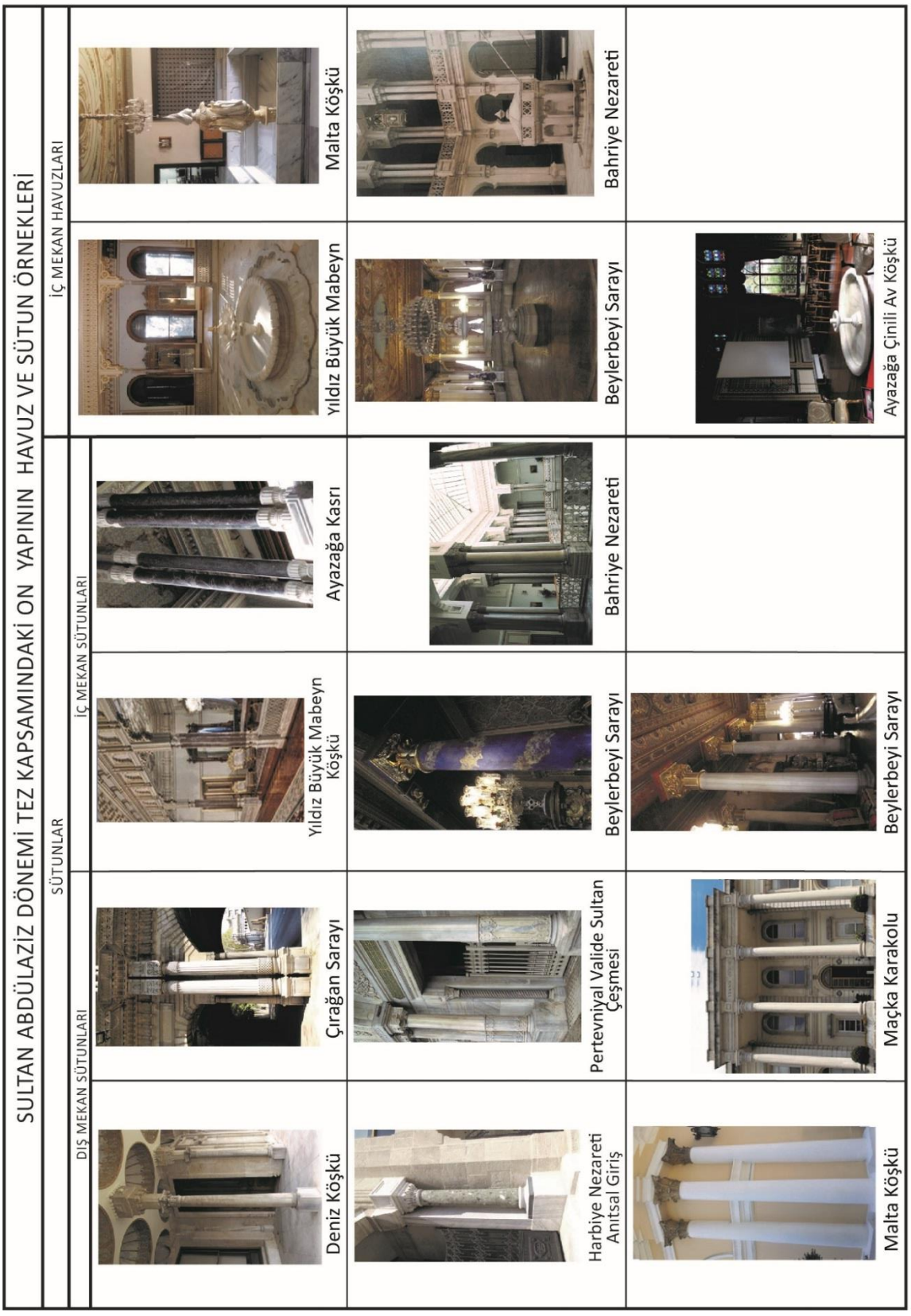
Tablo 5.3 Tez Kapsamındaki Yapıların Bezeme Tablosu

5.4 Mimari Ögeler

Tabloda da yer aldığı üzere, salonlarda küçük süs havuzlarının kullanımının yaygın olduğu görülür. Yıldız Büyük Mabeyn Köşkü, Çinili Av Köşkü, Beylerbeyi Sarayı, Malta Köşkü ve Bahriye Nezareti'nde havuzlu salon bulunmaktadır.

Sütun kullanımı, hem cephe de hem de iç mekanlarda olmak üzere oldukça yaygındır ve farklı sütun çeşitleri kullanılmıştır. Moresk sütun başlıkları ve sütun demetleri, El-Hamra Sarayı etkisini oldukça hissettirir. Çırağan Sarayı, Beylerbeyi Sarayı ve Bahriye Nezareti sütunları Moresktir. Pertevniyal Valide Sultan Cami'nin çeşmesinde istiridye desenli moresk sütunlar yer alır. Beylerbeyi Deniz Köşkü'nde kompozit başlık üzerinde moresk başlığın yer aldığı sütunlar bulunur. Beylerbeyi ve Malta Köşkü'nde akantüs yapraklı korint başlıklı sütunlar tercih edilirken, Harbiye Nezareti Anıtsal Giriş Kapısında ve Darülfünun'da korint başlık tercih edilmiştir. Galata Sarayı Sultanisi'nde ve Maçka Karakolu'nda Dor sütunlar kullanılmıştır. Darülfünun'da İyon sütunlar karşımıza çıkar. Yıldız Büyük Mabeyn Köşkü ve Ayazağa Kasrı'nda ise kum saati başlıklı, ince gövdeli ve demetler halinde sütunlar karşımıza çıkar (Tablo 5.4).

Tablo 5.4 Tez Kapsamındaki Yapılarda Bulunan Havuz ve Sütun Örnekleri Tablosu

6
Sonuç ve Öneriler

19. yüzyılın ortalarında (1861-1876) on beş yıllık hükümranlığı sırasında Sultan Abdülaziz'den beklentiler oldukça yüksek idi. Babası II. Mahmut ve kardeşi Sultan Abdülmecid dönemi, Osmanlı'nın Batı'ya dönük faaliyetlerinin oldukça yoğun yaşandığı bir süreçtir. Sultan Abdülmecid zamanında ekonomi çok bozulmuş, bu nedenle yeni padişahdan beklentiler de oldukça artmıştır. Fiziki olarak görünüşünün Osmanlı Klasik dönemindeki atalarını çağrıştırması, güreş ve cirit gibi ata sporlarına olan düşkünlüğü, eski günlere özlem duyan Osmanlı halkını epeyce heyecanlandırmıştır. Batılı anlamda yaşayış tarzı her ne kadar saray çevresi ve zenginler arasında kabul görmüş gibi gözükse de halk tarafından pek benimsenmemiştir. Sanılanın aksine Sultan Abdülaziz Tanzimatla başlayan süreci geriletmemiştir. Hükümranlığının ilk yıllarında bazı ekonomik tedbirler alarak mali konularda biraz düzelme yaşansa da, ekonomi ayağa kaldırılamamıştır. Tahta çıkmadan sözünü verdiği tasarruf tedbirlerini uzun süre uygulayamamış ve kendi döneminde lüks harcamalar devam etmiştir.

Sultan Abdülaziz döneminde yapılan Dolmabahçe Sarayı'ndan sonra Sultan Abdülaziz Beylerbeyi ve Çırağan gibi iki büyük saray ve bunların yanı sıra İstanbul'un her iki yakasında köşkler ve kasırlar yaptırmıştır. Ayrıca yenileşme hareketleri kapsamında açılan yeni eğitim kurumları için eğitim binaları, nezaret binaları, askeri yapılar ve camiler de bu dönem yapıları olarak karşımıza çıkar.

Daha önce hiçbir Osmanlı padişahının yapmadığı bir ilki gerçekleştirmiş ve Avrupa'ya seyahat etmiştir. Tanzimat fikrinin devamı ve Avrupa'ya seyahatinin de etkisiyle, Batı'da mimarideki yansımaları 18. yüzyılda görülen Oryantalizm, bizde de görülmeye başlanmıştır. Fransa, İngiltere, Belçika, Prusya ve Avusturya'yı gören Sultan Abdülaziz, Avrupa'daki gibi bir şehirciliği İstanbul için de uygulamak istemiştir. 19. yüzyıla genel bir göz gezdirdiğimizde,

Oryantalizm'in ilk kez Sultan Abdülaziz döneminde oldukça yaygınlaştığı görülür. Böylece Avrupa Oryantalizm'i sayesinde dolaylı olarak Endülüs Emevi etkisi ve özellikle El-Hamra Sarayı etkisi yapılar, İstanbul'u süslemeye başlar.

Sultan Abdülaziz dönemi yapılarını plan, cephe ve bezeme olarak incelediğimizde dönemin ortak bir mimari dili olduğu açıkça görülecektir. Plan bazında değerlendirdiğimizde, hemen bütün planlarda geleneksel Osmanlı Türk tipi ev modeli olan orta sofalı şemanın kullanıldığını görebiliriz. Her ne kadar Batı tarzı yaşam modeli Osmanlı'yı etkilese de, özünde İslam olan bu medeniyet, temel konularda değişikliğe gitmemişitr. Mahremiyet konusundaki geleneksel tavır korunmuştur. Bu nedenle plan şemalarında yeni bir uygulama karşımıza çıkmaz. Batılı bir anlayışla yapılan Dolmabahçe Sarayı için bile bu durum geçerlidir.

Bu dönem yapılarında planların simetrik olması da diğer bir ortak yöndür. Simetri korunduğundan, mekanlar arasındaki statü farkı bezeme ile ortaya konmuştur. Bahriye Nezareti buna bir örnek olarak gösterilebilir.

Cepheler oldukça sade yapılmıştır ve genellikle Neo-Klasik izler taşır ki bu anlayış kendinden önceki Sultan Abdülmecid dönemi yapılarının devamını teşkil eder. Yapılar yüksek bir bodrum üzerine genellikle bir ya da iki kattan oluşmaktadır. Oldukça sade olduğundan söz ettiğimiz cepheleri monotonluktan kurtarmak için, duvarlarda girinti ve çıkıntılar yapılmıştır. Ayrıca pencere kemerlerinde farklı tarzlar bir arada kullanılarak cephede ayrı bir hava yakalanmak istenmiştir. Pencerelerde düz atkı, basık kemer, yuvarlak kemer, üçgen kemer ya da gotik izler taşıyan sivri kemerlere rastlanır. Harbiye Nezareti Biniş Köşkleri ve Bahriye Nezareti gibi yapılarda Kuzey Afrika ve Endülüs esintileri olan at nalı kemerli pencereler de karşımıza çıkar. Gotik mimari ögesi yuvarlak gül pencereler de mevcuttur. Cephelerde Neo-Klasik tarzın izlerini taşıyan üçgen alınlıklar ve üzerindeki palmet motifleri dönemin cephe tasarımında oldukça yaygın kullanılmıştır. Çok fazla olmasa da Neo-Barok izler görmek de mümkündür.

Cephelerde Batı tarzı oldukça yaygın iken bezemede Doğu etkisi hakimdir. İslam bezeme programının hâkim desenleri bitkisel ve geometrik motifler çokça kullanılarak, yapılar süslenmiştir. Sultan Abdülaziz'in doğaya, denizciliğe ve hayvanlara olan düşkünlüğünün yansıması olarak, madalyonlar içinde bu temalara sahip resimler yer alır.

Sultan Abdülaziz'den sonra gelen Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde Ermeni mimarlar ile çalışılmamıştır. Fakat bu dönemde de Oryantalist eğilimli yapılar karşımıza çıkmaya devam eder. Sirkeci Garı Oryantalist üsluptadır. Yıldız Hamidiye Cami iç dekorasyonu El-Hamra etkisini yansıtır. Cephesi ise Pertevniyal Valide Sultan Cami'inden oldukça referans alan Neo-Gotik bir tasarıma sahiptir. Arkeoloji Müzesi ve Beyoğlu Mutasarrıflığı gibi yapılarda Neo-Klasik üslubun kullanıldığını, bu dönemde de bu üslubun kullanımının devam ettiğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak; tez kapsamında incelenen Sultan Abdülaziz dönemine ait yirmi iki yapının, genellikle iç sofalı ve avlulu plan tipine sahip oduğu, saray ve kamu yapıları olduğu, genellikle iki katlı, anıtsal bir merdivenle girilen, kâgir yapılar olduğu ve genellikle gayr-i müslim mimarlar tarafından tasarlanan, Avrupa'daki Neo-Klasik, Neo-Gotik, Kuzey Afrika ve Endülüs tarzı veya Mudejar üslubunun izlerini taşıyan, iç mekanda bitkisel ve geometrik süslemeler bulunan yapılar olduğu görülür.

Kaynakça

[1] V. Çobanoğlu, “Osmanlılar,” TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 33, s.580-589, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2007.

[2] T. Cansever, “Mimar Sinan,” Klasik Yayınları, İstanbul, 2010.

[3] D. Kuban, “Osmanlı Mimarisi,” Yem Yayınevi, 2007.

[4] M. O. Arık, “Osmanlı Mimarisinin Gelişimine Genel Bir Bakış,” Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt 10, s.102-114, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul,1999.

[5] A. Batur, “Dünya Kenti İstanbul; Geç Osmanlı İstanbul’u,” Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

[6] Z. Çelik, “19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul,” Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.

[7] M.Cezar, “XIX. Yüzyılda Neden Batı Tarzı Saray?,” Milli Saraylar, TBMM Basımevi, İstanbul, 1993.

[8] D. Barillari ve E. Godoli, “İstanbul 1900 Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekanları,” Yem Yayınları, İstanbul, 1997.

[9] M. Cezar, “Osmanlı Başkenti İstanbul,” Mas Matbacılık, İstanbul, 2002.

[10] C. Küçük, “Abdülaziz,” TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 1, s.179-185, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1988.

[11] N. Sakaoğlu, “Bu Mülkün Sultanları,” Alfa Yayıncılık, İstanbul, 1999.

[12] S. Umur, “Abdülaziz, Beyoğlu ve Noum Tiyatrosu,” Milli Saraylar, TBMM Basımevi, İstanbul, 1993.

[13] A. Doğan, “Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu; R.1286-1288/M. 1870-1872 Tarihli Ceyb-i Hümayun Defterlerine Göre Sultan Abdülaziz’in Özel Hazinesinin Durumu,” Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.

[14] B. Ar, “Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu; Aya İrini’nin Müze-i Hümayun Olarak Tahsis Ediliş Süreci ve Sultan Abdülaziz,” Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.

[15] E. Kırıkçı, “Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu; Abdülaziz Döneminde Mimarlık ve Bu Dönemde İstanbul’da İnşa Edilen Yapılardaki Devlet Simgeleri,” Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.

[16] A. Ağır, “Afife Batur’a Armağan, Mimarlık ve Sanat Tarihi Yazıları; Balyanların Eğitimleri Üzerine Notlar,” Literatür Yayınevi, İstanbul, 2005.

[17] S. Can, “Bilinmeyen Aktörleri ve Olayları İle Son Dönem Osmanlı Mimarlığı,” Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İstanbul, 2010.

[18] A. Batur, “Mimarlıkta Oryantalist Eğilimler Üzerine Bazı Gözlemler,” Yapı Dergisi, Sayı 108, s.50-61, Kasım, İstanbul, 1990.

[19] Çisem Uzun, “17-19. Yüzyıllarda İstanbul’da Caminin Kentsel ve Simgesel Dönüşümü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2008.

[20] S. Batur, “Sadabad Camii,” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayın[21] S. Eyice, “Çağlayan Cami,” TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 8, s.261-264, TDV ları, Cilt 6, s. 386-388, İstanbul, 1993.

[21] İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1993.

[22] S. H. Eldem, “Köşkler ve Kasırlar II,” Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1974.

[23] Bülent Bilgin, “Türk Saray Mimarisinin Gelişmesi Çerçevesinde Yıldız Sarayı,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1993.

[24] A. Batur, “Yıldız Sarayı,” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayınları, Cilt 7, s.520-527, İstanbul, 1994.

[25] https://www.wannart.com/yildiz-sarayi-buyuk-mabeyn-kosku-neksan/, 23 Mayıs 2019.

[26] https://www.haberturk.com/gundem/haber/1142305-hilal-koltuklara-sonradan-kondu, 23 Mayıs 2019.

[27] https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gule-yildiz-sarayinda-calisma-ofisi,QtfxAj-UbEygry-6GaszZQ, 23 Mayıs 2019.

[28] S. Yerasimos, “İstanbul İmparatorluklar Başkenti,” Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.

[29] Umut Akyüz, “Beylerbeyi Sarayı; 19. Yüzyıl Osmanlı Sarayları İçindeki Yeri ve Değerlendirilmesi,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2007.

[30] Mesut Dündar, “Beylerbeyi Sarayı,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Estitüsü, Ankara, 2008.

[31] Barış Doğuş Turhan, “Beşiktaş Kız Lisesi (Çırağan Sarayı Harem Dairesi) Koruma ve Restorasyon Sorunları Üzerine Bir Araştırma,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2011.

[32] M. Sözen, “Beylerbeyi Sarayı,” TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 6, s.77-78, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1992.

[33] İdil Sürer, “XIX. Yüzyıl İstanbul’unda Bahçe Köşkleri,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2012.

[34] Zeynep Emel Ekim, “İstanbul’da Sultan Abdülaziz Dönemi Kasırları Arasında Ayazağa Kasırlarının Yeri,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.

[35] İ. Yücel, “Maslak Kasırları,” Milli Saraylar, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul, 1994.

[36] S. Eyice, “Ayazağa Kasrı,” TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 4, s.205-206, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1991.

[37] http://kesfetmeyebak.com/el-hamra/, 18 Kasım 2018.

[38] Akın Tuncer, “Osmanlı Seraskeri Binası ve Köşkleri Dekorasyonu Üzerine Bir Araştırma,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.

[39] C. Can, “Harbiye Nezareti Binası,” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayınları, Cilt 3, s.550-551, İstanbul, 1994.

[40] Sabiha Akman Gündoğan, “Geç Osmanlı Merkezi Yönetim Mimarisi,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2010.

[41] Gevher Acar, “Tanzimat Dönemi Fikir ve Düşünce Hayatının Mimari Alana Yansıması,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000.

[42] C. Binan, “Malta Köşkü,” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayınları, Cilt 5, s.280-281, İstanbul, 1994.

[43] T. Okçuoğlu, “Süslü Karakol,” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayınları, Cilt 7, s.117, İstanbul, 1994.

[44] N. Akın, “Afife Batur’a Armağan, Mimarlık ve Sanat Tarihi Yazıları; İstanbul’un Batılı Bölgesinde İki Osmanlı Odağı: Galata Sarayı ve Galata Mevlevihanesi,” Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2005.

[45] Gürsu Tiryaki, “1839-1870 Arası Dönem İçinde Orta Dereceli Eğitim Yapılarının İrdelenmesi,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 1988.

[46] http://www.gsl.gsu.edu.tr/, 20 Ağustos 2018

[47] https://www.istanbuldagez.com/, 20 Ağustos 2018.

[48] A. Batur, “Bahriye Nezareti,” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayınları, Cilt1, s.549-551, İstanbul, 1993.

[49] https://islamansiklopedisi.org.tr/bahriye-nezareti, 12 Mart 2019.

[50] Anonim, “Basın Müzesi,” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayınları, Cilt 2, s.73, Istanbul, 1994.

[51] Yusuf Halat, “Osmanlı Döneminde İstanbul Divan Yolunun Tarihsel Süreçte Değişimi,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.

[52] Selman Can, “Belgelerle Çırağan Sarayı,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997.

[53] https://www.kempinski.com/tr/istanbul/ciragan-palace/image-gallery/, 16 Nisan 2019.

[54] T. Saner, “İstanbul Mimarlığında Oryantalizm,” Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1998.

[55] Eda Erzurumluoğlu, “Kabataş Erkek Lisesi İç Mekan Süslemeleri,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul, 2009.

[56] Orhan Meriç, “Aksaray Pertevniyal Valide Sultan Camisi ve Külliyesi,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1997.

[57] C. E. Arseven, “Türk Sanatı,” Cem Yayınevi, İstanbul, 1973.

[58] N. Kara Pilehvarian ve N. Urfalıoğlu ve L. Yazıcıoğlu, “Osmanlı Başkenti İstanbul’da Çeşmeler,” Yem Yayınları, İstanbul, 2000.

[59] A. Batur, “Valide Camii,” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayınları, Cilt 7, s.360-362, İstanbul, 1993.

[60] Ç. Gülersoy, “Çadır Köşkü,” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayınları, Cilt 2, s.457-458, İstanbul, 1994.

[61] A. Batur, “Maçka Silahhanesi,” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayınları, Cilt 5, s.237-238, İstanbul, 1993.

[62] Ali Kurultay, “Maçka Karakolhanesi Koruma Projesi,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2011.

[63] Deniz İkiz, “Maçka Silahhanesinin Tarihsel Gelişimi, İTÜ Maçka Binası Olarak Kullanımı ve Koruma Sorunları,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2010.

[64] Zafer Sağdıç, “Sıra Ev Kavramının İncelenmesi ve Osmanlı Mimarisinde Akaretler Sıra Ev Grubunun Yeri ve Önemi,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1999.

[65] E. Yenal, “Bir Kent: İstanbul 101 Yapı,” Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

[66] A. Batur, “Akaretler,” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayınları, Cilt 1, s.149-150, İstanbul, 1993.

[67] https://tr.pinterest.com/pin/244390717262890039/, 30 Nisan 2019.

[68] Ömer Faruk Kara, “Metro Han ve Cer Binası Koruma Sorunları ve Restorasyon Projesi,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2014.

Tezden Üretilmiş Yayınlar

İletişim Bilgisi: goltenden@gmail.com.tr

Konferans Bildirileri

[1] Gülten Dursun ve N. Urfalıoğlu, “Sultan Abdülaziz Dönemi Mimarlığı Kapsamında Ayazağa Kasrı Örneğinin İncelenmesi”, I. Mimarlık ve Şehircilik Sempozyumu, YTÜ, 28-29 Mart 2019, İstanbul.